

# ΑΚΤΙΝΕΣ



ΕΠΙΣΤΗΜΗ-ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ-ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ-ΓΡΑΜΜΑΤΑ-ΤΕΧΝΗ

ΕΤΟΣ 88<sup>ο</sup> | ΙΟΥΛΙΟΣ - ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ 2025 | ΑΡΙΘ. 812



«Oh my God»

«Clemens August Graf von Galen»

«Τηλεοπτικές σειρές που συζητήθηκαν»

«Γεώργιος Δαΐκος»

ΟΗ ΜΥ GOD. ΜΕΡΟΣ Β΄  
ΣΩΤΗΡΗΣ ΚΟΥΒΕΛΑΣ ..... 143

ΑΥΤΟΙ ΔΕΝ ΥΠΕΚΥΨΑΝ... ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΑΝΤΙΣΤΑΣΗ  
ΣΤΟΝ ΝΑΖΙΣΜΟ ΣΤΗ ΓΕΡΜΑΝΙΑ. CLEMENS AUGUST  
GRAF VON GALEN. ΜΕΡΟΣ Β΄  
ΓΙΑΝΝΗΣ Κ. ΤΣΕΝΤΟΣ ..... 154

ΤΟ ΝΕΟ ΔΙΑΣΤΗΜΙΚΟ ΤΗΛΕΣΚΟΠΙΟ «ΤΖΕΪΜΣ ΓΟΥ-  
ΕΜΠΙ» (“JAMES WEBB SPACE TELESCOPE” Ή “JWST”)  
ΠΟΥ ΑΝΤΙΚΑΤΕΣΤΗΣΕ ΤΟ «ΧΑΜΠΛ» (“HUBBLE”)  
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Δ. ΜΑΥΡΟΜΜΑΤΗΣ..... 174

ΕΙΣ ΜΝΗΜΟΣΥΝΟΝ ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΔΑΪΚΟΣ (1918-2025)  
ΜΑΡΙΝΟΣ ΚΥΡΙΑΚΟΠΟΥΛΟΣ..... 182

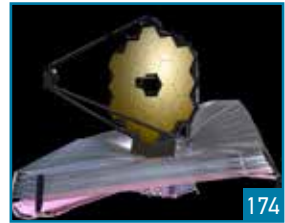
ΤΗΛΕΟΠΤΙΚΕΣ ΣΕΙΡΕΣ ΠΟΥ ΣΥΖΗΤΗΘΗΚΑΝ  
Ι. Κ. ΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΣ..... 184



143



154



174

## ΑΚΤΙΝΕΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΗ  
ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ  
ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ  
ΓΡΑΜΜΑΤΑ  
ΤΕΧΝΗ

www.xee.gr • ΚΩΔΙΚΟΣ 1692.

Διμηνιαίο περιοδικό

Τιμή τεύχους 2,5€  
Έτήσια συνδρομή  
Έσωτερικού 15€  
Έξωτερικού 30€  
Κύπρου 20€

### Έκδότης

«Χριστιανική Ένωση Ακτίνες»  
Καρύτση 14, 105 61 Αθήναι, Τηλ. 210 32.35.023

### Διευθυντής Σύνταξης

Γιάννης Κ. Τσέντος  
Θεληξιόνος 1, 166 74 Γλυφάδα, e-mail: tsentosg@gmail.com

Η Έπιτροπή επιφυλάσσει σέ έαυτήν τό δικαίωμα νά μήν δημοσιεύει  
ή νά συντέμνει κατά τήν κρίση της όποιοδ ήποτε χειρόγραφο. Χει-  
ρόγραφα, δημοσιεύόμενα ή μή, δέν έπιστρέφονται.

### Δημιουργικό - Έκτύπωση

«Λυχνία Α.Ε.» Print & Packaging House  
Άνδραβίδας 7, 136 71 Χαμόμυλο Άχαρνών, Τ. 210 3410436, F. 210 3425967  
www.lyhnia.com, info@lyhnia.com

Τόπος έκδοσης: Άθήνα, Ιούλιος 2025

Εικόνα έξωφύλλου: Σφυρι και άμόνι, άναφορά στην περίφημη εικόνα του  
Clemens August κόμης von Galen στο κήρυγμά του τής 20ης Ιουλίου 1941.

# OH MY GOD

## Β΄ ΜΕΡΟΣ

Συνεχίζουμε εδώ την τμηματική δημοσίευση ενός ωραίου βιβλίου του γνωστού μας κ. Σωτήρη Κούβελα, πολιτικού μηχανικού και νομικού, που διετέλεσε βουλευτής, Δήμαρχος Θεσσαλονίκης και ύπουργός σε πέντε διαφορετικά ύπουργεία (Δημοσίων Έργων, Πολιτισμού, Έσωτερικών, Γεωργίας, Προεδρίας τής Κυβερνήσεως), βάσει τής δεύτερης έκδοσης του βιβλίου, του Μαΐου του 2025 (α΄ έκδοση 2023).

Το βιβλίο θέτει και προσεγγίζει με γλαφυρό και τεκμηριωμένο τρόπο μια σειρά από καιρία ερωτήματα για τον άνθρωπο, τον Θεό και τον κόσμο. Το έναυσμα δίνει η ειρωνική και περιφρονητική απαξίωση τής θρησκευτικής πίστης σε τάξη τής Β΄ Λυκείου από έναν εκπαιδευτικό, ό οποίος χλευάζει την πίστη στην ύπαρξη Θεού και τή δημιουργία του κόσμου ως κάτι τó αναχρονιστικό και παρωχημένο του όποιου η έπιστήμη έχει πρò πολλου αποδειξει την άνοση, καταδεικνύοντας όριστικά ότι η γένεση του κόσμου και τής ζωής όφείλεται στò Big Bang και όχι σε κάποιο υπερκόσμιο όν – πρῶγμα που έξηγει και γιατί, όπως είπε, όλοι οί μεγάλοι έπιστήμονες είναι άθεοι από την άλλη, όπως έκλεισε τή συζήτηση ό έν λόγω εκπαιδευτικός, τó να πιστεύει κανείς ότι ένας ξυλουργός ήταν γιός κάποιου θεού είναι σχεδόν κωμικό.

Η έγγονή του συγγραφέα, μαθήτρια στην τάξη αυτή τής Β΄ Λυκείου, γύρισε στò σπίτι γεμάτη άπορίες. Και αυτές άκριβώς οί άπορίες αποτέλεσαν την άφετηρία για μια γόνιμη συζήτηση ανάμεσα στον παππού-συγγραφέα και την έγγονή, ένα διάλογο που φέρεται να εκτείνεται σε δύο χρόνια, με παράλληλη μελέτη και έρευνα.

Η συζήτηση ξεκινάει με την άφετηριακή άναγνώριση ότι η έπιστήμη άδυνατει να μᾶς βεβαιώσει για την ύπαρξη του Θεού, αλλά αυτό άκριβώς δείχνει άπλως τὰ όρια τής έπιστήμης, την άδυναμία της να έρευνήσει πέρα από τή φύση. Άλλά είναι πέρα για πέρα άναληθές ότι όλοι οί μεγάλοι έπιστήμονες είναι άθεοι. Ήδη μια πρόχειρη ματιά πείθει ότι πλείστοι όσοι έπιστήμονες και φιλόσοφοι έχουν μιλήσει για τὰ όρια τής έπιστήμης, πέρα από τὰ όποια βλέπουν χώρο για τον Θεό. Στο τέλος τής συζήτησης που είδαμε στò Α΄ μέρος, παππούς και έγγονή συμφωνούν να δούν πιδό συστηματικά κάποιους σύγχρονους άναγνωρισμένους έπιστήμονες που πιστεύουν ξεκάθαρα στον Θεό. Και άναλαμβάνουν να ξεκινήσουν με τον πολυσυζητημένο παγκοσμίως την τελευταία εικοσαετία βιολόγο Francis Collins, τον γενικό διευθυντή του προγράμματος που συντόνισε δεκάδες Πανεπιστήμια και Έρευνητικά Κέντρα άνα τον κόσμο και έφτασαν στην άποκρυπτογράφηση του DNA του ανθρώπου.

## 5. F. Collins στὸν Λευκὸ Οἶκο. Ἀποκρυπτογράφηση τοῦ DNA

26 Ἰουνίου 2000

ΠΑΠΠΟΥΣ: Νομίζω ὅτι ὁ καλύτερος τρόπος νὰ μάθουμε πῶς βλέπει ὁ κορυφαῖος αὐτὸς ἐπιστήμονας τὴ σχέση ἐπιστήμης καὶ πίστεως στὸν Θεὸ εἶναι νὰ ἀκούσουμε τὸν ἴδιο νὰ μιλάει γιὰ αὐτὸ τὸ θέμα.

Στις 26 Ἰουνίου 2000 ὁ Francis Collins βρίσκεται στὸν Λευκὸ Οἶκο δίπλα στὸν Πρόεδρο Κλίντον καὶ ἀνακοινῶνουν μαζί, ἀπὸ τὰ ΜΜΕ ὀλόκληρου τοῦ πλανήτη, τὴν ὀλοκλήρωση ἀποκρυπτογράφησης τοῦ ἀνθρώπινου DNA.

“χωρὶς καμία ἀμφιβολία, αὐτὸς εἶναι ὁ πιὸ σημαντικός, ὁ πιὸ ἀξιοθαύμαστος χάρτης ποὺ φτιάχτηκε ποτὲ ἀπὸ τὸ ἀνθρώπινο γένος”.

Ἀλλὰ τὸ μέρος τῆς ὁμιλίας τοῦ Προέδρου ποὺ τράβηξε περισσότερο τὴν προσοχὴ τοῦ κόσμου ἦταν ὅταν μεταπήδησε ἀπὸ τὴν ἐπιστημονικὴ πλευρὰ στὴν πνευματικὴ καὶ συμπλήρωσε:

“Σήμερα αἰσθάνομαι τὴ διάλεκτο μὲ τὴν ὁποία ὁ Θεὸς δημιούργησε τὴ ζωὴ. Αἰσθανόμαστε ὄλο καὶ μεγαλύτερο δέος γιὰ τὴν πολυπλοκότητα, τὴν ὁμορφιὰ καὶ τὸ θαῦμα τοῦ πιὸ ἱεροῦ καὶ οὐράνιου δώρου τοῦ Θεοῦ”.

Καὶ συνεχίζει ὁ Collins:

---

*Τί συνέβη; Γιατί ἓνας Πρόεδρος καὶ ἓνας ἐπιστήμονας ἐπιφορτισμένοι νὰ ἀναγγείλουν τὸ γεγονός-σταθμὸ, στὴ βιολογία καὶ τὴν ἱατρικὴ, ἔνωσαν ὑποχρεωμένοι νὰ ἐπικαλεστοῦν μιὰ σχέση μὲ τὸν Θεό; Δὲν εἶναι οἱ ἐπιστημονικὲς καὶ θρησκευτικὲς ἀπόψεις γιὰ τὴ δημιουργία τοῦ κόσμου ἀντίθετες; Γιὰ μένα, ὄχι. Ἡ ἐμπειρία τῆς ἀποκωδικοποίησης τοῦ ἀνθρώπινου γονιδιώματος ἦταν καὶ ἓνα ἐπιστημονικὸ ἐπίτευγμα καὶ μιὰ ἀφορμὴ γιὰ θρησκευτικὴ κατάνυξη.*

---

Νὰ μεταφέρουμε, λοιπόν, ἐδῶ αὐτὰ ποὺ γράφει ὁ Collins, στὸ βιβλίο του *The language of God*, ποὺ κυκλοφορεῖ στὰ ἑλληνικὰ μὲ τίτλο *Ἡ γλῶσσα τοῦ Θεοῦ* (Μετάφραση Κετσέα, Ἐκδόσεις Παπαζήση). Καλύτερα εἶναι νὰ ζητήσουμε ἀπὸ τὸν ἴδιον νὰ διαβάσει στίς σελίδες 18 καὶ 19 τὸ βιβλίο του.

COLLINS: «Ὁ Κλίντον ἄρχισε τὴν ὁμιλία του παρομοιάζοντας τὸν “χάρτη τῆς ἀνθρώπινης σειρᾶς” μὲ τὸν χάρτη ποὺ ὁ Μεριγουέδερ Λιούις ξεδίπλωσε μπροστὰ στὸν Πρόεδρο Jefferson, σὲ αὐτὸ τὸ ἴδιο δωμάτιο περίπου διακόσια χρόνια νωρίτερα. Εἶπε, λοιπόν, ὁ Κλίντον γιὰ τὸ DNA:

«Ὅταν ἦρθε ἡ δική μου σειρὰ νὰ προσθέσω μερικὰ λόγια, ἐξέφρασα τὸ ἴδιο αἶσθημα, σὰν νὰ ἀκούγεται ἡ ἠχὴ τοῦ ἴδιου τοῦ Προέδρου: “Εἶναι μιὰ εὐτυχισμένη μέρα γιὰ τὸν κόσμο. Μᾶς προκαλεῖ ταπεινὴν καὶ δέος, ὅταν συνειδητοποιοῦμε ὅτι συλλάβαμε μιὰ πρώτη ιδέα, ἀπὸ τὸ βιβλίο ὀδηγιῶν κατασκευῆς μας, ποὺ πρωτότερα ἦταν γνωστὸ μόνο στὸν Θεό”».

ΠΑΠΠΟΥΣ: Ἀπὸ τὰ λίγα λόγια ποὺ εἶπε ὁ Collins καὶ τὰ ὅσα εἶπε ὁ Πρόεδρος Κλίντον καταλαβαίνουμε ὅτι ἡ μελέτη τοῦ DNA ἀποκαλύπτει «τὸ σχέδιο μὲ τὸ ὁποῖο ὁ Θεὸς προχώρησε στὴ δημιουργία



Παρουσίαση της αποκρυπτογράφησης του DNA στον Λευκό Οίκο, από τον Πρόεδρο των ΗΠΑ Μπιλ Κλίντον και τον Δρ Φράνσις Κόλινς, 26/06/2000.

του ανθρώπου». Αυτό το παρουσιάζει ο Collins αναλυτικότερα στη συνέχεια του βιβλίου του. Άς την παρακολουθήσουμε:

COLLINS (αναφέρει): «Τί συνέβη; Γιατί ένας Πρόεδρος και ένας επιστήμονας επιφορισμένοι να αναγγείλουν το γεγονός-σταθμό, στη βιολογία και την ιατρική, ένιωσαν υποχρεωμένοι να επικαλεστούν μια σχέση με τον Θεό;

Δεν είναι οι επιστημονικές και θρησκευτικές απόψεις για τη δημιουργία του κόσμου αντίθετες;

Για μένα, όχι. Η εμπειρία της αποκωδικοποίησης του ανθρώπινου γονιδιώματος ήταν και ένα επιστημονικό επίτευγμα και μια αφορμή για θρησκευτική κατανύξη.

Η έμφικτί, για μένα, σύνθεση της επιστημονικής και της θρησκευτικής κοσμοθεωρίας θεωρείται από πολλούς αδύνατη. Μοιάζει σαν να προσπαθεί κανείς να ενώσει βίαια δύο πόλους ενός μαγνήτη μαζί στο ίδιο σημείο.

Παρά την αντίληψη αυτή, πολλοί Αμερικανοί φαίνεται να επιθυμούν να ενσωματώσουν την εγκυρότητα και των δύο αυτών κοσμοθεωριών στην καθημερινή τους ζωή. Πρόσφατες δημοσκοπήσεις βεβαιώνουν ότι το 93% των Αμερικανών έχουν κάποιας μορφής πίστη στον Θεό, και την ίδια ώρα, οι περισσότεροι από αυτούς οδηγούν αυτο-

κίνητα, χρησιμοποιούν τον ηλεκτρισμό και δίνουν προσοχή σε δελτία καιρού, προφανώς πιστεύοντας ότι η έπιστήμη που βρίσκεται κάτω από αυτά τα φαινόμενα είναι γενικά αξιόπιστη».

## 6. Ο Collins μπροστά στη ζωή, τη γνώση, την πίστη

ΝΙΚΗ: Διαβάζοντας, στη συνέχεια, το βιβλίο του Collins, βλέπουμε ότι δεν έζησε αρχικά σε ένα θρησκευτικό περιβάλλον. Την πίστη στον Θεό και τα επιστημονικά «μετάλλια» απέκτησε μετά από πολλές περιπλανήσεις. Προτείνω να τον αφήσουμε να μιλήσει για όλα αυτά ο ίδιος, πάλι μέσα από το βιβλίο του (σελ. 22 και 26, 27, 28).

COLLINS: «Πρώτα πρέπει να εξηγήσω πώς ένας επιστήμονας που μελετά γενετική κατέληξε να πιστεύει στον Θεό. Μερικοί θα νόμιζαν ότι αυτό προήλθε από μια αυστηρά θρησκευτική ανατροφή, βαθιά σταλαγαμένη από οικογένεια και παιδεία. Αλλά αυτή δεν είναι η πραγματική ιστορία μου.

Τα πρώτα χρόνια ή ζωή μου ήταν ακατάστατη από πολλές απόψεις, αλλά ως γιός ανθρώπων με ελεύθερη σκέψη είχα μια ανατροφή που ήταν μοντέρνα ως προς τη στάση της απέναντι στην πίστη, για την ακρίβεια όχι πολύ φιλική.

Γεννήθηκα μέσα σε ένα εύτυχημένο μείγμα από φυσική όμορφιά, σκληρή αγροτική δουλειά, θερινό θέατρο και μουσική. Μεγάλωσα με τη γενική αίσθηση ότι ήμουν υπεύθυνος για τη συμπεριφορά μου και τις επιλογές μου και κανένας άλλος δεν μπορούσε να επέμβει και να τις αναλάβει για μένα.

Όπως και τα τρία μεγαλύτερα αδέρφια μου, διδάχθηκα κατ' οίκον από τη μητέρα μου, μια δασκάλα με αξιόλογο ταλέντο. Αυτά τα πρώτα χρόνια μου έδωσαν το ανεκτίμητο δώρο της φιλομάθειας. Ένω

ή μπτέρα μου δέν εἶχε κανένα ὀργανωμένο πρόγραμμα μαθημάτων, εἶχε ἀπίστευτη ἀντίληψη στό νά βρῖσκει θέματα πού προβληματίζουν ἕνα νεανικό μυαλό. Ἡ μάθησις δέν ἦταν κάτι πού ἔκανα, γιατί ἤμουν ὑποχρεωμένος, ἀλλά γιατί μοῦ ἄρεσε νά τὸ κάνω.

Ἡ πίστις δέν ἦταν σημαντικό μέρος τῆς παιδικῆς μου ἡλικίας. Ἦμουν θολὰ πληροφορημένος γιὰ τὴν ἔννοια τοῦ Θεοῦ καὶ οἱ μόνες δοσοληψίες μου μὲ αὐτὸν περιορίζονταν σὲ κάποιες παιδικὲς στιγμὲς πού παζάρευα γιὰ κάτι πού χρειαζόμουν νά κάνει γιὰ μένα. Γιὰ παράδειγμα, θυμᾶμαι ὅτι εἶχα κάνει ἕνα συμβόλαιο μὲ τὸν Θεό (στὰ ἑννέα μου χρόνια) νά μὴ βρέξει τὸ Σαββατόβραδο κατὰ τὴ θεατρικὴ παράσταση καὶ τὸ μουσικὸ πάρτι πού μοῦ ἄρεσε πολὺ, καὶ ὑποσχόμενος νά μὴ ξανακαπνίσω τσιγάρο. Βέβαια, οἱ βροχὲς σταμάτησαν, καὶ ἔτσι δέν ἀπέκτησα τὴ συνήθεια αὐτή.

Νωρίτερα, ὅταν ἤμουν πέντε χρόνων, οἱ γονεῖς μου ἀποφάσισαν νά στείλουν ἐμένα καὶ τὸν ἀμέσως μεγαλύτερο ἀδελφό μου στὴ χορωδία ἀγοριῶν στὴν τοπικὴ Ἐπισκοπελιανὴ Ἐκκλησία. Μᾶς ξεκαθάρισαν ὅτι εἶναι ἕνας ἄριστος τρόπος νά μάθει κανεὶς μουσικὴ, ἀλλὰ ἡ Θεολογία νά μὴ ληφθεῖ σοβαρὰ ὑπόψη.

Ὅταν ἔγινα 10 χρόνων, μετοικήσαμε στὴν πόλη, γιὰ νά εἶμαστε μὲ τὴν ἄρρωστη γιαιά μου, καὶ φοίτησα σὲ δημόσια σχολεῖα. Στὰ 14 τὰ μάτια μου ἄνοιξαν στὶς συναρπαστικὲς καὶ δυναμικὲς μεθόδους τῆς ἐπιστήμης. Ἐμπνευσμένος ἀπὸ ἕναν χαρισματικὸ δάσκαλό της χημείας ἀποφάσισα ὅτι ὁ σκοπὸς τῆς ζωῆς μου θὰ ἦταν νά γίνω χημικός. Ἄσχετα ἂν γνώριζα λίγα ἀπὸ ἄλλες ἐπιστήμες, αὐτὸς ἦταν ὁ πρῶτος παιδικὸς μου ἔρωτας. Ἐμοιαζε νά ἀλλάζει τὴ ζωὴ μου.

Ἀντίθετα, οἱ συναντήσεις μου μὲ τὴ βιολογία μὲ ἄφησαν τελείως ἀδιάφορο. Δὲν μὲ ἐνδιέφερε καὶ τόσο νά ἀπομνημονεύω τὰ μέρη τοῦ σώματος μᾶς караβίδας ἢ νά



Φράνσις Κόλλινς, Ἀμερικανὸς Βιολόγος καὶ Γενετιστής. Ἀποκρυπτογράφησε τὸ DNA. Ἔχει πει ὅτι: «Τὸ DNA εἶναι ἡ γλῶσσα μὲ τὴν ὁποία ὁ Θεὸς μίλησε, γιὰ νά ὑπάρξει ἡ ζωή».

φανταστῶ τὴ διαφορὰ μεταξὺ συνομοταξίας, ὁμοταξίας καὶ τάξης.

Τελειώνοντας τὴ Μέση ἐκπαίδευση στὰ 16, συνέχισα στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Βιρτζίνια ἀποφασισμένος νά εἰδικευθῶ στὴ χημεία καὶ νά ἀκολουθήσω μιὰ ἐπιστημονικὴ καριέρα.

Ὅπως πολλοὶ πρωτοετεῖς τοῦ κολλεγίου, βρῆκα αὐτὸ τὸ νέο περιβάλλον συναρπαστικό, μὲ τόσες πολλὲς ιδέες νά ἀναπνεύουν ἀπὸ τοὺς τοίχους τῆς τάξης καὶ τοὺς θαλάμους ὕπνου τὴ νύχτα. Μερικὲς ἀπὸ αὐτὲς τὶς συζητήσεις σταθερὰ περιστρέφονταν στὴν ὑπαρξη τοῦ Θεοῦ.

Ἐν τούτοις, τὸ θρησκευτικὸ μου συναίσθημα ἦταν πολὺ ὑπανάπτυκτο καὶ εὐκόλα ἀνατρεπόμενο ἀπὸ 1 ἢ 2 ἄθεους πού βρῖσκει κανεὶς σὲ κάθε φοιτητικὴ ἐστία κολλεγίου. Ἐπειτα ἀπὸ λίγους μῆνες στὴν κολεγιακὴ ζωὴ πείστηκα ὅτι, ἐνῶ πολλὲς θρησκευτικὲς πίστεις εἶχαν ἐμπνεύσει ἐνδιαφέρουσες παραδόσεις τέχνης καὶ κουλτούρας, δὲν περιεῖχαν καμία θεμελιακὴ ἀλήθεια».

## 7. Ο Collins Ἀγνωστικιστὴς καὶ Ἄθεος

Πανεπιστημιακὲς Σπουδές

COLLINS (Αναφέρεται στὸ βιβλίο του, σελ. 28): «Μολονότι δὲν ἤξερα τὸν ὄρο, τότε, ἔγινα ἓνας ἀγνωστικιστής. Εἶναι ἓνας ὄρος πλασμένος ἀπὸ τὸν ἐπιστήμονα τοῦ 19<sup>ου</sup> αἰῶνα T. H. Huxley, ὁ ὁποῖος σημαίνει κάποιον ποὺ ἀπλᾶ δὲν ξέρει ἂν ὑπάρχει Θεὸς ἢ ὄχι. Ἔχουμε ὅλα τὰ εἶδη τῶν ἀγνωστικιστῶν. Μερικοὶ φθάνουν σὲ αὐτὴ τὴ θέση μετὰ ἀπὸ ἐντατικὴ ἀνάλυση τῶν ἐνδείξεων. Ἀλλὰ πολλοὶ ἄλλοι τὴ βρίσκουν βολικὴ θέση, ποὺ τοὺς ἐπιτρέπει νὰ ἀποφύγουν νὰ μελετήσουν ἐπιχειρήματα στενόχωρα ἀπὸ κάθε πλευρά. Ἦμουν σαφῶς στὴ δεύτερη κατηγορία. Στὴν πραγματικὴ ἀκρίβεια ἢ δὴλώσή μου “δὲν ξέρω” σήμαινε “δὲν θέλω νὰ ξέρω”. Ἐφάρμοσα ἓναν τρόπο σκέψης καὶ συμπεριφορᾶς ποὺ ἀναφέρεται ὡς “ἐκούσια τύφλωση”, ἀπὸ τὸν διακεκριμένο λόγιο καὶ συγγραφέα C.S. Lewis.

Ἀφοῦ ἀποφοίτησα ἀπὸ τὴ χημεία, συνέχισα ἓνα πρόγραμμα ἐκπόνησης διδακτορικῆς διατριβῆς στὴ φυσικοχημεία στὸ Γεῖλ.

Ἐκεῖ προχώρησα ἀπὸ τὸν ἀγνωστικισμό στὴν ἀθεΐα. Αἰσθανόμουν πολὺ ἄνετα νὰ ἀμφισβητῶ τὶς θρησκευτικὲς ἀντιλήψεις ὁποιοῦδήποτε τὶς ἐκδίλωσε ἐπὶ παρουσίᾳ μου καὶ νὰ ἀπορρίπτω αὐτὲς τὶς ἀπόψεις ὡς συναισθηματισμοὺς καὶ ὀπισθοδρομικὲς προλήψεις.

Περίπου τὴν ἴδια ἐποχὴ, σὲ μιὰ προσπάθεια νὰ διευρύνω τοὺς ὀρίζοντές μου, ἐγγράφηκα σὲ μιὰ σειρά μαθημάτων στὴ Βιοχημεία καὶ ἄρχισα νὰ ἐρευνῶ τὶς Ἐπιστήμες τῆς ζωῆς, ποὺ τόσο εἶχα ἀποφύγει στὸ παρελθόν. Τὰ μαθήματα δὲν ἦταν λιγότερο συναρπαστικά. Οἱ ἀρχές τοῦ DNA, τοῦ RNA καὶ τῶν πρωτεϊνῶν, ποὺ ποτὲ πρὶν δὲν ἦταν γνωστὲς σὲ ἐμένα, παρουσιάζονταν σὲ ὅλη τους τὴν ψηφιακὴ μεγαλοπρέπεια. Ἡ δυνατότητα νὰ χρησιμοποιηθῇ αὐτὴ ἡ γνώση πρὸς ὄφελος τῶν ἀνθρώπων φαινόταν πραγματοποιήσιμη.

Ἦμουν συγκλονισμένος. Ἡ ζωὴ ἔχει νόημα.

Τὴν ἴδια ἐποχὴ, μόλις 22 ἐτῶν, παντρεμένος καὶ μὲ μιὰ κόρη ὅλο ἐρωτήσεις, ἔγινα πιὸ κοινωνικός. Ὅταν ἤμουν νεότερος, προτιμοῦσα νὰ μένω μόνος. Τώρα οἱ ἀνθρώπινες ἀλληλεπιδράσεις καὶ μιὰ

Μολονότι δὲν ἤξερα τὸν ὄρο, τότε, ἔγινα ἓνας ἀγνωστικιστής. Εἶναι ἓνας ὄρος πλασμένος ἀπὸ τὸν ἐπιστήμονα τοῦ 19<sup>ου</sup> αἰῶνα T. H. Huxley, ὁ ὁποῖος σημαίνει κάποιον ποὺ ἀπλᾶ δὲν ξέρει ἂν ὑπάρχει Θεὸς ἢ ὄχι. Ἔχουμε ὅλα τὰ εἶδη τῶν ἀγνωστικιστῶν. Μερικοὶ φθάνουν σὲ αὐτὴ τὴ θέση μετὰ ἀπὸ ἐντατικὴ ἀνάλυση τῶν ἐνδείξεων. Ἀλλὰ πολλοὶ ἄλλοι τὴ βρίσκουν βολικὴ θέση, ποὺ τοὺς ἐπιτρέπει νὰ ἀποφύγουν νὰ μελετήσουν ἐπιχειρήματα στενόχωρα ἀπὸ κάθε πλευρά. Ἦμουν σαφῶς στὴ δεύτερη κατηγορία. Στὴν πραγματικὴ ἀκρίβεια ἢ δὴλώσή μου “δὲν ξέρω” σήμαινε “δὲν θέλω νὰ ξέρω”. Ἐφάρμοσα ἓναν τρόπο σκέψης καὶ συμπεριφορᾶς ποὺ ἀναφέρεται ὡς “ἐκούσια τύφλωση”, ἀπὸ τὸν διακεκριμένο λόγιο καὶ συγγραφέα C.S. Lewis.

Αὐτὴ ἡ στιγμή φώλιασε στὸ μυαλό μου γιὰ ἀρκετὲς ἡμέρες. Ἦμουν ἢ δὲν ἤμουν ἐπιστήμονας; Ἐνας ἐπιστήμονας βγάζει συμπεράσματα, χωρὶς νὰ ἐξετάσει τὰ δεδομένα; μποροῦσε νὰ ὑπάρχει πιὸ σπουδαῖο ἐρώτημα γιὰ ὅλη τὴν ἀνθρώπινη ὑπαρξὴ ἀπὸ αὐτό: “Υπάρχει Θεός”; Καὶ ἀκόμη βρῆκα τὸν ἑαυτό μου σὲ μιὰ “ἐκούσια τύφλωσι” μαζί μὲ κάτι ποὺ σωστὰ μπορεῖ νὰ περιγραφεῖ ὡς ἀλαζονεία: Νὰ ἔχω ἀποφύγει κάθε σοβαρὴ ἀποψη ὅτι ὁ Θεὸς μπορεῖ νὰ εἶναι μιὰ πραγματικότητα. Ἐαφνικὰ εἶχα τὴν αἴσθησι ὅτι ὁ πάγος κάτω ἀπὸ τὰ πόδια μου ἔσπαξε. Τὸ ἐρώτημα τώρα ἦταν πολὺ πιεστικό, γιὰ νὰ τὸ ἀπορρίψει κανεὶς.

ἐπιθυμία νὰ βοηθήσω κάπως τὴν ἀνθρωπότητα φαίνονταν πιὸ σημαντικὲς. Ἐπρόκειτο νὰ ὀλοκληρώσω τὴ διδακτορικὴ μου διατριβή, ὅταν μετὰ ἀπὸ ψυχικὴ αὐτοεξετάσι, ἔκανα αἴτησι νὰ μὲ δεχτοῦν σὲ ἰατρικὴ σχολή.

Ἔγινε δεκτὸς στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Βόρειας Καρολίνας. Μέσα σὲ λίγες ἐβδομάδες κατάλαβα ὅτι ἡ Ἰατρικὴ Σχολὴ ἦταν ἡ σωστὴ ἐπιλογὴ γιὰ μένα. Ἀγάπησα τὰ γνωστικὰ ἐρεθίσματα, τὰ ἠθικὰ προβλήματα, τὸ ἀνθρώπινο στοιχεῖο, τὴν καταπληκτικὴ πολυπλοκότητα τοῦ ἀνθρώπινου σώματος. Ἐνας αὐστηρὸς καὶ κάπως ἀπλησίαστος παιδίατρος, ποὺ δίδασκε συνολικὰ 6 ὥρες μαθήματα ἰατρικῆς γενετικῆς στὸ πρῶτο ἔτος τῆς Ἰατρικῆς, μοῦ ἔδειξε τὸ μέλλον μου. Παρουσίασε στὴν τάξη ἀρρώστους μὲ δρεπανοκυτταρικὴ ἀναιμία, γαλακτοξαιμία (μιὰ συχνὰ θανατηφόρα ἀδυναμία νὰ ἀνεχθοῦν οἱ ἀσθενεῖς προϊόντα γάλακτος), σύνδρομο Down. Ὅλα ὀφειλόμενα σὲ βλάβες τοῦ γονιδιώματος, μερικὲς τόσο λεπτές, σὰν ἓνα γράμμα μόνο νὰ ξεφεύγει».

## 8. Ὁ Collins ἀνακαλύπτει τὸν Θεό

COLLINS (ἀναφέρει στὸ βιβλίο του σελ. 31-32): «Ἐκεῖνο ποὺ μοῦ ἔκανε μεγάλῃ ἐντύπωσι κατὰ τὶς συνομιλίες μου δίπλα στὸ κρεβάτι αὐτῶν τῶν καλῶν ἀνθρώπων τῆς Βόρειας Καρολίνας ἦταν ἡ θρησκευτικὴ ἐμπειρία τὴν ὁποία ζοῦσαν, πολλοὶ ἀπὸ αὐτούς. Ἔγινε μάρτυρας πολυάριθμων περιστατικῶν ἀτόμων ποὺ ἡ πίστι τοὺς χάριζε μιὰ ἰσχυρὴ διαβεβαίωσι ὅτι τελικὰ θὰ βροῦν ἀνεσι εἴτε σὲ αὐτὸν τὸν κόσμον εἴτε στὸν ἄλλον, παρὰ τὸ ὅτι ὑπέφεραν φοβερὰ, χωρὶς σὲ πολλὰς περιπτώσεις νὰ φταιζοῦν σὲ τίποτε. Ἄν ἡ πίστι εἶναι ἓνα ψυχολογικὸ στήριγμα, συμπεράνα ὅτι πρέπει νὰ εἶναι πολὺ δυνατὸ. Ἄν ὁμως ἡ πίστι δὲν ἦταν πάρα μιὰ πολιτιστικὴ παράδοσι, γιὰτί οἱ ἀνθρώποι δὲν ἐπαναστατοῦσαν ἐνάντια στὸν Θεὸ καὶ δὲν ζητοῦσαν ἀπὸ τοὺς φίλους καὶ τὴν οἰκογένειά τους νὰ πάψουν νὰ μιλάνε γιὰ μιὰ ἀγαπητικὴ καὶ καλοκάγαθῃ ὑπερφυσικὴ δύναμι;

Ἡ πιὸ δύσκολη στιγμή γιὰ μένα ἦρθε, ὅταν μιὰ ἠλικιωμένη γυναῖκα, ποὺ ὑπέφερε καθημερινὰ ἀπὸ ἀνίατη στηθάγχη, μὲ ρώτησε τί πιστεύα. Ἦταν μιὰ καθαρὴ ἐρώ-

τηση. Είχαμε συζητήσει πολλά άλλα ζητήματα της ζωής και του θανάτου. Όταν είπε ότι συμμεριζόταν τις ισχυρές χριστιανικές μου πεποιθήσεις, αισθάνθηκα το πρόσωπό μου να κοκκινίζει, καθώς τραύλισα τις λέξεις “δέν είμαι πραγματικά βέβαιος”. Η φανερό εκπληξή της με έφερε μπροστά σε μια δυσκολία, από την οποία είχα ξεφύγει σε όλα τα 26 μου χρόνια.

Δέν είχα ποτέ πραγματικά εξετάσει σοβαρά τις αποδείξεις υπέρ και κατά της πίστης. Αυτή η στιγμή φώλιασε στο μυαλό μου για αρκετές ημέρες. “Ήμουν ή δέν ήμουν έπιστήμονας; Ένας έπιστήμονας βγάζει συμπεράσματα, χωρίς να εξετάσει τα δεδομένα; Μπορούσε να υπάρχει πιο σπουδαίο έρωτημα για όλη την ανθρώπινη ύπαρξη από αυτό: “Υπάρχει Θεός”; Και άκομη βρήκα τον έναντό μου σε μιά “έκουσια τύφλωση” μαζί με κάτι που σωστά μπορεί να περιγραφεί ως αλαζονεία: Να έχω αποφύγει κάθε σοβαρή άποψη ότι ο Θεός μπορεί να είναι μιά πραγματικότητα. Ξαφνικά είχα την αίσθηση ότι ο πάγος κάτω από τα πόδια μου έσπαξε. Το έρωτημα τώρα ήταν πολυ πιεστικό, για να το απορρίψει κανείς.

Στην αρχή ήμουν βέβαιος ότι μιά πλήρης έρευνα θα απέρριπτε τα επιχειρήματα της πίστης και θα έπιβεβαίωνε την άθειά μου. Αλλά αποφάσισα να ρίξω μιά ματιά στα γεγονότα, όποιο κι αν ήταν το αποτέλεσμα. Και έτσι άρχισε μιά γρήγορη και συγκεχυμένη επισκόπηση των μεγάλων θρησκειών του κόσμου. Πολλά από αυτά που διάβασα στη μετάφραση Cliffs Notes των διαφόρων θρησκειών (να μελετήσω τα ίδια τα ιερά κείμενα ήταν πολυ πιο δύσκολο) με άφησαν πολυ μεπερδεμένο. Πήγα και επισκέφτηκα έναν μεθοδιστή ιερέα που ζούσε πιο κάτω στο δρόμο, για να τον ρωτήσω αν ή πίστη έχει κάποια λογική βάση. Άκουσε ύπομονετικά τις μεπερδεμένες (και ίσως βλάσφημες) φλυαρίες μου και κατόπιν πήρε ένα μικρό βιβλίο από το ράφι του και μου σύστησε να το διαβάσω. Το



Κλάιβ Στέιπλς Λιούις (1898-1963), Καθηγητής στο Πανεπιστήμιο της Όξφόρδης, συγγραφέας και θεολόγος. Αρχικά άγνωστικιστής, επέστρεψε στη χριστιανική πίστη. Θεωρείται ένας από τους Χριστιανούς απολογητές με τη μεγαλύτερη επίρροη στην εποχή μας.

βιβλίο ήταν “Άπλῶ Χριστιανισμός” (Mere Christianity) του C.S.Lewis».

ΝΙΚΗ: Παππού, προτείνω να σταματήσουμε εδώ την ανάγνωση από το βιβλίο του Francis Collins. Καταλάβαμε ήδη ότι το δρόμο αναζήτησης του Θεού τον ξεκίνησε ο ίδιος, μελετώντας το πιο τέλειο δημιούργημά Του, τον άνθρωπο. Σίγουρα θα χρειαστούμε τη βοήθεια του Collins και πάλι, για να μας εξηγήσει ποιά είναι τα σημεία σύγκρουσης έπιστήμης και πίστης. Προτείνω τώρα να αναφερθούμε και σε άλλους πιστούς έπιστήμονες.

## 9. Τέσσερις Έλληνες Έπιστήμονες γνωστοί ως πιστοί

(Γ. Κοντόπουλος, Χ. Ζερεφός, Σ. Άντωναράκης, Σ. Τσιόδρας)

ΠΑΠΠΟΥΣ: Ωραία, θα σου μιλήσω για κάποιους σύγχρονους, ξεχωριστούς Έλληνες έπιστήμονες, που το αντικείμενο της έπιστήμης τους είναι σχετικό με το θέμα μας. Με τους δύο πρώτους, μάλιστα, διατηρώ στενή και μακροχρόνια φιλία.

Ὁ Γεώργιος Κοντόπουλος εἶναι ὁ πῶς γνωστός καὶ σπουδαῖος Ἕλληνας καθηγητὴς Ἀστρονομίας στὸ Ἀριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης (ΑΠΘ), στὸ Ἐθνικὸ Καποδιστριακὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν (ΕΚΠΑ), Διευθυντὴς στὸ Ἐθνικὸ Ἀστεροσκοπεῖο, Ἀκαδημαϊκὸς καὶ Πρόεδρος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Δάσκαλος καὶ ἐρευνητὴς στὰ θέματα τοῦ διαστήματος. Ἀκόμη, Ἐπισκέπτης καθηγητὴς σὲ πολλὰ πανεπιστήμια Ἀμερικῆς καὶ Εὐρώπης. Ἔχει ἓνα πολὺ βαρὺ βιογραφικὸ, ποὺ περιλαμβάνει συμμετοχὴ σὲ διεθνεῖς ὀργανισμοὺς καὶ ἰνστιτοῦτα ἔρευνας τοῦ διαστήματος, συμπεριλαμβανομένης τῆς NASA. Ὅλες αὐτὲς τὶς πληροφορίες θὰ βρεῖς εὐκόλα στὸ διαδίκτυο.

ΝΙΚΗ: Ἐσὺ πῶς γνώρισες τὸν κ. Κοντόπουλο, τί ξέρεις γιὰ τὴν πίστη του στὸ Θεό;

ΠΑΠΠΟΥΣ: Τὸν γνωρίζω ἀπὸ τὸ 1957, ὅταν πρωτοῆγε καθηγητὴς στὸ ΑΠΘ σὲ ἡλικία 29 ἐτῶν, καὶ ἐγὼ ἤμουν φοιτητὴς στὴν Πολυτεχνικὴ Σχολή.

Τότε ἔκανε καὶ διαλέξεις γιὰ τὸ κοινὸ σχετικὲς μὲ θέματα τοῦ Διαστήματος. Κατὰ τὴ συζήτηση ποὺ ἀκολουθοῦσε ἔμπαινε καὶ σὲ ζητήματα δημιουργίας τοῦ κόσμου, ὅπου τόνιζε ὅτι τίποτε δὲν ἔγινε ἀπὸ τύχη. Ὅτι τὸ Σύμπαν δημιουργήθηκε καὶ λειτουργεῖ μὲ τρόπο καὶ νόμους ποὺ δείχνουν Θεό-Δημιουργό. Ἀπέρριπτε ἀπόψεις τοῦ τύπου ὅτι ἡ φύση γεννᾷ τὴ φύση. Γιατὶ ἂν ἦταν ἔτσι, ποῖος γέννησε τὴ φύση;

Ἐνα ἀπὸ τὰ δημοφιλῆ θέματα στὶς διαλέξεις του ἦταν γιὰ τοὺς δορυφόρους καὶ τοὺς ἀνθρώπους στὸ Διάστημα, ποὺ ἦταν τότε τῆς μόδας. Μοῦ εἶχε κάνει ἐντύπωση ποὺ ἔλεγε ὅτι οἱ δορυφόροι θὰ ὀδηγήσουν σὲ τεράστιες προόδους τὶς τηλεπικοινωνίες. Σήμερα τὸ βλέπουμε μὲ τὴν κινητὴ τηλεφωνία, τὸ διαδίκτυο κτλ. Ἐπιπλέον, ἔγραφε ἄρθρα τεκμηριωμένα σὲ

περιοδικὰ γιὰ τὰ θέματα αὐτά. Ἔλεγε ὅτι ἡ ἐπιστὴμη μελετᾷ τοὺς φυσικοὺς νόμους. Ὅμως Ἄλλος δημιούργησε τὴ φύση καὶ τοὺς φυσικοὺς νόμους.

ΝΙΚΗ: Πῶς γίνετε φίλοι μὲ τὸν κ. Κοντόπουλο; Τί ἄλλο γιὰ τὸ θέμα μας ἔχεις ἀκούσει ἀπὸ αὐτόν;

ΠΑΠΠΟΥΣ: Στὴ Θεσσαλονίκη, τὴν ἐποχὴ ἐκείνη, ὑπῆρχε μιὰ δραστήρια χριστιανικὴ κίνηση, ποὺ εἶχε καὶ τμήματα ἐπιστημόνων καὶ φοιτητῶν. Ὁ Κοντόπουλος συμμετεῖχε στὸ πρῶτο τμήμα, καὶ ἐγὼ στὸ δεύτερο. Μετὰ γνωριστήκαμε, ἔχοντας κοινὰ ἐνδιαφέροντα πάνω στὰ θέματα τῆς πίστεως καὶ τῆς ζωῆς.

Στὴ δεκαετία τοῦ 1960 συναντιόμασταν σὲ μιὰ στενὴ συντροφιά μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τὸν Κοντόπουλο καὶ συζητούσαμε διάφορα κοινωνικὰ καὶ θρησκευτικὰ θέματα. Ἐκεῖ μᾶς δόθηκε ἡ εὐκαιρία νὰ συζητήσουμε γιὰ τὴν «καταγωγὴ τοῦ ἀνθρώπου». Ἦταν ἓνα θέμα σύγκρουσης μεταξὺ ἐπιστήμης, ποὺ ὑποστήριζε τὴ θεωρία τοῦ Δαρβίνου καὶ τὴν ἐξέλιξη τῶν εἰδῶν, καὶ τῆς κρατούσας τότε ἄποψης τῶν περισσοτέρων θρησκευόμενων ὅτι ὁ Θεὸς ἔπλασε κατ' εὐθείαν τὸν ἄνθρωπο, χωρὶς ἐνδιάμεσους κρίκους.

Εἶχε κυκλοφορήσει ὁμως, τὴν ἐποχὴ ἐκείνη, ἓνα βιβλίο τοῦ Γάλλου μοναχοῦ, θεολόγου, παλαιοντολόγου καὶ φιλόσοφου Teilhard de Chardin (Γεγιάρ ντὲ Σαρντέν). Ὁ συγγραφέας, ἀπὸ παλαιοντολογικὲς καὶ γεωλογικὲς ἔρευνες, συγκρίσεις καὶ μελέτες, κατέληγε ὅτι ἡ θεωρία τῆς ἐξέλιξης ἦταν βάσιμη. Παρ' ὅλο ποὺ στὴν ἀρχὴ ἡ Καθολικὴ Ἐκκλησία ἀντέδρασε, τελικὰ ἀποδέχθηκε τὰ ἐπιστημονικὰ συμπεράσματα. Ἡ δική μας παρέα, ποὺ περιλάμβανε καὶ θεολόγο, θεώρησε ὅτι θὰ ἦταν λάθος νὰ ἐρμηνεύουμε στενὰ τὴ σχετικὴ διήγηση τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης γιὰ τὴ δημιουργία τοῦ ἀνθρώπου.

Ἀργότερα, ὅταν ξαναδιαβάστηκαν ἀπόψεις μεγάλων θεολόγων καὶ Ἁγίων τῆς Ἐκκλησίας (Μέγας Βασίλειος, Γρηγόριος Θεολόγος, Ἅγιος Αὐγουστίνος), οἱ περισσότεροι κατάλαβαν ὅτι ἡ περιγραφή τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ἦταν μεταφορική καὶ ὄχι κυριολεκτική.

Ὁ Γεώργιος Κοντόπουλος εἶναι ἕνας πιστὸς χριστιανὸς μὲ ἀνοιχτὸ μυαλό.

στὸ ΕΚΠΑ. Ἴχει τεράστιο ἐπιστημονικό, διδακτικό καὶ ἐρευνητικό ἔργο σὲ διεθνῆς ἐπίπεδο. Ἴχει διδάξει σὲ πολλὰ Πανεπιστήμια στὸ ἐξωτερικό καὶ συμμετέχει ὡς ἐρευνητῆς τῆς ἀτμόσφαιρας καὶ εἰδικότερα τῆς τρύπας τοῦ ὄζοντος σὲ διεθνῆς ὀργανισμούς. Ὅλες οἱ ἑλληνικὲς κυβερνήσεις συχνὰ ζητοῦν τὶς ἀπόψεις του, ὅταν πρόκειται νὰ πάρουν σημαντικὲς ἀποφάσεις

*Ὁ Γεώργιος Κοντόπουλος εἶναι ἕνας πιστὸς χριστιανὸς μὲ ἀνοιχτὸ μυαλό. Δέχεται τὸν Θεὸ ὡς Δημιουργὸ καὶ τὴν ἐπιστήμη ὡς ἐργαλεῖο κατανόησης τῆς δημιουργίας.*

Δέχεται τὸν Θεὸ ὡς Δημιουργὸ καὶ τὴν ἐπιστήμη ὡς ἐργαλεῖο κατανόησης τῆς δημιουργίας.

ΝΙΚΗ: Μοῦ εἶχες πει γιὰ τοὺς δύο φίλους σου, γνωστοὺς μεγάλους ἐπιστήμονες ποὺ εἶναι ταυτόχρονα καὶ πιστοὶ στὸ Θεό, ὅτι ὁ ἕνας ἀσχολεῖται μὲ τὸ Σύμπαν καὶ τὸ Διάστημα, ἐνῶ ὁ ἄλλος μὲ τὴ Γῆ, τὴ φύση καὶ τὸν ἄνθρωπο. Θὰ ἤθελα τώρα νὰ μοῦ πεῖς γιὰ τὸν δεύτερο. Πῶς συνδέει Θεό, Γῆ καὶ ἄνθρωπο;

ΠΑΠΠΟΥΣ: Ναι, καὶ ὁ ἄλλος εἶναι πολὺ σπουδαῖος καθηγητῆς, ἐρευνητῆς καὶ ἄνθρωπος.

Ὁ Χρῆστος Ζερεφὸς σοῦ εἶναι ἀσφαλῶς γνωστὸς ἀπὸ τὴν τηλεόραση. Πολλὲς φορὲς μιλάει γιὰ τὰ φυσικὰ φαινόμενα καὶ πῶς τὰ ἐπιρραεῖ ἡ ἀνθρώπινη δραστηριότητα καὶ ἡ κλιματικὴ ἀλλαγὴ: Γιὰ τὴ ρύπανση τοῦ περιβάλλοντος, γιὰ τὰ ἀκραῖα φυσικὰ φαινόμενα, γιὰ τοὺς τυφῶνες, γιὰ τὴν ξηρασία καὶ τὴ λειψυδρία, γιὰ τὴν τρύπα τοῦ ὄζοντος κτλ.

Ἐκίνησε ὡς ἐρευνητῆς τῆς φυσικῆς τῆς ἀτμόσφαιρας στὴν Ἀμερική, μετὰ ὡς καθηγητῆς στὸ ΑΠΘ καὶ στὴ συνέχεια

σὲ περιβαλλοντικὰ θέματα. Οἱ ἐργασίες καὶ οἱ διακρίσεις του, βουνοῦ. Ρίξε μιὰ ματιὰ στὸ διαδίκτυο· θὰ σὲ ἐντυπωσιάσουν. Εἶναι δραστήριο μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Πρόσφατα ἐκλέχτηκε Γενικὸς Γραμματέας τῆς Ἀκαδημίας.

Ἡ Διεθνὴς Διακυβερνητικὴ Ἐπιτροπὴ γιὰ τὴν Κλιματικὴ Ἀλλαγὴ, τῆς ὁποίας ἦταν συνεργάτης, μοιράστηκε τὸ βραβεῖο Νόμπελ εἰρήνης μὲ τὸν Ἀντιπρόεδρο τῶν ΗΠΑ Al Gore.

ΝΙΚΗ: Ἔσεῖς πῶς γνωριστήκατε μὲ τὸν κ. Ζερεφό, πῶς γίνετε φίλοι;

ΠΑΠΠΟΥΣ: Γνωριστήκαμε, ὅταν ἔγινε καθηγητῆς στὴ Θεσσαλονίκη τὸ 1977, καὶ συνεργαστήκαμε στενά, ὅταν ἦμουν Πρόεδρος στὸ Τεχνικὸ Ἐπιμελητήριο καὶ κυρίως ὅταν ἦμουν Δήμαρχος Θεσσαλονίκης, γιὰ τὴ μέτρηση καὶ τὸν ἔλεγχο τῆς ἀτμοσφαιρικῆς ρύπανσης στὴν πόλη μας. Μὲ τὶς δικές του κατευθύνσεις στήσαμε τοὺς δημοτικὸς σταθμοὺς παρακολούθησης τῶν ρύπων καὶ τῆς προέλευσής τους.

Ὅταν ἀργότερα ἦμουν Ὑπουργὸς Δημοσίων Ἔργων καὶ Περιβάλλοντος, τὸν κάλεσα καὶ κατέβηκε ἀπὸ τὸ ΑΠΘ στὴν Ἀθήνα, μαζί μὲ κλιμάκιο Ἑλλήνων καὶ

ξένων συνεργατών του, για μετρήσεις της ρύπανσης στην πρωτεύουσα, που είχαν ξεφύγει από όλα τα όρια. Συνεργαστήκαμε στη σύνταξη κανονισμών και νομοθεσίας και αλλάξαμε τα καύσιμα στα αυτοκίνητα και στις κεντρικές θερμάνσεις όλης της χώρας, για τον περιορισμό των επικινδύνων ουσιών. Δούλευε με πάθος και αγάπη για τους ανθρώπους και το φυσικό περιβάλλον και παρέσυρε όλους στην ποιότητα και τους ρυθμούς του. Τόν θυμάμαι να λέει ότι αυτή η γη είναι φτιαγμένη, για να φιλοξενήσει τη ζωή και τον άνθρωπο. Αυτό το μοναδικό και ανεπανάληπτο πλάσμα, το προικισμένο με την πνοή του Δημιουργού του, την ψυχή. Δεν έχουμε δικαίωμα να καταστρέφουμε τη φύση, ή όποια αποτελεί το σπίτι όλων, αλλά και για όλες τις γενεές που θα ακολουθήσουν τη δική μας.

ΝΙΚΗ: Τώρα με τί ασχολείται; Από τις προσκλήσεις που δέχεται στην τηλεόραση καταλαβαίνεις ότι είναι πολύ δραστήριος.

ΠΑΠΠΟΥΣ: Δραστήριος και με το παραπάνω. Πριν από λίγες εβδομάδες εκλέχτηκε Γενικός Γραμματέας της Ακαδημίας Αθηνών, για μια πενταετία. Θα διευθύνει, δηλαδή, το Ανώτατο Πνευματικό Ίδρυμα της πατρίδας μας. Και πιστεύω ότι κατά τη θητεία του η Ακαδημία θα αναπτύξει και έξωστρεφή δραστηριότητα με τεκμηριωμένες και αντικειμενικές παρεμβάσεις στα μεγάλα προβλήματα της χώρας, που ζητούν λύσεις πειστικές και εφαρμόσιμες.

ΝΙΚΗ: Τώρα έχετε επικοινωνία με τον κ. Ζερεφό;

ΠΑΠΠΟΥΣ: Φυσικά. Τελευταία φορά ήταν όταν του τηλεφώνησα να τον συγχαρώ για την εκλογή του ως Γενικού Γραμματέα της Ακαδημίας Αθηνών. Μιλίσαμε αρκετά και του είπα για τις δικές

μας συζητήσεις και ότι γράφουμε κάτι πάνω στη σχέση επιστήμης και πίστης. Του άρεσε πολύ αυτή η πρωτοβουλία μας.

ΝΙΚΗ: Έχεις να μου αναφέρεις κάποιον άλλο σημαντικό επιστήμονα που πιστεύει στον Θεό;

ΠΑΠΠΟΥΣ: Ναι, θα σου μιλήσω για άλλους δύο πολύ σπουδαίους Έλληνες επιστήμονες, με τεράστια διεθνή σταδιοδρομία, τον Σ. Αντωναράκη και τον Σ. Τσιόδρα.

Ο Στυλιανός Αντωναράκης είναι γενετιστής, καθηγητής στο Πανεπιστήμιο της Γενεύης, μέλος της Έλβετικής Έταιρίας Επιστημών. Διετέλεσε Πρόεδρος του Διεθνούς Οργανισμού Ανθρωπίνου Γονιδιώματος (HDGO), μέλος της Ακαδημίας Αθηνών, με 700 περίπου δημοσιευμένες εργασίες σε έγκυρα διεθνή περιοδικά. Μπορείς στο διαδίκτυο να βρεις λεπτομέρειες για την καριέρα και το έργο του.

Έξαιρετική παγκόσμια διάκριση, που έλαβε το 2019, ήταν το βραβείο γενετικής Allan Award. Όταν με την ευκαιρία αυτής της βράβευσης ρωτήθηκε εάν ένας γενετιστής πιστεύει στον Θεό, απάντησε: «Γενετιστής είναι ένας επιστήμονας που μελετάει ένα κομμάτι της ζωής για τη σημασία του γονιδιώματος στην ανθρώπινη εξέλιξη και όχι μόνο... Ο γενετιστής βλέπει το άπιαστο του Θεού. Όταν βρέθηκα σε ένα μοναστήρι στο Μεγάλο Μετέωρο, γνώρισα ένα ιδιαίτερα φωτισμένο άνθρωπο. Του είπα ότι θέλω να ασχοληθώ στο πλαίσιο της επιστήμης μου με το θέμα της ύπαρξης του Θεού. Μου απάντησε ότι, αν αυτό είναι που μου άρεσει, τότε αυτό πρέπει να κάνω.

– Κι αν μέσα από την έρευνά μου ανακαλύψω ότι δεν υπάρχει Θεός; Τότε, μου απάντησε:

«Ο Θεός, αν υπάρχει, δεν φοβάται

τήν έρευνα. "Αν δέν ύπάρχει, καλύτερα νά τὸ μάθουμε».

Ὁ Στυλιανὸς Ἀντωναράκης ἔγραψε καὶ ἓνα εἰσαγωγικὸ σημείωμα στὸ βιβλίο τοῦ φίλου του Francis Collins *Ἡ Γλῶσσα τοῦ Θεοῦ*, ἐκφράζοντας τὸν θαυμασμό του τόσο γιὰ τὸ ἐπιστημονικὸ ἔργο τοῦ συγγραφέα, ὅσο καὶ γιὰ τὸ θάρρος του νά δηλώσει δημόσια τὴν πίστη του καὶ νά καλέσει ἐπιστήμονες καὶ θρησκευόμενους σὲ συμφιλίωση, γιὰτὶ δέν ὑπάρχει σύγκρουση μεταξύ πίστεως καὶ ἐπιστήμης.

Ὁ Σωτήρης Τσιόδρας εἶναι καθηγητὴς παθολογίας - λοιμωξιολογίας στὸ ΕΚΠΑ καὶ διευθυντὴς τῆς παθολογικῆς κλινικῆς στὸ νοσοκομεῖο «Ἄττικὸ».

Ἀριστοῦχος στὴν ἐπιστημονικὴ του διαδρομὴ, ὡς πτυχιούχος (ΕΚΠΑ), διδάκτορας (ΕΚΠΑ) καὶ ὑπότροφος μεταπτυχιακὸς στὰ πιδὸ διάσημα πανεπιστήμια καὶ νοσοκομεῖα τῶν ΗΠΑ (Albert Einstein Medical Center, Χάρβαρντ). Παρουσιάζει σπουδαῖο ἐπιστημονικὸ ἔργο ὡς ἐρευνητὴς, δημοσιεύσεις σὲ περιοδικὰ διεθνοῦς κύρους, εἰσηγήσεις σὲ συνέδρια κτλ.

Εἶναι πάντα κοντὰ στοὺς φοιτητὲς του ὡς καθηγητὴς καὶ στοὺς ἀσθενεῖς του ὡς εἰδικεύμενος, ἀγροτικὸς καὶ νοσοκομειακὸς γιαιτρός.

Ἀπὸ τὴν ἐκδήλωση τῆς πανδημίας τοῦ κορωνοϊοῦ ὀρίστηκε ἐπὶ κεφαλῆς τῶν εἰδικῶν συμβούλων, γιὰ τὰ σχετικὰ θέματα, καὶ ἐκπρόσωπος τοῦ Ὑπουργεῖου Ὑγείας.

Καθημερινὰ στὶς 6.00 τὸ ἀπόγευμα, ἀλλὰ καὶ στὰ δελτία εἰδήσεων, περιμέναμε ὅλοι τὸν καθηγητὴ Τσιόδρα νά μᾶς ἐνημερώσει γιὰ τὶς εἰσηγήσεις τῆς ἐπιτροπῆς πρὸς τὴν κυβέρνηση καὶ γιὰ τὰ μέτρα ποὺ ἔπρεπε νά πάρουμε ὅλοι, ὥστε νά προφυλαχθοῦμε ἀποτελεσματικὰ ἀπὸ τὸν ἰό.

Σὲ ὅποια περιοχὴ ὑπῆρχε πρόβλημα, ὁ Σωτήρης Τσιόδρας ἦταν παρὼν νά πληροφορηθεῖ, νά πληροφορήσει καὶ νά

εἰσηγηθεῖ ἐξειδικευμένα μέτρα.

Ἡ σεμνότητα, τὸ ἦθος καὶ ἡ ἀποτελεσματικότητά του ἔτυχαν ἰδιαίτερης ἐκτίμησης. Ἔλαβε πολὺ θετικὰ σχόλια ἐντὸς καὶ ἐκτὸς Ἑλλάδας, μὲ πολλοὺς δημοσιογράφους καὶ ἄλλους ἐπιστήμονες νά κάνουν εἰδικὲς ἀναφορὲς στὸ ὄνομά του γιὰ τὴ διαχείριση τῆς κρίσης. Σὲ ἄρθρο στοὺς *The New York Times* χαρακτηρίστηκε ὡς ἓνας ἀπὸ τοὺς «ἥρωες τῆς ἐπιστήμης στὰ χρόνια τοῦ κορωνοϊοῦ».

Ἡ σχέση του μὲ τὴ θρησκεία δέν ἦταν γνωστὴ στοὺς πολλοὺς, μέχρι τὴν ὥρα ποὺ κλήθηκε, ὡς ἐκπρόσωπος τῆς ἐπιτροπῆς εἰδικῶν, στὴν Ἱερὰ Σύνοδο, γιὰ νά προσφέρει πληροφορίες καὶ συμβουλές, ὥστε ἡ Ἐκκλησία νά διαμορφώσει ἄποψη γιὰ τὴ λειτουργία τῶν Ἱ. Ναῶν καὶ τὴν τέλεση τῶν Ἱερῶν Μυστηρίων. Ὁ καθηγητὴς Τσιόδρας μίλησε ὡς ὑπεύθυνος ἐπιστήμονας καὶ πιστὸς Χριστιανός, μὲ συνέπεια ἡ Ἐκκλησία νά λάβει σοβαρὰ τὶς ἀπόψεις του καὶ νά ὀδηγηθεῖ σὲ συμφωνία μὲ τὴν Πολιτεία.

Ὅμως τὸ σαράκι τῆς Φυλῆς μας, ποὺ ἐξόρισε τὸν δίκαιο Ἀριστείδη, καταδίκασε σὲ θάνατο τὸν Σωκράτη καὶ δολοφόνησε τὸν Καποδίστρια, λειτούργησε καὶ στὴν περίπτωση τοῦ Σωτήρη Τσιόδρα. Καὶ αὐτὸς δήλωσε ὅτι ἀποσύρεται ἀπὸ τὸ προσκίνιο, συνεχίζει τὸν ἀγῶνα στὸ Πανεπιστήμιο, στὸ ἐργαστήριό, στὴν ἐπιτροπὴ καὶ τὸ νοσοκομεῖο. Παραιτήθηκε ἀπὸ ἐκπρόσωπος τοῦ Ὑπουργεῖου καὶ παρέμεινε στρατιώτης νά τρέχει πρῶτος, ὅπου ὑπάρχει πρόβλημα, νά ἀναζητήσῃ λύση καὶ νά προσφέρει τὴ συμβουλὴ του πρὸς διοικοῦντες καὶ διοικούμενους. Μὲ γνώση καὶ ἐπίγνωση, ὅπως πάντα, σεμνὸς καὶ γι' αὐτὸ πειστικὸς.

*[Συνεχίζεται]*

**ΣΩΤΗΡΗΣ ΚΟΥΒΕΛΑΣ**

# ΑΥΤΟΙ ΔΕΝ ΥΠΕΚΥΨΑΝ...

## ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΑΝΤΙΣΤΑΣΗ ΣΤΟΝ ΝΑΖΙΣΜΟ ΣΤΗ ΓΕΡΜΑΝΙΑ

### CLEMENS AUGUST GRAF VON GALEN

#### ΜΕΡΟΣ Β΄

Στο προηγούμενο, Α΄ μέρος τῆς μελέτης μας για τὸν ρωμαιοκαθολικὸ ἐπίσκοπο τοῦ Münster Clemens August Graf von Galen, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ μέρος εὐρύτερης μελέτης με τίτλο «Αὐτοὶ δὲν υπέκυψαν... Χριστιανικὴ ἀντίσταση στὸν Ναζισμό», σταθίκαμε στὴ στάση ποὺ κράτησε ὁ ἐπίσκοπος τοῦ Münster καὶ στὶς φορὲς ποὺ κατήγγειλε ἀνοικτὰ τὸ καθεστῶς πρὶν ἀπὸ τὸν πόλεμο. Ὅπως σημειώσαμε, ὁ von Galen μπορεῖ νὰ κέρδισε τὸ προσωνύμιο «Τὸ Λιοντάρι τοῦ Münster» ἀργότερα, ἀλλὰ τὸ δικαιοῦτο πλήρως ἤδη πρὶν τὸν πόλεμο, μετὰ τὴν στάση ποὺ κράτησε ἤδη ἀπὸ τότε ἀπέναντι στὶς φρικαλέες θέσεις καὶ πρακτικὲς τοῦ ἐθνικοσοσιαλιστικοῦ καθεστώτος. Οἱ ἰθύνοντες τοῦ Ἐθνικοσοσιαλισμοῦ στὴ Γερμανία ἦταν φυσικὸ νὰ βλέπουν στὸ πρόσωπο τοῦ ἐπισκόπου τοῦ Münster ἕνα πρόσωπο ποὺ δὲν θὰ δίσταζε νὰ ὑψώσει τὸ ἀνάστημά του ἐναντία στὸ καθεστῶς. Τίποτα ὅμως δὲν τοὺς προετοίμαζε γιὰ αὐτὸ ποὺ θὰ ἀκολουθοῦσε σὲ λίγα χρόνια, κατὰ τὴ διάρκειά του πολέμου...

## 2. Τὰ περιήρημα κηρύγματα τοῦ Ἰουλίου τοῦ 1941

Ὁ Ἐθνικοσοσιαλισμὸς δὲν ἦταν ἀπλῶς καὶ μόνο ἕνα βαθύτατα ἀντιχριστιανικὸ κίνημα, δὲν εἶχε ἀπλῶς καὶ μόνο στὴν ἡγεσία του ἀνθρώπους ποὺ ἐμπνέονταν ἀπὸ ἕνα ἀληθινὰ ἀντιχριστιανικὸ μένος, μετὰ πρῶτο καὶ καλύτερο τὸν ἴδιο τὸν Χίτλερ, ὅπως εἶδαμε καὶ τεκμηριώσαμε διὰ πολλῶν καὶ διὰ μακρῶν σὲ σχετικὲς μελέτες μας ἀπὸ τὶς σπῆλές τῶν Ἀκτίνων<sup>1</sup>. Παράλληλα μετὰ ὅλα αὐτά, ὅπως ἐπίσης εἶδαμε σὲ σχετικὴ μελέτη μας ἀπὸ τὶς σπῆλές τῶν Ἀκτίνων<sup>2</sup>,

τὸ ἐθνικοσοσιαλιστικὸ καθεστῶς ἐξαπέλυσε ἐναντία στὸν Χριστιανισμὸ ὄχι ἀπλῶς μεμονωμένες ἐπιθέσεις, ἀλλὰ ἕναν ἀληθινὸ πόλεμο. Ἐναν πόλεμο, μάλιστα, σχεδὸν ὀλοκληρωτικὸ, ἀπὸ τὴ στιγμή ποὺ τελικὸς σκοπὸς του ἦταν ὁ πλήρης ἐξοβελισμὸς τοῦ Χριστιανισμοῦ ἀπὸ τὸν δημόσιο βίον. Πραγματικὰ, ὅπως εἶδαμε, δὲν ὑπῆρξε πτυχή τῆς παρουσίας τοῦ Χριστιανισμοῦ στὸν δημόσιο βίον ποὺ νὰ μὴν πολεμήθηκε συστηματικὰ καὶ ἀπροκάλυπτα: ὁ χριστιανικὸς τύπος, ἡ χριστιανικὴ ἐκπαίδευση, τὰ χριστιανικὰ προνοιακὰ ἰδρύματα, ὁ χριστιανικὸς κλῆρος, τὰ μοναστικὰ τάγματα καὶ οἱ χριστιανικὲς ἀδελφότητες, βρέθηκαν στὸ στόχαστρο τοῦ καθεστώτος, στὸ πλαίσιο ἑνὸς συστηματικοῦ πολέμου μετὰ στόχο

---

1 Βλ. Γιάννη Κ. Τσέντου, «Θεμέλιο τοῦ Ναζισμοῦ ἢ Ἄρνηση. Μέρους Α΄», *Ἀκτίνες* 795 (Σεπτέμβριος-Ὀκτώβριος 2022), σελ. 175-189 καὶ «Θεμέλιο τοῦ Ναζισμοῦ ἢ Ἄρνηση. Μέρους Β΄», *Ἀκτίνες* 796 (Νοέμβριος-Δεκέμβριος 2022), σελ. 226-248.  
2 Γιάννη Κ. Τσέντου, «Ὁ Χριστιανισμὸς ὑπὸ δι-

---

ωγμὸν στὴ ναζιστικὴ Γερμανία», *Ἀκτίνες* 801 (Σεπτέμβριος-Ὀκτώβριος 2023), σελ. 208-221.

τὸν πλήρη ἐξοβελισμό τῶν Ἐκκλησιῶν ἀπὸ τὸν δημόσιο βίον.

Οἱ διαμαρτυρίες τῶν ἀνθρώπων τῆς Ἐκκλησίας ἔπεφταν στὸ κενό. Ὅταν ὁ παπικὸς νούντιος στὴ Γερμανία Cesare Orsenigo καὶ ὁ Καρδινάλιος Adolf Bertram διαμαρτυρήθηκαν γιὰ τὶς συστηματικὲς ἐπιτάξεις ἐκκλησιαστικῶν ἀκινήτων, ποὺ κατόπιν χρησιμοποιοῦνταν γιὰ τὶς ἀνάγκες τοῦ καθεστώτος – ἀκόμα καὶ μετατρεπόμε-

### **Κήρυγμα 13<sup>ης</sup> Ἰουλίου 1941, St.-Lambert-Kirche, Münster**

Στὶς 13 Ἰουλίου 1941 ὁ ἐπίσκοπος βρέθηκε στὸν ἐνοριακὸ ναὸ στὸν ὁποῖο εἶχε παλαιότερα ὑπηρετήσει ὁ ἴδιος ὡς ἱερέας, τὸν γοθικὸ ρωμαιοκαθολικὸ ναὸ τοῦ Ἁγίου Lambert (St.-Lambert-Kirche), ποὺ παραμένει μέχρι σήμερα ἓνα ἀπὸ τὰ σημαντικώτερα ἀξιοθέατα τοῦ Münster. Ὁ

*Ὅταν τὸ πρωῖ αὐτῆς τῆς ἡμέρας, τῆς 13ης Ἰουλίου, ὁ ἐπίσκοπος ἀνέβηκε στὸν ἄμβωνα τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Lambert γιὰ τὸ κήρυγμα, λίγοι μποροῦσαν νὰ φαντασθοῦν τὸ ξέσπασμά του ποὺ θὰ ἀκολουθοῦσε. Καὶ εὐλικρινά, ἂν δὲν σωζόταν τὸ συγκεκριμένο κήρυγμα καὶ δὲν μπορούσαμε νὰ τὸ διαβάσουμε καὶ ἐμεῖς σήμερα, δύσκολα θὰ μπορούσαμε καὶ ἐμεῖς νὰ φαντασθοῦμε ὅτι θὰ μποροῦσε ἄνθρωπος νὰ μιλήσει ἀνοικτὰ μὲ τόση τόλμη τὴν ἐποχὴ ἐκείνη, τὴν ἐποχὴ τῆς ἀπόλυτης παντοκρατορίας τῆς Γκεστάπο.*

να σὲ κινηματογράφους καὶ οἴκους ἀνοχῆς, ἢ ἀπάντηση ποὺ ἔλαβαν ἦταν ὅτι... θὰ ἔπρεπε νὰ περιμένουν ἀκόμη περισσότερες ἐπιτάξεις «λόγω τῶν ἀναγκῶν τοῦ πολέμου»<sup>3</sup>.

Τότε ἦταν ποὺ ὁ ρωμαιοκαθολικὸς ἐπίσκοπος τοῦ Münster, Clemens August Graf von Galen, ἔκρινε πῶς «δὲν πήγαινε ἄλλο», καὶ εἶχε ἔλθει ἡ ὥρα νὰ καταγγεῖλει ἀνοικτὰ καὶ δημόσια τὶς πρακτικὲς τοῦ καθεστώτος καὶ τὴ δράση τῆς μυστικῆς του Ἀστυνομίας, τῆς διαβόητης Γκεστάπο. Καὶ τὸ ἔκανε αὐτὸ μὲ τρόπο ποὺ ἀσφαλῶς ἔκανε τοὺς πάντες νὰ κρατήσουν τὴν ἀναπνοή τους.

ναὸς εἶναι ἀφιερωμένος στὸν Ἅγιο Lambert, τὸν ρωμαιοκαθολικὸ ἐπίσκοπο τοῦ Maastricht, ἓνα Ἅγιο ποὺ εἶναι ἰδιαίτερα ἀγαπητὸς στὸ Βέλγιο, ὅπου πολλοὶ ναοὶ τιμῶνται στὸ ὄνομά του.

Γιὰ τὸν ἐπίσκοπο, ἡ σταγόνα ποὺ εἶχε ξεχειλίσει τὸ ποτήρι ἦταν τὰ ὅσα εἶχαν συμβεῖ τὴν περασμένη μόλις ἡμέρα, στὶς 12 Ἰουλίου, ὅταν ἡ Γκεστάπο εἶχε διαλύσει βίαια δύο κλάδους τοῦ τάγματος τῶν Ἰησοιτῶν στὸ Münster καὶ τὴ γυναικεῖα ἱεραποστολικὴ Ἀδελφότητα τῶν Ἀδελφῶν τῆς Ἀμώμου Συλλήψεως, εἶχε κατασχέσει τὴν περιουσία τους, εἶχε ἐπιτάξει τὰ κτήρια στὰ ὁποῖα στεγάζονταν καὶ εἶχε δώσει στὰ μέλη τους διορία μέχρι τὶς 6 τὸ ἀπόγευμα τῆς ἐπομένης ἡμέρας νὰ ἐγκαταλείψουν τὸ Münster. Ὅταν τὸ πρωῖ αὐτῆς τῆς ἡμέρας, τῆς 13<sup>ης</sup> Ἰουλίου, ὁ ἐπίσκοπος ἀνέβηκε στὸν ἄμβωνα τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου

3 John S. Conway, *The Nazi Persecution of the Churches, 1933-1945*, Regent College Publishing, Vancouver 1997, σελ. 257.

Lambert για τὸ κήρυγμα, λίγοι μπορούσαν νὰ φαντασθοῦν τὸ ξέσπασμά του ποὺ θὰ ἀκολουθοῦσε. Καὶ εἰλικρινά, ἂν δὲν σφζόταν τὸ συγκεκριμένο κήρυγμα καὶ δὲν μπορούσαμε νὰ τὸ διαβάσουμε καὶ ἐμεῖς σήμερα<sup>4</sup>, δύσκολα θὰ μπορούσαμε καὶ ἐμεῖς νὰ φαντασθοῦμε ὅτι θὰ μπορούσε ἄνθρωπος νὰ μιλήσει ἀνοικτὰ μὲ τόση τόλμη τὴν ἐποχὴ ἐκείνη, τὴν ἐποχὴ τῆς ἀπόλυτης παντοκρατορίας τῆς Γκεστάπο.

Ἀρχίζοντας τὸ κήρυγμά του, ὁ von Galen ἀναφέρθηκε στὶς καταστροφὲς ποὺ εἶχαν προκληθεῖ στὴν πόλιν τοῦ Münster μετὰ ἀπὸ μία ἑβδομάδα σφοδρῶν συμμαχικῶν βομβαρδισμῶν, στὴν κινητοποίηση τῶν μηχανισμῶν τῆς Ἐκκλησίας γιὰ τὴν ἀποκατάσταση τῶν καταστροφῶν καὶ τὴν ἀνακούφιση τῶν πληγέντων, καθὼς καὶ στὸ θέμα στὸ ὁποῖο εἶχε ἀποφασίσει νὰ ἀφιερῶσει τὸ κήρυγμά του. Ἀλλὰ ξαφνικὰ ὁ τόνος του ἄλλαξε:

«Ἦθελα νὰ μοιρασθῶ μαζί σας μερικὲς σκέψεις γι' αὐτὰ σήμερα. Ἀλλὰ εἶμαι ὑποχρεωμένος νὰ παραιτηθῶ ἀπὸ αὐτὸ γιὰ σήμερα, γιατί αἰσθάνομαι ὑποχρεωμένος νὰ ἀναφέρω σήμερα ἐδῶ δημόσια κάτι ἄλλο: ἓνα συγκλονιστικὸ γεγονός ποὺ μᾶς συνέβη χθές, στὸ τέλος αὐτῆς τῆς ἑβδομάδας τῆς φρίκης»<sup>5</sup>.

4 Βλ. Peter Löffler (ἐκδ.), *Bischof Clemens August Graf von Galen. Akten, Briefe und Predigten 1933-1946*, Ferdinand Schöningh, Paderborn/München/Wien/Zürich 19962, σελ. 843 κ.έ. Βλ., ἐπίσης, τὸ τευχίδιο ποὺ ἐκδόθηκε ἀπὸ τὴν Ἐπισκοπὴ τοῦ Münster, μὲ τὰ τέσσερα πύρινα κηρύγματα τοῦ von Galen καὶ μὲ πρόλογο τοῦ Καθολικοῦ Ἐπισκόπου τοῦ Münster Reinhard Lettmann, μὲ τὸν τίτλο: *Clemens August Kardinal von Galen. Predigten in dunkler Zeit*, σελ. 18-26, τὸ ὁποῖο μπορεῖ νὰ βρεῖ κανεὶς στὸ διαδίκτυο στὴ διεύθυνση: [https://www.paulusdom.de/fileadmin/user\\_upload/02\\_Gotteshaus/Galen/Predigt\\_Galen\\_Deutsch.pdf](https://www.paulusdom.de/fileadmin/user_upload/02_Gotteshaus/Galen/Predigt_Galen_Deutsch.pdf) (καὶ σὲ ἀγγλικὴ μετάφραση στὴ διεύθυνση: [https://www.paulusdom.de/fileadmin/user\\_upload/02\\_Gotteshaus/Galen/Predigt\\_Galen\\_Englisch.pdf](https://www.paulusdom.de/fileadmin/user_upload/02_Gotteshaus/Galen/Predigt_Galen_Englisch.pdf)).

5 *Clemens August Kardinal von Galen. Predigten*



St.-Lambert-Kirche, Münster.

Στὴ συνέχεια ὁ ἐπίσκοπος περιέγραψε μὲ τὰ πιὸ μελανὰ χρώματα, μπροστὰ στὸ σαστισμένο ἐκκλησίασμα, τὴν ἐπιχείρηση τῆς Γκεστάπο ποὺ εἶχε λάβει χώρα τὴν προηγούμενη ἡμέρα μὲ τὴ βίαιη διάλυση τῶν μοναστικῶν Ἀδελφοτήτων, τὴν κατάσχεση τῶν ἀκινήτων καὶ κινήτων περιουσιακῶν τους στοιχείων καὶ τὴν ἐξορία τῶν μελῶν τους. Καὶ μάλιστα, ὁ von Galen κατέστησε σαφὲς ὅτι γνώριζε καλὰ πῶς αὐτὲς οἱ πράξεις γίνονταν στὸ πλαίσιο μιᾶς εὐρύτερης ἐπιχείρησης διάλυσης τῶν μοναστηριῶν καὶ τῶν χριστιανικῶν Ἀδελφοτήτων, μὲ τὴν κωδικὴ ὀνομασία »Klostersturm« (ποὺ σημαίνει, περίπου,

*in dunkler Zeit*, σελ. 18: »Darüber wollte ich heute noch einige Gedanken euch aussprechen. Aber ich muß für heute darauf verzichten, denn ich sehe mich genötigt, etwas anderes heute hier öffentlich zur Sprache zu bringen: ein erschütterndes Ereignis, das gestern, zum Abschluß dieser Schreckenswoche über uns gekommen ist.«

«Μοναστηριακή Καταιγίδα»), ἡ ὁποία εἶχε ἀρχίσει τὸ ἴδιο ἔτος ἀπὸ τὴν περιφέρεια, καὶ ἐπεκτεινόταν πλέον στὴν καρδιά τῆς Γερμανίας, σὲ ἓνα ὄργιο παρανομίας, τὸ ὁποῖο ὁ ἐπίσκοπος δὲν δίστασε νὰ καταγγεῖλει μὲ τὸν πιὸ ἀνοικτὸ καὶ ἀπροκάλυπτο τρόπο:

«Ἡ Ἐπιχείρηση “Μοναστηριακή Καταιγίδα”, λοιπόν, ἡ ὁποία ἀπὸ καιρὸ μάλιστα στὴν περιοχὴ Ostmark<sup>6</sup>, στὴ νότια Γερμανία, στὶς νεοαποκτηθεῖσες ἐπαρχίες Warthegau<sup>7</sup>, Λουξεμβούργου, Lothringen<sup>8</sup> καὶ σὲ ἄλλα μέρη τοῦ Ράιχ, ἔχει ξεσπάσει καὶ ἐδῶ, στὴ Βεστροφλία. Πρέπει νὰ εἴμαστε προετοιμασμένοι ὅτι στὶς ἐπόμενες ἡμέρες τέτοιες τρομακτικὲς εἰδήσεις θὰ πολλαπλασιάζονται – ἂν ἀκόμα καὶ ἐδῶ τὸ ἓνα μοναστήρι μετὰ τὸ ἄλλο θὰ κατασχονται ἀπὸ τὴ Γκεστάπο, καὶ οἱ ἔνοικοί τους, ἀδελφοὶ καὶ ἀδελφές μας, παιδιὰ τῶν οἰκογενειῶν μας, ἀφοσιωμένοι Γερμανοὶ πολῖτες, θὰ πετάγονται στὸν δρόμο σὰν παράνομοι εἰλωτες καὶ θὰ ἐκδιώκονται ἀπὸ τὴ χώρα σὰν παράσιτα.

Καὶ αὐτὸ, τὴ στιγμή πού τὸ πᾶν τρέμει καὶ συνταράσσεται ἐν ὄψει νέων νυκτερινῶν βομβαρδισμῶν, πὸν μποροῦν νὰ σκοτώσουν ὅλους μας καὶ νὰ μετατρέψουν τὸν καθένα μας σὲ ἄστεγο πρόσφυγα! Αὐτὴ τὴ στιγμή ἀθῶοι, καὶ μάλιστα πανάξιοι ἄνδρες καὶ γυναῖκες, πὸν χαίρουν μεγάλου σεβασμοῦ ἀπὸ ἀναρίθμητους ἀνθρώπους, καταδιώκονται καὶ ἐκδιώκονται ἀπὸ τὴν ταπεινὴ τους ἐστία, καὶ Γερμανοὶ σύντροφοι, συμπολιτῆς μας τοῦ Münster, μετατρέπονται σὲ ἄστεγους πρόσφυγες.

Γιατί; Εἶπαν: “Γιὰ λόγους τῆς Μυστικῆς Ἀστυνομίας”. Περαιτέρω λόγοι δὲν δόθηκαν. Κανένας ἔνοικος αὐτῶν τῶν μο-

ναστηριῶν δὲν κατηγορεῖται γιὰ κάποιο ἀδίκημα ἢ ἔγκλημα, δὲν εἶναι ὑπόδικος ἢ μάλιστα καταδικασμένος! Ποῦ καὶ νὰ ἦταν κάποιος ἔνοχος, θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ τὸν ὀδηγήσει ἐνώπιον ἐνὸς δικαστηρίου! Ἀλλὰ δικαιούται κανεὶς λοιπὸν νὰ ἐπιβάλλει ποινὲς καὶ στοὺς ἀθῶους;»<sup>9</sup>.

Ἀκολούθησε μιὰ ἔξαρση τῆς καθ' ὅλα εὐυπόληπτης βιοτῆς καὶ πολιτείας τῶν μελῶν τῶν μοναστικῶν Ἀδελφοτήτων πὸν βρέθηκαν στὸ στόχαστρο τῆς Γκεστάπο στὸ Münster, μὲ τὸν ἐπίσκοπο νὰ μνημονεύει ἰδιαίτερα τὴ μακρὰ σχέση του, ἥδη ἀπὸ τὴ νεότητά του, μὲ τὸ Τάγμα τῶν Ἰησοῦιτῶν (ὁ ἴδιος εἶχε μαθητεύσει σὲ σχολεῖο τῶν Ἰησοῦιτῶν), καὶ νὰ χαριετίζει ἐκ μέρους ὅλων τῶν Καθολικῶν τοῦ Mün-

9 Clemens August Kardinal von Galen. Predigten in dunkler Zeit, σελ. 19: »So ist also der Klostersturm, der schon länger in der Ostmark, in Süddeutschland, in den neu erworbenen Gebieten Warthegau, Luxemburg, Lothringen und anderen Reichsteilen wütete, auch hier in Westfalen ausgebrochen. Wir müssen uns darauf gefaßt machen, daß in den nächsten Tagen solche Schreckensnachrichten sich häufen: wenn auch hier ein Kloster nach dem anderen von der GStP beschlagnahmt wird, und seine Bewohner, unsere Brüder und Schwestern, Kinder unserer Familien, treue deutsche Volksgenossen, wie rechtlose Heloten auf die Straße geworfen, wie Schädlinge aus dem Lande gehetzt werden.

Und das in diesem Augenblick, wo alles zittert und bebzt vor neuen Nachtangriffen, die uns alle töten, einen jeden von uns zu einem heimatlosen Flüchtling machen können! Da jagt man schuldlose, ja hochverdiente, von Unzähligen hochgeachtete Männer und Frauen aus ihrem bescheidenen Besitz, macht man deutsche Volksgenossen, unsere münsterischen Mitbürger zu heimatlosen Flüchtlingen.

Weshalb? Man sagte mir: „Aus staatspolizeilichen Gründen!“ Weitere Gründe wurden nicht angegeben. Kein Bewohner dieser Klöster ist eines Vergehens oder Verbrechens beschuldigt, vor Gericht angeklagt oder gar verurteilt! Und wäre einer schuldig, so mag man ihn vor ein Gericht stellen! Aber darf man dann auch die Schuldlosen strafen?«.

6 Ἔτσι ὀνομάσθηκε ἡ Αὐστρία μετὰ τὴν προσάρτησή της στὸ γερμανικὸ Ράιχ μὲ τὸ Anschluss τοῦ 1938.

7 Ἡ ἐπαρχία Warthegau ἀποτελεῖτο ἀπὸ πρῶν πολωνικὰ ἐδάφη πὸν προσαρτήθηκαν στὸ γερμανικὸ Ράιχ.

8 Πρὸκειται γιὰ τὴ γαλλικὴ Λωρραίνη.

ster τὰ διωχθέντα μέλη τῶν μοναστικῶν Ἀδελφοτήτων ὡς διαλεγμένους ἀπὸ τὸν Χριστὸ καὶ μισημένους ἀπὸ τὸν κόσμο. Ἡ προειδοποίηση πρὸς τὴ Γκεστάπο ἦταν κάτι παραπάνω ἀπὸ σαφές:

«Χάριν τῆς μεγάλης δοκιμασίας ποὺ ἔπρεπε πάνω μας μὲ τὶς ἐχθρικές ἐπιθέσεις, ἤθελα ἀρχικὰ νὰ παραμείνω δημόσια

τὴν ἀπόφαση κανενὸς δικαστηρίου καὶ χωρὶς καμμία εὐκαιρία νὰ ὑπερασπισθοῦν τοὺς ἑαυτοὺς τους, νὰ τοὺς στερεῖ τὴν ἐλευθερία τους, ἀπομακρύνοντάς τους ἀπὸ τὴν πατρίδα τους καὶ κλείνοντάς τους κάπου»<sup>10</sup>.

Ἀκολούθησε ἀναφορὰ σὲ συγκεκριμένα παραδείγματα ἀνθρώπων τῆς Ἐκκλησί-

---

«Κανένας μας δὲν εἶναι σίγουρος –κι ἂς ξέρει ὅτι εἶναι ὁ πιὸ νομοταγῆς καὶ εὐσυνείδητος τῶν πολιτῶν, κι ἂς ἔχει πλήρη συνείδηση τῆς ἀθωότητάς του– ὅτι μιὰ μέρα δὲν θὰ ἐκδιωχθεῖ ἀπὸ τὸ σπίτι του, δὲν θὰ στερηθεῖ τὴν ἐλευθερία του καὶ δὲν θὰ κλεισθεῖ στὰ κελλιὰ καὶ στὰ στρατόπεδα συγκεντρώσεως τῆς Γκεστάπο. Τὸ ξέρω πολὺ καλά: Αὐτὸ μπορεῖ νὰ συμβεῖ καὶ σὲ μένα, σήμερα ἢ κάποια ἄλλη μέρα. Καὶ ἐπειδὴ τότε δὲν θὰ μπορῶ πιά νὰ μιλάω δημόσια, γι' αὐτὸ θέλω νὰ μιλήσω δημόσια σήμερα, νὰ προειδοποιήσω ἀνοικτὰ γιὰ τὴ συνέχιση μιᾶς πορείας ποὺ εἶμαι ἀκράδαντα πεπεισμένος ὅτι θὰ ἐπισύρει τὴν κρίση τοῦ Θεοῦ στοὺς ἀνθρώπους καὶ ἀναγκαστικὰ θὰ ὀδηγήσει σὲ καταστροφὴ καὶ ἐρείπια γιὰ τὸν λαὸ καὶ τὴ χώρα μας»

---

σιωπηλὸς σχετικὰ μὲ ἄλλα πρόσφατα μέτρα τῆς Γκεστάπο, τὰ ὁποῖα ἐπιτάσσουν εὐθέως τὴ δημόσια διαμαρτυρία μου. Ἀλλὰ ἂν ἡ Γκεστάπο δὲν ἐπιδειξέι κανένα ἐνδιαφέρον γιὰ αὐτὰ τὰ γεγονότα, μὲ τὰ ὁποῖα ἑκατοντάδες συμπολιτῶν μας ἔχουν μείνει ἄστεγοι, ἂν συνεχίσει, ἀκριβῶς αὐτὴ τὴ στιγμή, νὰ πετάει ἀθῶους συμπολιτῆς μας στοὺς δρόμους, νὰ τοὺς ἐξορίζει ἀπὸ τὴ χώρα, τότε δὲν μοῦ ἐπιτρέπεται πλέον νὰ διστάζω νὰ ἐκφράσω δημόσια τὴ δίκαια διαμαρτυρία μου καὶ τὴ σοβαρὴ προειδοποίησή μου.

Πολλὲς φορές, καὶ πάλι πολὺ πρόσφατα, εἶδαμε τὴ Γκεστάπο νὰ συλλαμβάνει ἄμεμπτους καὶ ἀξιοσεβάστους Γερμανοὺς πολῖτες, ἄνδρες καὶ γυναῖκες, χωρὶς

10 Clemens August Kardinal von Galen. Predigten in dunkler Zeit, σελ. 20-21: »Meine lieben Diözesanen! Um der schweren Heimsuchung willen, die durch die feindlichen Angriffe über uns gekommen ist, wollte ich zunächst in der Öffentlichkeit schweigen über andere kürzlich erfolgte Maßnahmen der GStP, die meinen öffentlichen Protest geradezu herausfordern. Aber wenn die GStP keine Rücksicht nimmt auf jene Ereignisse, durch die Hunderte unserer Mitbürger obdachlos geworden sind, wenn sie gerade in diesem Augenblick fortfährt, schuldlose Mitbürger auf die Straße zu werfen, des Landes zu verweisen, dann darf ich auch nicht mehr zögern, meinen berechtigten Protest und meine ernste Warnung öffentlich auszusprechen. Schon mehrfach und noch vor kurzer Frist haben wir es erlebt, daß die GStP unbescholtene, hochangesehene deutsche Menschen ohne Gerichtsurteil und Verteidigung gefangensetzte, ihrer Freiheit beraubte, aus der Heimat auswies

ας που συνέληφθησαν από τη Γκεστάπο χωρίς ένταλμα και έξορίσθηκαν. Ο επίσκοπος του Münster έμοιαζε πλέον ασυγκράτητος:

«Απέναντι στην ανώτερη φυσική δύναμη της Γκεστάπο, κάθε Γερμανός πολίτης δεν έχει καμμία απόλυτως προστασία και άμυνα. Καμμία απόλυτως προστασία και άμυνα! Τα τελευταία χρόνια πολλοί Γερμανοί το έχουν βιώσει αυτό στο πετσί τους»<sup>11</sup>.

Και μετά από νέες, συγκεκριμένες αναφορές σε ανθρώπους που υπέστησαν τα πάνδεινα από τη Γκεστάπο, η άνοικτη καταγγελία:

«Κανένας μας δεν είναι σίγουρος –κι ως ξέρει ότι είναι ο πιο νομοταγής και ευσυνείδητος των πολιτών, κι ως έχει πλήρη συνείδηση της αθωότητάς του– ότι μια μέρα δεν θα εκδιωχθεί από το σπίτι του, δεν θα στερηθεί την ελευθερία του και δεν θα κλεισθεί στα κελιά και στα στρατόπεδα συγκεντρώσεως της Γκεστάπο.

Το ξέρω πολύ καλά: Αυτό μπορεί να συμβεί και σε μένα, σήμερα ή κάποια άλλη μέρα. Και επειδή τότε δεν θα μπορώ πια να μιλάω δημόσια, γι' αυτό θέλω να μιλήσω δημόσια σήμερα, να προειδοποιήσω άνοικτά για τη συνέχιση μιας πορείας που είμαι ακράδαντα πεπεισμένος ότι θα επισύρει την κρίση του Θεού στους ανθρώπους και αναγκαστικά θα οδηγήσει σε καταστροφή και ερείπια για τον λαό και τη χώρα μας»<sup>12</sup>.

und irgendwo internierte«.

11 Clemens August Kardinal von Galen. Predigten in dunkler Zeit, σελ. 21: »Der physischen Obermacht der GStP steht jeder deutsche Staatsbürger völlig schutzlos und wehrlos gegenüber. Völlig wehrlos und schutzlos! Das haben viele deutsche Volksgenossen im Laufe der letzten Jahre an sich erfahren«.

12 Clemens August Kardinal von Galen. Predigten in dunkler Zeit, σελ. 22: »Keiner von uns ist sicher, und mag er sich bewußt sein, der treueste, gewissenhafteste Staatsbürger zu sein, mag er sich völliger Schuldlosigkeit bewußt sein, daß er nicht eines Tages aus seiner Wohnung geholt,

Τίποτα δεν μπορούσε πια να κρατήσει κλειστό το στόμα του επισκόπου, σε ρόλο πλέον δημόσιου κατηγορού του αυθαιρεσιών του εθνικοσοσιαλιστικού καθεστώτος και θαρραλέου υπερασπιστή του κράτους δικαίου:

«Χριστιανοί μου! Η φυλάκιση πολλών άεμπτων ανθρώπων χωρίς τη δυνατότητα να υπερασπισθούν τους εαυτούς τους και χωρίς δικαστική απόφαση, ή στέρψη της ελευθερίας των δύο έφημεριών του καθηδρικού ναού, το κλείσιμο των μοναστηριών και η εκδίωξη άθώων αφιερωμένων αδελφών μας, με αναγκάζουν σήμερα να θυμηθώ δημοσίως την παλιά και πάντα ακλόνητη αλήθεια, ότι "Justitia est fundamentum regnorum". Η Δικαιοσύνη είναι το μόνο στέρεο θεμέλιο κάθε κράτους.

Το δικαίωμα στη ζωή, στο άπαραβίαστο της ιδιοκτησίας, στην ελευθερία, είναι αναπόσπαστο κομμάτι της ήθικης τάξης της κοινωνίας. Είναι αλήθεια ότι το κράτος έχει την εξουσία να περιορίζει αυτά τα δικαιώματα ως ποινικό μέτρο σε βάρος των πολιτών του, αλλά έχει την εξουσία να το κάνει αυτό μόνο σε βάρος εκείνων που παραβίασαν τον νόμο και των οποίων η ένοχη αποδείχθηκε μέσα από μια αντικειμενική δικαστική διαδικασία. Ένα κράτος που παραβιάζει αυτό το όριο που έχει θέσει ο Θεός και επιτρέπει ή προκαλεί την τιμωρία άθώων ανθρώπων ύπονομεύει τη δική του εξουσία και τον σεβασμό της κυριαρχίας του στη συνείδηση των πολιτών του.

seiner Freiheit beraubt, in den Kellern und Konzentrationslagern der GStP eingesperrt wird. Ich bin mir darüber klar: das kann auch heute, das kann auch eines Tages mir geschehen. Weil ich dann nicht mehr öffentlich sprechen kann, darum will ich heute öffentlich sprechen, will ich öffentlich warnen vor dem Weiterschreiten auf einem Wege, der nach meiner festen Überzeugung Gottes Strafgericht auf die Menschen herabrufte und zu Unglück und Verderben für unser Volk und Vaterland führen muß«.

Τὰ τελευταῖα χρόνια ἔχουμε ἐπα-  
 νειλημμένα δεῖ περισσότερο ἢ λιγώτερο  
 αὐστηρὲς ποινές, κυρίως ποινές στέρσης  
 τῆς ἐλευθερίας, νὰ ἐπιβάλλονται καὶ νὰ  
 ἐκτελοῦνται, χωρὶς νὰ ἀποδειχθεῖ ἡ ἐνοχὴ  
 τῶν καταδικαζομένων μὲ μιὰ σωστὴ νο-  
 μικὴ διαδικασία καὶ χωρὶς νὰ τοὺς δοθεῖ ἡ  
 εὐκαιρία νὰ ὑπερασπισθοῦν τὸ δίκιο τους  
 καὶ νὰ ἀποδείξουν τὴν ἀθωότητά τους.  
 Πόσοι Γερμανοὶ μαραζώνουν τώρα ὑπὸ  
 κράτηση, σὲ στρατόπεδα συγκεντρώσεως,  
 ἔχουν ἐκδιωχθεῖ ἀπὸ τὴν πατρίδα τους,  
 ἄνθρωποι ποὺ δὲν καταδικάσθηκαν ἀπὸ  
 τακτικὸ δικαστήριον, ἢ πόσοι εἶναι αὐτοὶ  
 ποὺ ἀφήνονται ἐλεύθεροι μὲ δικαστικὴ  
 ἀπόφαση ἢ ἀπελευθερώνονται μετὰ τὴν  
 ἔκτιση τῆς ποινῆς τους, καὶ στὴ συνέχεια  
 συλλαμβάνονται ἐκ νέου καὶ τίθενται ὑπὸ  
 κράτηση ἀπὸ τὴ Γκεστάπο! Πόσοι ἐξορι-  
 ζονται ἀπὸ τὴν πατρίδα τους καὶ ἀπὸ τὸν  
 τόπο ἐργασίας τους!»<sup>13</sup>.

13 Clemens August Kardinal von Galen. Predigten  
 in dunkler Zeit, σελ. 23: »Meine Christen! Die  
 Gefangensetzung vieler unbescholtener Personen  
 ohne Verteidigungsmöglichkeit und Gerichtsurteil,  
 die Freiheitsberaubung der beiden Herren  
 Domkapitulare, die Aufhebung der Klöster und die  
 Ausweisung schuldloser Ordensleute, unserer Brüder  
 und Schwestern, nötigen mich, heute öffentlich an  
 die alte, niemals zu erschütternde Wahrheit zu  
 erinnern: "Justitia est fundamentum regnorum!" Die  
 Gerechtigkeit ist das einzig tragfeste Fundament  
 aller Staatswesen!

Das Recht auf Leben, auf Unverletzlichkeit, auf  
 Freiheit ist ein unentbehrlicher Teil jeder sittlichen  
 Gemeinschaftsordnung. Wohl steht es dem Staate  
 zu, strafweise seinen Bürgern diese Rechte zu  
 beschränken, aber diese Befugnis hat der Staat nur  
 gegenüber Rechtsbrechern, deren Schuld in einem  
 unparteiischen Gerichtsverfahren nachzuweisen  
 ist. Der Staat, der diese von Gott gewollte Grenze  
 überschreitet und die Bestrafung Unschuldiger zuläßt  
 oder veranlaßt, untergräbt seine eigene Autorität und  
 die Achtung vor seiner Hoheit in den Gewissen der  
 Staatsbürger.

Wir haben es in den letzten Jahren leider immer  
 wieder beobachten müssen, daß mehr oder weniger  
 schwere Strafen, meistens Freiheitsstrafen, verhängt

Μετὰ ἀπὸ μιὰ νέα ἀνοικτὴ καταγγελία  
 τῶν αὐθαιρεσιῶν τῆς Γκεστάπο καὶ τοῦ  
 πέπλου τοῦ τρόμου ποὺ εἶχε ἀπλωθεῖ πα-  
 ντοῦ, ὁ ἐπίσκοπος τοῦ Münster αἰσθάνθη-  
 κε ὑποχρεωμένος νὰ ἀμυνθεῖ καὶ ἐνάντια  
 στὴν ἀναμενόμενη κατηγορία ὅτι μὲ τοὺς  
 λόγους τοῦ ὑπονόμευε τὴν ἐνόπτητα τοῦ  
 ἐσωτερικοῦ μετώπου. Ὅχι! θὰ βροντοφω-  
 νάξει ὁ ἐπίσκοπος· τὸ ἐσωτερικὸ μέτωπο  
 δὲν ἀπειλεῖται ἀπὸ τὸν ἴδιο, ἀλλὰ ἀπὸ  
 αὐτοὺς ἀκριβῶς ποὺ καταστρατηγοῦν  
 βάνουσα κάθε ἔννοια δικαίου καὶ ὑπο-  
 νομεύουν μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο τὴν πίστη  
 τοῦ λαοῦ στὴν ἡγεσία του, πρᾶγμα ποὺ  
 μὲ μαθηματικὴ ἀκρίβεια θὰ ὀδηγήσει στὴν  
 κατάρρευση τῆς Γερμανίας, ὅσες νίκες καὶ  
 ἂν ἐπιτύχουν οἱ στρατιῶτες στὰ μέτωπα  
 τοῦ πολέμου:

«Μιᾶς καὶ ὅλοι μας δὲν γνωρίζουμε  
 κανένα τρόπο ἀμερόληπτου ἐλέγχου τῶν  
 μέτρων ποὺ λαμβάνονται ἀπὸ τὴν Γκε-  
 στάπο, τῶν περιορισμῶν τῆς ἐλευθερίας,  
 τῶν διαταγῶν ἐξορίας, τῶν συλλήψεων,  
 τῆς φυλάκισης Γερμανῶν συντρόφων σὲ  
 στρατόπεδα συγκεντρώσεως, ἔχει ἤδη  
 ἐπικρατήσει σὲ εὐρύτατους κύκλους τοῦ  
 γερμανικοῦ λαοῦ ἓνα αἶσθημα ἀνομίας, καὶ  
 μάλιστα καὶ δειλῆς ἀνησυχίας, τὸ ὁποῖο  
 βλάπτει σοβαρὰ τὴν ἐνόπτητα τοῦ γερμα-  
 νικοῦ λαοῦ. – Τὸ καθῆκον τοῦ ἐπισκοπι-  
 κοῦ μου ἀξιώματος νὰ ὑπερασπισθῶ τὴν  
 ἠθικὴ τάξη, τὸ καθῆκον τοῦ ὄρκου ποὺ  
 ἔδωσα ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ ἐκπρο-

und vollzogen wurden, ohne daß den Bestraften  
 in einem ordnungsmäßigen Gerichtsverfahren  
 eine Schuld nachgewiesen wäre, und ohne daß  
 ihnen Gelegenheit gegeben wurde, ihr Recht zu  
 verteidigen, ihre Schuldlosigkeit nachzuweisen. Wie  
 viele deutsche Menschen schmachten in Polizeihaft,  
 in Konzentrationslagern, sind aus ihrer Heimat  
 ausgewiesen, die niemals von einem ordentlichen  
 Gericht verurteilt worden sind, oder die nach  
 Freispruch vor Gericht oder nach Verbüßung der  
 vom Gericht verhängten Strafe erneut von der GStP  
 gefangenengenommen und in Haft gehalten werden!  
 Wie viele sind aus ihrer Heimat und aus dem Ort  
 ihrer Berufsausübung ausgewiesen!«.

Ἡ τόσο ἀνοικτὴ καταγγελία τῶν ἀνθαιρεσιῶν τῆς Γκεστάπο, καθὼς καὶ ἡ τόσο θαρραλέα ὑπεράσπιση τοῦ κράτους δικαίου, ποὺ εἶχε οὐσιαστικὰ καταλυθεῖ κάτω ἀπὸ ἓνα ἀπὸ τὰ πιὸ ἀπροκάλυπτα ὀλοκληρωτικὰ καθεστῶτα τῆς παγκόσμιας ἱστορίας, θὰ ἀρκοῦσαν νὰ ἀναγάγουν τὸ κήρυγμα αὐτὸ τοῦ ἐπισκόπου τοῦ Münster σὲ κορυφαία πράξη ἀντίστασης ἐναντία στὸ ἐθνικοσοσιαλιστικὸ καθεστῶς. Καὶ ὅμως, τὸ κήρυγμα αὐτὸ τῆς 13ης Ἰουλίου 1941 δὲν ἦταν παρὰ τὸ προοίμιο τῶν ὄσων, ἀκόμα πιὸ ἐκπληκτικῶν, θὰ ἀκολουθοῦσαν τὶς ἐπόμενες ἡμέρες.

σώπου τῆς κυβέρνησης τοῦ Ράιχ νὰ κάνω ὅ,τι καλύτερο μπορῶ, ὥστε “νὰ ἀποτρέψω ὅποιαδήποτε βλάβη θὰ μπορούσε νὰ ἀπειλίσει τὸν γερμανικὸ λαό”, μοῦ ἐπιβάλλει νὰ μιλήσω ἀνοικτὰ γιὰ αὐτὸ τὸ γεγονός, ἐν ὅψει τῶν ἐνεργειῶν τῆς Γκεστάπο.

Χριστιανοὶ μου! Θὰ μὲ κατηγορήσουν ἴσως ὅτι μὲ αὐτὴ τὴν ἀνοικτὴ γλῶσσα ἀποδυναμώνω τώρα, ἐν καιρῷ πολέμου, τὸ ἐσωτερικὸ μέτωπο τοῦ γερμανικοῦ λαοῦ. Ἀπεναντίας, διακηρύσσω: Δὲν εἶμαι ἐγὼ ἡ αἰτία τῆς ὅποιας ἀποδυνάμωσης τοῦ ἐσωτερικοῦ μετώπου, ἀλλὰ αὐτοὶ ποῦ, ἀδιαφορώντας γιὰ τὸ γεγονός ὅτι βρισκόμαστε σὲ καιρὸ πολέμου, ἀδιαφορώντας γιὰ τὴν τωρινὴ κατάσταση ἀνάγκης ἐδῶ, στὸ Münster, στὸ κλείσιμο μιᾶς φοβερῆς ἑβδομάδας τρομακτικῶν ἐχθρικῶν βομβαρδισμῶν, ἐπιβάλλουν σκληρὲς ποινὲς σὲ ἀθώους συντρόφους χωρὶς δικαστικὴ ἀπόφαση καὶ χωρὶς νὰ τοὺς δίνουν τὸ δικαίωμα νὰ ὑπερασπισθοῦν τοὺς ἑαυτούς τους, αὐτοὶ ποῦ ληστεύουν τοὺς ἀφιερωμένους ἀδελφούς καὶ τὶς ἀδελφές μας ἀπὸ τὰ ὑπάρχοντά τους, τοὺς βγάζουν στὸν δρόμο, τοὺς ἐκδιώκουν ἀπὸ τὴ χώρα! Καὶ γι' αὐτὸ ὑψώνω τὴ φωνή μου στὸ ὄνομα τοῦ δικαίου γερμανικοῦ λαοῦ, στὸ ὄνομα τοῦ μεγαλείου τῆς Δικαιοσύνης καὶ πρὸς τὸ συμφέρον τῆς εἰρήνης καὶ τῆς ἐνότητας τοῦ ἐσωτερικοῦ μετώπου, γι' αὐτὸ φωνά-

ζω δυνατὰ ὡς Γερμανός, ὡς ἀξιοσέβαστος πολίτης, ὡς ἐκπρόσωπος τῆς χριστιανικῆς θρησκείας, ὡς Καθολικὸς ἐπίσκοπος: “Ἀπαιτοῦμε Δικαιοσύνη!”.

Ἄν αὐτὴ ἡ ἔκκληση δὲν ἀκουσθεῖ καὶ δὲν εἰσακουσθεῖ, καὶ δὲν ἀποκατασταθεῖ ἡ κυριαρχία τῆς Βασίλισσας Δικαιοσύνης, τότε ὁ γερμανικὸς λαὸς καὶ ἡ πατρίδα μας θὰ χαθοῦν ἀπὸ ἐσωτερικὴ σίψη καὶ ἀποσύνθεση, παρὰ τὸν ἥρωισμό τῶν στρατιωτῶν μας καὶ τὶς ἔνδοξες νικὲς τους!»<sup>14</sup>.

14 Clemens August Kardinal von Galen. Predigten in dunkler Zeit, σελ. 25-26: »Da wir alle keinen Weg kennen, der für eine unparteiische Kontrolle der Maßnahmen der GStP, ihrer Freiheitsbeschränkungen, ihrer Aufenthaltsverbote, ihrer Verhaftungen, ihres Gefangenhaltens deutscher Volksgenossen in Konzentrationslagern gegeben wäre, so hat bereits in weitesten Kreisen des deutschen Volkes ein Gefühl der Rechtlosigkeit, ja feiger Ängstlichkeit Platz gegriffen, das die deutsche Volksgemeinschaft schwer schädigt. - Die Pflicht meines bischöflichen Amtes, für die sittliche Ordnung einzutreten, die Pflicht meines Eides, in dem ich vor Gott und vor dem Vertreter der Reichsregierung gelobt habe, nach Kräften “jeden Schaden zu verhüten, der das deutsche Volk bedrohen könnte”, drängen mich, angesichts der Taten der GStP, diese Tatsache öffentlich warnend auszusprechen. Meine Christen! Man wird mir vielleicht den Vorwurf machen, mit dieser offenen Sprache schwäche ich jetzt im Kriege die innere Front

Δὲν δυσκολεύεται κανεὶς νὰ φαντασθεὶ τὴν ἀμνηχανία καὶ τὸ μούδιασμα ποὺ ἐπικράτησαν, ὅταν ὁ ἐπίσκοπος τοῦ Münster κατέβηκε ἀπὸ τὸν ἄμβωνα στὸ τέλος τοῦ κηρύγματός του. Ἡ τόσο ἀνοικτὴ καταγγελία τῶν ἀνθαιρεσιῶν τῆς Γκεστάπο, καθὼς καὶ ἡ τόσο θαρραλέα ὑπεράσπιση τοῦ κράτους δικαίου, ποὺ εἶχε οὐσιαστικὰ καταλυθεὶ κάτω ἀπὸ ἓνα ἀπὸ τὰ πιὸ ἀπροκάλυπτα ὀλοκληρωτικὰ καθεστῶτα τῆς παγκόσμιας ἱστορίας, θὰ ἀρκοῦσαν νὰ ἀναγάγουν τὸ κήρυγμα αὐτὸ τοῦ ἐπισκόπου τοῦ Münster σὲ κορυφαία πράξη ἀντίστασης ἐνάντια στὸ ἐθνικοσοσιαλιστικὸ καθεστῶς. Καὶ ὅμως, τὸ κήρυγμα αὐτὸ τῆς 13<sup>ης</sup> Ἰουλίου 1941 δὲν ἦταν παρὰ τὸ προοίμιο τῶν ὄσων, ἀκόμα πιὸ ἐκπληκτικῶν, θὰ ἀκολουθοῦσαν τὶς ἐπόμενες ἡμέρες.

*des deutschen Volkes. Demgegenüber stelle ich fest: Nicht ich bin die Ursache einer etwaigen Schwächung der inneren Front, sondern jene, die ungeachtet der Kriegszeit, ungeachtet der augenblicklichen Not, ja, jetzt hier in Münster zum Abschluß einer Schreckenswoche schauriger Feindesangriffe, schuldlose Volksgenossen ohne Gerichtsurteil und Verteidigungsmöglichkeit in harte Strafe nehmen, unsere Ordensleute, unsere Brüder und Schwestern, ihres Eigentums berauben, auf die Straße setzen, aus dem Lande jagen! Sie zerstören die Rechtssicherheit, sie untergraben das Rechtsbewußtsein, sie vernichten das Vertrauen auf unsere Staatsführung. Und darum erhebe ich im Namen des rechtschaffenen deutschen Volkes, im Namen der Majestät der Gerechtigkeit und im Interesse des Friedens und der Geschlossenheit der inneren Front meine Stimme, darum rufe ich laut als deutscher Mann, als ehrenhafter Staatsbürger, als Vertreter der christlichen Religion, als katholischer Bischof: "Wir fordern Gerechtigkeit!" Bleibt dieser Ruf ungehört und unerhört wird die Herrschaft der Königin Gerechtigkeit nicht wiederhergestellt, so wird unser deutsches Volk und Vaterland trotz des Heldentums unserer Soldaten und ihrer ruhmreichen Siege an innerer Fäulnis und Verrottung zu Grunde gehen!«.*

## Κήρυγμα 20<sup>ης</sup> Ἰουλίου 1941, Überwasserkirche, Münster

Μία ἐβδομάδα ἀργότερα, τὴν Κυριακὴ, 20 Ἰουλίου 1941, ὁ ἐπίσκοπος τοῦ Münster βρέθηκε στὸν γοτθικὸ ναὸ τῆς Παναγίας (Liebfrauenkirche), χρονολογούμενο ἀπὸ τὸν 14<sup>ο</sup> αἰῶνα, ποὺ ὀνομάζεται ἀλλιῶς »Überwasserkirche« (Ναὸς ἐπὶ τῶν Ὑδάτων), καθὼς δεσπόζει πάνω ἀπὸ τὴν ὄχθη τοῦ ποταμοῦ Aa μὲ τὸν ἐπιβλητικὸ πύργο του τῶν 64,5 μ. Ὅταν στὸ τέλος τῆς Θείας Λειτουργίας ὁ ἐπίσκοπος ἀνέβηκε στὸν ἄμβωνα γιὰ τὸ κήρυγμα, τὸ ἐκκλησίασμα κράτησε τὴν ἀναπνοή του. Ἀπὸ τὶς πρῶτες κιόλας λέξεις τοῦ κηρύγματός του, ὁ von Galen κατέστησε σαφὲς ὅτι, γιὰ μία ἀκόμα φορὰ, δὲν εἶχε τὴν παραμικρὴ πρόθεση νὰ «μασίσει τὰ λόγια του»:

«Δόξα τῷ Θεῷ: Ἐδῶ καὶ ἀρκετὲς μέρες δὲν ἔχουν φθάσει στὴν πόλη μας νέες ἐπιθέσεις ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς μας στὸν πόλεμο. Ἀλλὰ δυστυχῶς πρέπει νὰ τὸ πῶ: Οἱ ἐπιθέσεις ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς μας στὸ ἐσωτερικὸ, γιὰ τὴν ἀρχὴ τῶν ὁποίων μίλησα τὴν περασμένη Κυριακὴ στὸν ναὸ τοῦ Ἁγίου Lambert, συνεχίσθηκαν τὴν τελευταία ἐβδομάδα, παρὰ τὶς διαμαρτυρίες μας, παρὰ τὸν πόνο ποὺ προκαλεῖ αὐτὸ στὰ θύματα τῶν ἐπιθέσεων καὶ στοὺς συγγενεῖς τους»<sup>15</sup>.

Ἀμέσως, ὁ von Galen θύμισε ὅσα εἶχε περὶ τὴν προηγουμένη Κυριακὴ γιὰ τὴ βίαιη διάλυση ἀπὸ τὴ Γκεστάπο δύο κλάδων τοῦ τάγματος τῶν Ἰησοιτῶν στὸ Münster καὶ

<sup>15</sup> Clemens August Kardinal von Galen. Predigten in dunkler Zeit, σελ. 28: »Gott sei Dank: Seit mehreren Tagen haben neue Angriffe der Kriegsgegner unsere Stadt nicht mehr erreicht. Aber leider muß ich es sagen: Die Angriffe unserer Gegner im Innern des Landes, deren Beginn ich am vorigen Sonntag in St. Lamberti besprochen habe, sind in der letzten Woche, unbekümmert um unsere Proteste, unbekümmert um das Herzeleid, das dadurch den Betroffenen und ihren Angehörigen bereitet wird, fortgeführt worden.«.

της γυναικείας Ιεραποστολικής Αδελφότητας των Αδελφών της Αμώμου Συλλήψεως, καθώς και για την επίταξη των κτηρίων στα όποια στεγάζονταν, την κατάσχεση των περιουσιών τους και την εκδίωξη των μελών τους, στα όποια είχε δοθεί διορία μέχρι τις 6 το απόγευμα της επομένης ημέρας να εγκαταλείψουν το Münster. Μνημόνευσε επίσης την επίταξη για τις ανάγκες της διοίκησης της Μονής της Λούρδης στην οδό Frauenstraße στο Münster. Δήλωσε ότι, χωρίς να το γνωρίζει, την ίδια μέρα του προηγούμενου κηρύγματός του, την Κυριακή 13 Ιουλίου, η Γκεστάπο είχε καταλάβει και επιτάξει το Kamilluskolleg στο St. Mauritz-Sudmühle στην ευρύτερη περιοχή του Münster, καθώς και το Άββαείο των Βενεδικτίνων Gerleve «Άγιος Ιωσήφ» κοντά στην πόλη Coesfeld, περίπου 30 χιλιόμετρα δυτικά του Münster, πετώντας στον δρόμο τα μέλη τους και δίνοντάς τους διορία να εγκαταλείψουν τη Βεσφαλία την ίδια κιόλας ημέρα. Δύο ημέρες αργότερα, στις 15 Ιουλίου, οι Βενεδικτίνες μοναχές της Μονής Vinnenberg πλησίον της πόλης Warendorf, περίπου 25 χιλιόμετρα ανατολικά του Münster, εκδιώχθηκαν επίσης και εξορίστηκαν έξω από τα σύνορα της Βεσφαλίας. Και δύο ακόμη ημέρες αργότερα, στις 17 Ιουλίου, η ίδια τύχη περιέμενε και τα μέλη της γυναικείας μοναστικής Αδελφότητας του Σταυρού στο μοναστήρι Haus Aspel, κοντά στην πόλη Rees, δυτικά του Münster, στη δεξιά όχθη του Ρίνου. Τέλος, ο επίσκοπος ενήμερωσε το εκκλησίασμα ότι πριν από λίγες ώρες έλαβε τη θλιβερή είδηση πώς, «στο τέλος αυτής της δεύτερης εβδομάδας της φρίκης για τη Münsterland μας», την προηγούμενη ημέρα, 19 Ιουλίου, η Γκεστάπο προχώρησε στη διάλυση της μεγάλης Ιεραποστολικής Αδελφότητας της Αγίας Καρδιάς του Ίησου και στην επίταξη του μεγάλου και γνωστού σε όλο το εκκλησίασμα μοναστηριού τους στο προάστιο Hiltrup του

Münster, δίνοντας διορία στους πατέρες και αδελφούς «που διέμεναν ακόμα εκεί» να εγκαταλείψουν την έστία τους μέχρι τις 8 το βράδυ της ίδιας ημέρας.

Για να δώσει ακόμα πιο δραματικό τόνο στην αφήγηση, ο von Galen διευκρίνισε ότι η έκφραση «που διέμεναν ακόμα εκεί» δεν είχε χρησιμοποιηθεί στην τύχη, καθώς 161 μέλη της μεγάλης αυτής Ιεραποστολικής Αδελφότητας υπηρετούσαν στα πεδία των μαχών, κάποιοι έντελως στην πρώτη γραμμή του μετώπου, 53 πατέρες προσέφεραν τις υπηρεσίες τους στους τραυματισμένους στρατιώτες ως ύγειονομικό προσωπικό, ενώ ακόμη 42 θεολόγοι και 66 αδελφοί υπηρετούσαν στις ένοπλες δυνάμεις, και μάλιστα μερικοί από όλους αυτούς είχαν παρασημοφορηθεί με τον σιδηρούν σταυρό και άλλες τιμητικές διακρίσεις, ενώ κάτι ανάλογο συνέβαινε και με τις άλλες μοναστικές αδελφότητες που διαλύθηκαν.

«*Ενώ αυτοί οι Γερμανοί άνδρες, σε άληθινή συντροφικότητα με τους άλλους Γερμανούς αδελφούς, με κίνδυνο της ζωής τους, υπάκουοι στο καθήκόν τους, πολεμούν για την πατρίδα τους, στη γη των πατέρων τους τους αφαιρείται το σπίτι ανελέητα, χωρίς κανένα νομικό έρεισμα, και η μοναστική πατρική τους κατοικία καταστρέφεται! Άν, όπως ελπίζουμε, επιστρέφουν νικητές, θα βρουν τη μοναστική τους οικογένεια εκδιωγμένη από το κτήριο και τη μονή τους, και το σπίτι τους να είναι υπό την κατοχή ξένων, έχθρων!*»<sup>16</sup>.

16 Clemens August Kardinal von Galen. *Predigten in dunkler Zeit*, σελ. 28-29: »... Während diese deutschen Männer, in treuer Kameradschaft mit den anderen deutschen Brüdern, unter Einsatz ihres Lebens, gehorsam ihrer Pflicht, für die Heimat kämpfen, wird ihnen im Vaterland rücksichtslos und ohne jeden Rechtsgrund die Heimat genommen, das klösterliche Vaterhaus zerstört! Wenn sie, wie wir hoffen, siegreich wiederkommen, finden sie ihre Klosterfamilie von Haus und Hof vertrieben, ihre Heimat von

Ὁ ἐπίσκοπος στὴ συνέχεια ἀποκάλυψε τὶς συγκεκριμένες κινήσεις ποὺ εἶχε κάνει, διαμαρτυρούμενος πρὸς τὶς ἀρχὲς γιὰ τὶς κινήσεις τῆς Γκεστάπο. Τὴν ἐπομένη τοῦ προηγούμενου κηρύγματός του, τὴ Δευτέρα, 14 Ἰουλίου, εἶχε ἐπισκεφθεῖ προσωπικὰ τὸν πρόεδρο τῆς κυβέρνησης τῆς Βεσφαλίας, ζητώντας του νὰ προστατεύσει τὴν ἐλευθερία καὶ τὴν περιουσία ἀθῶων Γερμανῶν, μόνο καὶ μόνο γιὰ νὰ πάρει τὴν ἀπάντησι ὅτι «*ἡ Γκεστάπο ἦταν μὰ ἐντελῶς αὐτόνομη καὶ ἀνεξάρτητη ἀπὸ τὴν τοπικὴ κυβέρνησι ἀρχή, καὶ δὲν μποροῦσε νὰ παρέμβει στὶς ἐνέργειές της*»<sup>17</sup>, καὶ ἔλαβε μὲν τὴν ὑπόσχεσι ὅτι αὐτὸς θὰ μιλοῦσε σὲ ἀνωτέρους του, ἀλλὰ αὐτὸ δὲν ὠφέλησε σὲ τίποτα.

Ὁ von Galen ἀποκάλυψε ὅτι, τὴν ἴδια ἡμέρα, τὴ Δευτέρα, 14 Ἰουλίου, εἶχε στείλει τηλεγράφημα στὴν Καγκελαρία τοῦ Φύρερ, τὸ ὁποῖο μάλιστα διάβασε μπροστὰ στὸ ἐκκλησίασμα:

«*Ἀφοῦ ἀπὸ τὶς 6 Ἰουλίου οἱ ἐχθροὶ μας στὸν πόλεμο προσπάθησαν νὰ καταστρέψουν τὴν πόλιν τοῦ Münster μὲ τρομερὲς νυκτερινὲς ἐπιδρομὲς, ἡ Γκεστάπο ἄρχισε στὶς 12 Ἰουλίου νὰ ἐπιτάσσει τὶς μονὲς καὶ τὰ μοναστικὰ κτήρια στὴν πόλιν καὶ τὰ περὶχωρα καὶ νὰ τὰ ἀπαλλοτριώνει, μὲ ὅλο τὸ περιεχόμενό τους, πρὸς ὄφελος τῆς διοίκησης τῆς Περιφέρειας (Gauleitung). Οἱ ἔνοικοί τους, ἀθῶοι Γερμανοὶ ἄνδρες καὶ γυναῖκες, ἀξιοσέβαστα μέλη γερμανικῶν οἰκογενειῶν, μερικοὶ ἀπὸ τοὺς συγγενεῖς τῶν ὁποίων πολεμοῦν ὡς στρατιῶτες γιὰ τὴ Γερμανία, καταληστεύονται ἀπὸ τὰ σπίτια τους, πετιοῦνται στὸν δρόμο, ἐκδιώκονται ἀπὸ τὴν πατρίδα τους. Ζητῶ ἀπὸ τὸν Φύρερ καὶ Καγκελάριο, πρὸς χάριν τῆς Δικαιοσύνης καὶ τῆς ἐνότητος τοῦ*

*Fremden, von Feinden besetzt!*».

17 Clemens August Kardinal von Galen. Predigten in dunkler Zeit, σελ. 29: »Er hat mir erklärt, daß die GStP eine völlig selbständige und von der Regierung unabhängige Behörde sei, in deren Maßnahmen er nicht eingreifen könne«.

*ἐσωτερικοῦ μετώπου, νὰ προστατεύσει τὴν ἐλευθερία καὶ τὴν περιουσία αὐτῶν τῶν ἀξιοσέβαστων Γερμανῶν ἀπέναντι στὰ αὐθαίρετα μέτρα τῆς Γκεστάπο καὶ τῆ ληστεία ὑπὲρ τῆς διοίκησης τῆς Περιφέρειας*»<sup>18</sup>.

Ἀνάλογες ἐκκλήσεις, ὅπως ἐξήγησε στὴ συνέχεια ὁ von Galen, εἶχε ἀπευθύνει τηλεγραφικὰ καὶ στὸν κυβερνήτη τοῦ Ράιχ γιὰ τὴν Πρωσία, τὸν στρατάρχη Hermann Göring, τὸν ὑπουργὸ τῶν Ἐσωτερικῶν, τὸν ὑπουργὸ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν Ὑποθέσεων καί, τέλος, τὴν Ἀνώτατη Διοίκηση τῆς Wehrmacht, τοῦ Γερμανικοῦ Στρατοῦ. Τὸ ἀποτέλεσμα:

«*Εἰς μάτην. Οἱ ἐνέργειες συνεχίσθηκαν, καὶ τώρα ἔχει ἤδη συμβεῖ αὐτὸ ποὺ ἀπὸ καιρὸ εἶχα προβλέπει καὶ τὴν περασμένη Κυριακὴ εἶχα προείπει: Βρισκόμαστε μπροστὰ στὰ ἐρείπια τῆς ἐσωτερικῆς ἐθνικῆς κοινότητος, ποὺ καταστράφηκε ἀνελέπτα αὐτὲς τὶς μέρες!*»<sup>19</sup>.

18 Clemens August Kardinal von Galen. Predigten in dunkler Zeit, σελ. 30: »Am gleichen Montag dem, 14. Juli, habe ich an die Reichskanzlei des Führers in Berlin ein Telegramm gesandt mit folgendem Wortlaut: "Nachdem seit dem 6. Juli die Kriegsgegner die Stadt Münster in furchtbaren Nachtangriffen zu zerstören suchen, hat die GStP am 12. Juli begonnen, die Klöster und Ordenshäuser in Stadt und Umgebung zu beschlagnahmen und samt Inventar zu Gunsten der Gauleitung zu enteignen. Die Bewohner, schuldlose deutsche Männer und Frauen, ehrenhafte Mitglieder deutscher Familien, deren Angehörige zum Teil als Soldaten für Deutschland kämpfen, werden ihres Heimes beraubt, auf die Straße gejagt, aus der Heimatprovinz verbannt. Ich bitte den Führer und Reichskanzler im Interesse der Gerechtigkeit und der Geschlossenheit der inneren Front um Schutz für die Freiheit und das Eigentum dieser ehrenwerten deutschen Menschen gegen die Willkürmaßnahmen der GStP und gegen Beraubung zu Gunsten der Gauleitung"«.

19 Clemens August Kardinal von Galen. Predigten in dunkler Zeit, ὁ.π.: »Es war vergebens: das Vorgehen wurde fortgesetzt und jetzt ist bereits

Στὴ συνέχεια, ἀφοῦ σπιλιτεύει τὶς ἐνέργειες τῆς Γκεστάπο, οἱ ὁποῖες, ὅπως λέει χαρακτηριστικὰ καὶ ἀπερίφραστα, «μποροῦν νὰ πηγάξουν μόνο ἀπὸ ἓνα βαθὺ μῖσος κατὰ τῆς χριστιανικῆς θρησκείας καὶ τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας»<sup>20</sup>, δηλώνει ὅτι ἐφεξῆς διαρρηγνύει κάθε δεσμὸ μὲ τοὺς αὐτουργοὺς ὄλων τῶν ἐγκλημάτων τὰ ὁποῖα ἐξέθεσε προηγουμένως:

«Ἐθνικὴ κοινότητα μὲ τοὺς ἄνδρες ποὺ πετοῦν σὰν εὐκόλη λεία ἔξω ἀπὸ τὴ χώρα τοὺς θρησκευομένους μας, τοὺς ἀδελφούς καὶ τὶς ἀδελφές μας, χωρὶς νομικὸ ἔρεισμα, χωρὶς ἔρευνα, χωρὶς τὴ δυνατότητα νὰ ὑπερασπισθοῦν τὸν ἑαυτό τους καὶ χωρὶς δικαστικὴ ἀπόφαση; Ὅχι! Μὲ αὐτοὺς καὶ ὅλους τοὺς ὑπεύθυνους γιὰ ὅλα αὐτὰ δὲν μοῦ εἶναι πιά δυνατόν νὰ ἔχω καμμία κοινότητα σκέψων καὶ συναίσθημάτων! Δὲν θὰ τοὺς μισήσω, εὐχόμαι μέσα ἀπὸ τὴν καρδιά μου νὰ συνέλθουν καὶ νὰ μεταστραφοῦν. [...]

Ἄς προσευχηθοῦμε λοιπόν, σύμφωνα μὲ τὴν ἐντολὴ τοῦ Σωτῆρα, γιὰ ὅλους ὅσοι μᾶς καταδιώκουν καὶ μᾶς συκοφαντοῦν. Ὅσο ὁμως δὲν μεταστρέφονται, ὅσο συνεχίζουν νὰ καταληστεύουν ἀθώους ἀνθρώπους, νὰ τοὺς ἐκδιώκουν ἀπὸ τὴ χώρα, νὰ τοὺς φυλακίζουν, ἀρνοῦμαι κάθε κοινότητα καὶ συναναστροφὴ μαζί τους!

Ὅχι, ἡ πνευματικὴ καὶ ἀγωνιστικὴ ἐνότητα τοῦ λαοῦ μας διαταράσσεται ἀνεπανόρθωτα παρὰ τὴ θέλησή μας, παρὰ τὶς προειδοποιήσεις μας. Δὲν μπορῶ νὰ φαντασθῶ ὅτι οἱ κατασταλαγμένοι ἄστοι καὶ ἀγρότες μας, οἱ τεχνῖτες καὶ οἱ ἐργάτες μας, οἱ γυναῖκες, οἱ πατεράδες, οἱ ἀδελφοὶ καὶ οἱ γιοὶ μας, οἱ ὁποῖοι τώρα διακινδυνεύουν τὴ ζωὴ τους στὸ μέτωπο γιὰ τὴ Γερμανία, θὰ διατηρήσουν μὲ ὅποιονδήποτε τρόπο πνευματικὴ κοινότητα μὲ τοὺς διώκτες τῶν θρησκευομένων μας.

Θὰ τοὺς ὑπακοῦμε, ὅσο αὐτοί, ὡς ἐκπρόσωποι τῆς νόμιμης ἐξουσίας, ἔχουν τὸ δικαίωμα νὰ μᾶς προστάξουν. Ἀλλὰ κοινότητα πνεύματος, ἓνα αἶσθημα ἐσωτερικοῦ δεσμοῦ μὲ αὐτοὺς τοὺς διώκτες τῆς Ἐκκλησίας, μὲ αὐτοὺς ποὺ προωθοῦν τὴν ἐπιχείρηση “Μοναστηριακὴ Καταγίδα”, ποὺ ἐκδιώκουν ἀνυπεράσπιστες γυναῖκες καὶ κορίτσια, παιδιὰ τῶν καλύτερων οἰκογενειῶν μας, ἀδελφές μας, ἀπὸ τὸν μοναστικὸ τους οἶκο, ὅπου αὐτές, μερικὲς γιὰ δεκαετίες, μὲ τὴν ἐργασία καὶ τὴν προσευχή τους, δὲν ἔχουν κάνει τίποτε ἄλλο παρὰ καλὸ γιὰ τὸν λαὸ μας, τέτοια κοινότητα πνεύματος δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρχει γιὰ μᾶς! Θὰ αἰσθανόμουν ντροπὴ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ ἐνώπιον ὑμῶν, θὰ αἰσθανόμουν ντροπὴ ἐνώπιον τῶν εὐγενῶν Γερμανῶν προγόνων μας, θὰ αἰσθανόμουν ντροπὴ ἐνώπιον τοῦ ἱπποτικοῦ μακαριστοῦ πατέρα μου, ποὺ νουθέτησε, ἐκπαίδευσε καὶ καθοδήγησε τοὺς ἀδελφούς μου καὶ ἐμένα μὲ ἀνυποχώρητη σοβαρότητα νὰ σεβόμαστε μὲ τρυφερότητα κάθε γυναῖκα καὶ κάθε κοπέλα, νὰ προστατεύουμε μὲ ἱπποτικότητα ὅλους τοὺς ἀθώους καταπιεσμένους, ἰδιαίτερα ἐκεῖνες ποὺ ὡς γυναῖκες εἶναι εἰκόνες τῶν δικῶν μας μητέρων, καὶ ναί, τῆς ἀγαπημένης Θεοτόκου στὸν Οὐρανό, ἂν συναναστρεφόμουν αὐτοὺς ποὺ ἐκδιώκουν τὶς ἀνυπεράσπιστες γυναῖκες ἀπὸ τοὺς οἴκους καὶ τὴν πατρίδα τους καὶ τὶς πετοῦν ἄστεγες καὶ ἄπορες ἔξω ἀπὸ τὴ χώρα!»<sup>21</sup>.

eingetreten, was ich schon lange vorausgesehen und am vorigen Sonntag vorausgesagt habe: Wir stehen vor den Trümmern der inneren Volksgemeinschaft, die in diesen Tagen rücksichtslos zerschlagen worden ist!«.

20 ὁ.π.: «nur aus einem abgründigen Haß gegen die christliche Religion und gegen die katholische Kirche entspringen kann».

21 Clemens August Kardinal von Galen. Predigten in dunkler Zeit, σελ. 31-32: «Volksgemeinschaft mit den Männern, die unsere Ordensleute, unsere Brüder und Schwestern ohne Rechtsgrund, ohne Untersuchung, Verteidigungsmöglichkeit und Gerichtsurteil wie Freiwild aus dem Lande hetzen? Nein! Mit ihnen und allen dafür Verantwortlichen ist mir keine Gemeinschaft im Denken und Fühlen

Βεβαίως, ό von Galen αισθάνεται ύποχρεωμένος νά διευκρινίσει ότι τό ζητούμενο για ένα χριστιανό δέν είναι ή ανάληψη άνατρεπτικίης δράσης. Άλλά δηλώνει εύθαρσώς ότι όλοι οί χριστιανοί Γερμανοί θα κάνουν μέν τό καθήκόν τους, αλλά δέν θα έχουν και δέν θα μπορούν νά έχουν

*mehr möglich! Ich werde sie nicht hassen, ich wünsche von Herzen, daß sie zur Einsicht kommen und sich bekehren. [...]*

*So wollen wir nach dem Gebot des Heilands beten für alle, die uns verfolgen und verleumden! Aber, solange sie sich nicht ändern, solange sie fortfahren, Unschuldige zu berauben, aus dem Lande zu treiben, einzukerkern, solange lehne ich jede Gemeinschaft mit ihnen ab!*

*Nein, die Gemeinsamkeit in Gesinnung und Streben in unserem Volk ist gegen unseren Willen, ungeachtet unserer Warnungen unheilbar gestört. Ich kann mir nicht vorstellen, daß unsere alteingesessenen Bürger und Bauern, Handwerker und Arbeiter, daß unsere Frauen, daß eure Väter, Brüder und Söhne, die jetzt an der Front ihr Leben für Deutschland einsetzen, mit den Verfolgern und Vertreibern unserer Ordensleute irgendwie Gesinnungsgemeinschaft pflegen werden.*

*Wir werden ihnen gehorchen, soweit sie als Vertreter der rechtmäßigen Obrigkeit uns Befehle zu erteilen haben. Aber Gesinnungsgemeinschaft, ein Gefühl innerer Verbundenheit mit diesen Kirchenverfolgern, mit diesen Klosterstürmern, die wehrlose Frauen und Mädchen, Kinder unserer besten Familien, unsere Schwestern aus ihrer klösterlichen Heimat jagen, wo sie, teilweise seit Jahrzehnten, in Arbeit und Gebet unserem Volke nur Gutes getan haben, das kann es für uns nicht geben! Ich müßte mich schämen vor Gott und vor euch, ich müßte mich schämen vor unseren edlen deutschen Vorfahren, vor meinem ritterlichen seligen Vater, der meine Brüder und mich mit unerbittlichem Ernst zu zarter Hochachtung vor jeder Frau und jedem Mädchen, zu ritterlichem Schutz aller unschuldig Bedrängten, besonders jener, die als Frauen Abbilder unserer eigenen Mütter, ja der lieben Gottesmutter im Himmel sind, ermahnt, erzogen und angeleitet hat, – wenn ich Gemeinschaft halten würde mit jenen, die schutzlose Frauen aus Heim und Heimat vertreiben, und obdachlos und mittellos aus dem Lande jagen!«.*

έφεξίς καμμία άπολύτως σχέση με αυτούς τους διώκτες τής Έκκλησία, που ντροπιάζουν τό όνομα τής Γερμανίας ένώπιον του Θεού και ένώπιον των ανθρώπων:

«Σίγουρα, έμεις οί χριστιανοί δέν στοχεύουμε στην έπανάσταση. Θα συνεχίσουμε ως νομοταγείς πολίτες νά κάνουμε τό καθήκόν μας με ύπακοή στον Θεό, από άγάπη για τον λαό και για την πατρίδα μας. Οί στρατιωτές μας θα πολεμούν και θα πεθαίνουν για τη Γερμανία, αλλά όχι για αυτούς τους άνδρες που με τις σκληρές τους έέργειες ένάντια στους θρησκευόμενους, ένάντια στους άδελφούς και τις άδελφές τους, πληγώνουν τις καρδιές μας και ντροπιάζουν τό όνομα τής Γερμανίας ένώπιον του Θεού και ένώπιον των ανθρώπων»<sup>22</sup>.

Ήδη από πριν τον πόλεμο, όπως είδαμε στο προηγούμενο, πρώτο μέρος τής μελέτης μας για τον von Galen, ό επίσκοπος του Münster είχε άποδοκιμάσει άνοικτά και άπερίφραστα τις έξόφθαλμα άντιχριστιανικές κακοδοξίες των Ναζί. Τώρα πιά, με την άφορηή που του έδινε ή επικαιρότητα του διωγμού που είχε έξαπολύσει τό καθεστώς ένάντια στις θρησκευτικές και μοναστικές κοινότητες και άδελφότητες στη Γερμανία, μπορούσε νά μιλάει ακόμα πιο άνοικτά, χωρίς νά «μασάει τά λόγια του», καταγγέλλοντας άνοικτά και εις επήκοον πάντων τό καθεστώς και κηρύσσοντας ούσιαστικά την Έκκλησία υπό διωγμόν:

22 Clemens August Kardinal von Galen. Predigten in dunkler Zeit, σελ. 32: »Gewiß, wir Christen machen keine Revolution! Wir werden weiter treu unsere Pflicht tun im Gehorsam gegen Gott, aus Liebe zu unserem deutschen Volk und Vaterland. Unsere Soldaten werden kämpfen und sterben für Deutschland, aber nicht für jene Menschen, die durch ihr grausames Vorgehen gegen unsere Ordensleute, gegen ihre Brüder und Schwestern, unsere Herzen verwunden und dem deutschen Namen vor Gott und den Mitmenschen Schmach antun«.

«Γίνετε άκαμπτοι! Παραμείνετε σταθεροί! Τώρα βλέπουμε και βιώνουμε ξεκάθαρα αυτό που κρύβεται πίσω από τις

σκλαβιά» θα μπορούσε να φανεί ακόμα και φτωχός, για να περιγράψει το πέπλο του τρόμου που άπλωνόταν παντού. Και

*Βεβαίως, ο von Galen αισθάνεται υποχρεωμένος να διευκρινίσει ότι το ζητούμενο για ένα χριστιανό δεν είναι η ανάληψη ανατρεπτικής δράσης. Άλλά δηλώνει εύθαρσώς ότι όλοι οι χριστιανοί Γερμανοί θα κάνουν μεν το καθήκόν τους, αλλά δεν θα έχουν και δεν θα μπορούν να έχουν έφεξης καμμία άπολύτως σχέση με αυτούς τους διώκτες της Έκκλησίας, που ντροπιάζουν το όνομα της Γερμανίας ενώπιον του Θεού και ενώπιον των ανθρώπων.*

νέες θεωρίες που μας επιβάλλουν έδω και χρόνια, για χάρη των οποίων η θρησκεία έχει άπαγορευθεί από τα σχολεία, οι σύλλογοί μας έχουν βρεθεί άντιμέτωποι με την καταστολή, και τώρα τα καθολικά νηπιαγωγεία πρόκειται να καταργηθούν: Κρύβεται ένα βαθιά ριζωμένο μίσος ενάντια στον Χριστιανισμό, τον οποίο είναι άποφασισμένοι να έξολοθρεύσουν»<sup>23</sup>.

Προκαλεί, αλήθεια, δέος και μόνο η σκέψη ότι αυτά λέγονταν έτσι άνοικτά, ενώπιον τόσων συνηγμένων ανθρώπων, στη ναζιστική Γερμανία, υπό την καταθλιπτική παντοδυναμία του έθνικοσοσιαλιστικού καθεστώτος, όπου ακόμα και ο παραμικρός ύπαινιγμός κατά του καθεστώτος σε ιδιωτική συζήτηση άρκουσε, για να στείλει κάποιον στα κελλιά της Γκεστάπο και τα στρατόπεδα συγκεντρώσεως. Τότε που ο λόγος του ποιητή «όλα τά 'σκιαζε ή φοβέρα και τα πλάκωνε ή

μάλιστα, όταν ήταν περισσότερο από βέβαιο ότι ανάμεσα σε όσους άκουγαν αυτά τα λόγια θα βρίσκονταν και άνθρωποι του καθεστώτος, συνεργάτες της Γκεστάπο, πωρωμένοι έθνικοσοσιαλιστές. Άλλά τίποτα δεν μπορούσε να σταματήσει τον φλογερό έπίσκοπο, τίποτα δεν μπορούσε να του βάλει φρένο, να τον κάνει να κρατήσει το στόμα του κλειστό.

Άμέσως μετά έπρόκειτο να ακολουθήσει το πιο δυνατό κομμάτι του θαρραλέου κηρύγματος του έπισκόπου του Münster: μια έκπληκτική, πολύ δυνατή εικόνα, από αυτές που έντυπώνονται στον νοῦ και είναι πιο εύγλωττες από την πιο έμπεριστατωμένη έπιχειρηματολογία. Ο von Galen μιλάει για το άνελέπτο σφυροκόπημα που δέχεται ή Έκκλησία «άπό τα κτυπήματα του σφυριού της άπιστίας, της έχθρότητας προς τον Χριστιανισμό, των στρεβλών διδασκαλιών και των στρεβλών ήθών». Οί πιστοί χριστιανοί είναι το άμόνι, που δέχεται τα βίαια κτυπήματα του σφυριού. Η προτροπή του όμως προς τους πιστούς είναι να μείνουν έδραίοι και άμετακίνητοι στην πίστη, μμούμενοι ακριβώς αυτό το άμόνι, που δέχεται καρτερικά τα άνελέπτα κτυπήματα του σφυριού. Και τελικά, το άμόνι είναι αυτό που, με τη

23 Clemens August Kardinal von Galen. Predigten in dunkler Zeit, ό.π.: »Hart werden! Fest bleiben! Wir sehen und erfahren jetzt deutlich, was hinter den neuen Lehren steht, die man uns seit einigen Jahren aufdrängt, denen zuliebe man die Religion aus den Schulen verbannt hat, unsere Vereine unterdrückt hat, jetzt katholische Kindergärten zerstören will: abgrundtiefer Haß gegen das Christentum, das man ausrotten möchte«.

σταθερότητά του, δίνει τη μορφή στο σφυρηλατούμενο αντικείμενο, όχι το σφυρί. Και το μέν σφυρί φθείρεται από τα βίαια κτυπήματα, ενώ το άμόνι άντέχει και μένει

ήρεμν στιβαρότητα και θα συνεχίσει για πολύ άκόμα να χρησιμεύει, για να δώσει σχήμα και μορφή στο νεοσφυρηλατούμενο αντικείμενο»<sup>24</sup>.

Ο von Galen μιλάει για τὸ άνελέπτο σφυροκόπημα πὸν δέχεται ἡ Ἐκκλησία «ἀπὸ τὰ κτυπήματα τοῦ σφυριοῦ τῆς ἀπιστίας, τῆς ἐχθρότητας πρὸς τὸν Χριστιανισμό, τῶν στρεβλῶν διδασκαλιῶν καὶ τῶν στρεβλῶν ἠθῶν». Οἱ πιστοὶ χριστιανοὶ εἶναι τὸ άμόνι, πὸν δέχεται τὰ βίαια κτυπήματα τοῦ σφυριοῦ. Ἡ προτροπή του ὁμως πρὸς τοὺς πιστοὺς εἶναι νὰ μείνουν ἔδραῖοι καὶ άμετακίνητοι στὴν πίστη, μιμούμενοι άκριβῶς αὐτὸ τὸ άμόνι, πὸν δέχεται καρτερικὰ τὰ άνελέπτα κτυπήματα τοῦ σφυριοῦ. Καὶ τελικὰ, τὸ άμόνι εἶναι αὐτὸ πού, μετὴ σταθερότητά του, δίνει τὴ μορφή στο σφυρηλατούμενο αντικείμενο, ὄχι τὸ σφυρί. Καὶ τὸ μέν σφυρί φθείρεται ἀπὸ τὰ βίαια κτυπήματα, ἔνῳ τὸ άμόνι άντέχει καὶ μένει άλώβητο.

άλώβητο. Αὐτὴ ἡ τόσο δυνατὴ εἰκόνα εἶναι δοσμένη μετὲ ἐκπληκτικὰ γλαφυρὸ λόγo:

«Γίνετε άκαμπτοὶ! Παραμείνετε σταθεροὶ! Αὐτὴ τὴ στιγμή δὲν εἴμαστε τὸ σφυρί, ἀλλὰ τὸ άμόνι. Ἄλλοι, κυρίως ξένοι καὶ ἀποστάτες, μᾶς σφυροκοποῦν, θέλουν μετὴ τὴ βία νὰ ἀλλάξουν τὸν λαὸ μας, ἐμᾶς τοὺς ἴδιους, τοὺς νέους μας, νὰ μᾶς ἔκτρέψουν ἀπὸ τὴν εὐθεῖα σχέση μετὲ τὸν Θεό.

Εἴμαστε τὸ άμόνι, καὶ ὄχι τὸ σφυρί! Ἄλλὰ ρίξτε μιὰ ματιὰ στο σιδηρουργεῖο! Ρωτῆστε τὸν σιδεραῖ καὶ ἀφῆστε τον νὰ σᾶς τὸ πει: Τὸ αντικείμενο πὸν σφυρηλατεῖται στο άμόνι λαμβάνει τὴ μορφή του ὄχι μόνο ἀπὸ τὸ σφυρί, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸ άμόνι. Τὸ άμόνι δὲν μπορεῖ καὶ δὲν χρειάζεται νὰ ἀνταποδώσει τὰ κτυπήματα· πρέπει μόνο νὰ εἶναι σταθερό, νὰ εἶναι σκληρό. Ἄν εἶναι άρκετὰ σκληρό, σταθερό, άκαμπτο, συνήθως τὸ άμόνι κρατᾶει περισσότερο ἀπὸ τὸ σφυρί. Ὅσο δυνατὰ καὶ ἂν κτυπήσει τὸ σφυρί, τὸ άμόνι στέκεται μετ

Ὅπως ἐξηγεῖ ὁ ἐπίσκοπος, τὰ μέλη τῶν χριστιανικῶν καὶ μοναστικῶν ἀδελφοτήτων πὸν ἐκδιώκονται βίαια ἀπὸ τὶς

<sup>24</sup> Clemens August Kardinal von Galen. Predigten in dunkler Zeit, σελ. 32-33: »Hart werden! Fest bleiben! Wir sind in diesem Augenblick nicht Hammer, sondern Amboß. Andere, meist Fremde und Abtrünnige, hämmern auf uns, wollen mit Gewaltanwendung unser Volk, uns selbst, unsere Jugend neu formen, aus der geraden Haltung zu Gott verbiegen.

Wir sind Amboß und nicht Hammer! Aber seht einmal zu in der Schmiede! Fragt den Schmiedemeister und laßt es euch von ihm sagen: Was auf dem Amboß geschmiedet wird, erhält seine Form nicht nur vom Hammer, sondern auch vom Amboß. Der Amboß kann nicht und braucht auch nicht zurückzuschlagen, er muß nur fest, nur hart sein! Wenn er hinreichend zäh, fest, hart ist, dann hält meistens der Amboß länger als der Hammer. Wie heftig der Hammer auch zuschlägt, der Amboß steht in ruhiger Festigkeit da und wird noch lange dazu dienen, das zu formen, was neu geschmiedet wird«.

έστις τους, πού τὰ κτήριά τους και οἱ περιοσιές τους κατάσχονται, και οἱ ἴδιοι πετιοῦνται στὸν δρόμο και ἐξορίζονται, αὐτοὶ εἶναι πού ὑφίστανται τώρα δὲ τὸ ἀνελέπτο σφυροκόπημα τῆς αὐθαιρεσίας τῆς ἐξουσίας:

«Αὐτὸ πού τώρα δέχεται τὰ κτυπήματα τοῦ σφυριοῦ εἶναι αὐτοὶ πού φυλακίζονται ἄδικα, αὐτοὶ πού διώκονται και ἐξορίζονται, χωρὶς νὰ ἔχουν φταίξει σὲ τίποτα. Ὁ Θεὸς θὰ τοὺς βοηθήσει, ὥστε νὰ μὴ χάσουν τὴ μορφὴ και τὴ στάση τῆς χριστιανικῆς σταθερότητας, ὅταν τὸ σφυρὶ τοῦ διωγμοῦ καταφέρει τὰ σκληρὰ του κτυπήματα και προκαλεῖ ἄδικες πληγὲς πάνω τους.

Αὐτὸ πού δέχεται τὰ κτυπήματα τοῦ σφυριοῦ στὶς μέρες μας εἶναι οἱ θρησκευόμενοι μας, οἱ πατέρες, οἱ λαϊκοὶ ἀδελφοὶ και οἱ ἀδελφές μας. Προχθὲς μπόρεσα νὰ ἐπισκεφθῶ μερικοὺς ἀπὸ τοὺς ἐκτοπισμένους στὰ προσωρινὰ καταλύματά τους και μίλησα μαζί τους. Μὲ οἰκοδόμησε και μὲ ἐνέπνευσε ἡ γενναία στάση τῶν καλῶν ἀνδρῶν, τῶν ἀδύναμων, ἀνυπεράσπιστων γυναικῶν, πού ἐκδιώχθηκαν βάνανσα και ἀνελέπτα ἀπὸ τὸ μοναστήρι τους, ἀπὸ τὸ παρεκκλήσι και ἀπὸ κοντὰ στὸν ναό, αὐτῶν πού μὲ ψηλὰ τὸ κεφάλι, ἔχοντας συνείδηση τῆς ἀθωότητάς τους, βαδίζουν σὲ ἀβέβαιη ἐξορία, μὲ ἐμπιστοσύνη σὲ Αὐτὸν πού “τρέφει τὰ πτηνὰ τοῦ οὐρανοῦ και ἐνδύει τὰ κρίνα τοῦ ἀγροῦ”, και μάλιστα μὲ χαρὰ, μὲ ἐκείνη τὴ χαρὰ πού ὁ Σωτὴρας ἐντέλλεται στοὺς μαθητές Του: “Μακάριοί ἐστε ὅταν διώκωσιν ὑμᾶς και μισῶσι ἕνεκεν ἐμοῦ! Χαίρετε και ἀγαλλιᾶσθε, ὅτι ὁ μισθὸς ὑμῶν πολλὸς ἐν τοῖς οὐρανοῖς!”. Ἀληθινά, αὐτοὶ οἱ ἄνδρες και αὐτὲς οἱ γυναῖκες εἶναι ἀριστουργήματα τοῦ θεϊκοῦ σιδηρουργείου»<sup>25</sup>.

Ὁ μεγάλος καμὸς τοῦ von Galen, βέβαια, εἶναι ἡ νεολαία, πού ὑφίσταται πλήση ἐγκεφάλου στὶς ναζιστικὲς ὀργανώσεις και ἐκδιπλώσεις, ἀλλὰ και στὰ πλήρως ἐλεγχόμενα ἀπὸ τὸ καθεστῶς σχολεῖα, στὸ πλαίσιο μιᾶς μεθοδευμένης και συστηματικῆς προσπάθειας τοῦ ἐθνικοσοσιαλιστικοῦ καθεστώτος γιὰ τὴν πλήρη ἀποχριστιανοποίηση τῆς ἐκπαίδευσης και εὐρύτερα τῆς κοινωνίας. Καὶ τὸ πιδ ἀνατριχιαστικό: Τὰ λόγια τοῦ ἐμπνευσμένου ἐπισκόπου τοῦ Münster, καθὼς περιγράφει πῶς και πόσο παραδομένα στὴν ἀθεϊστικὴ προπαγάνδα τῶν Ναζι ἦταν τὰ νέα παιδιὰ στὰ σχολεῖα τῆς Γερμανίας, θὰ μπορούσαν νὰ κάνουν κάποιον νὰ ξεχασθεῖ, και νὰ νιώσει σὰν ὁ ἐπίσκοπος νὰ μιλάει γιὰ τὴ δική μας ἐποχή, τὴ δυστυχῶς ὄχι τόσο διαφορετικὴ ἀπὸ τὸ ζοφερὸ περιβάλλον τοῦ ἀθεϊστικοῦ καθεστώτος στὴ ναζιστικὴ Γερμανία, τοῦλάχιστον σὲ ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν προώθηση τῆς ἀθεϊστικῆς προπαγάνδας:

«Αὐτὸ πού δέχεται τὰ κτυπήματα τοῦ σφυριοῦ στὴν ἐποχή μας ἀνάμεσα στὸ

*wird ihnen beistehen, daß sie Form und Haltung christlicher Festigkeit nicht verlieren, wenn der Hammer der Verfolgung sie bitter trifft und ihnen ungerechte Wunden schlägt.*

*Was in diesen Tagen geschmiedet wird, sind unsere Ordensleute, Patres, Brüder und Schwestern. Ich habe vorgestern einen Teil der Vertriebenen in ihren provisorischen Unterkünften besuchen können und mit ihnen gesprochen. Ich habe mich erbaut und begeistert an der tapferen Haltung der braven Männer, der schwachen, wehrlosen Frauen, die man roh und rücksichtslos aus ihrer Klosterheimat, aus der Kapelle und der Nähe des Tabernakels verjagte, die erhobenen Hauptes, im Bewußtsein ihrer Schuldlosigkeit, in die ungewisse Verbannung gehen, vertrauend auf jenen, “der die Vögel des Himmels speist und die Lilien des Feldes kleidet”, ja freudig, in jener Freude, die der Heiland seinen Jüngern anbefiehlt: “Selig seid ihr, wenn euch die Menschen verfolgen und hassen um meinetwillen! Freuet euch und frohlocket, denn euer Lohn ist groß im Himmel!” Wahrhaftig, diese Männer und Frauen sind Meisterwerke der göttlichen Schmiedewerkstatt.»*

25 Clemens August Kardinal von Galen. Predigten in dunkler Zeit, σελ. 33: »Was jetzt geschmiedet wird, das sind die zu Unrecht Eingekerkerten, die schuldlos Ausgewiesenen und Verbannten. Gott

σφυρι και στο άμολι είναι ή νεολαία μας – ή νέα γενιά τών εφήβων, οί άκόμα άδιαμόρφωτοι, άκόμα έπιδεκτικοί διαμόρφωσης, άκόμα εύπλαστοι. Δέν μπορούμε να τούς κρατήσουμε μακριά από τά κτυπήματα του σφυριού τής άπιστίας, τής έχθρότητας προς τόν Χριστιανισμό, τών στρεβλών διδασκαλιών και τών στρεβλών ήθών.

Τί τούς παρουσιάζεται και τούς επιβάλλεται στα λεγόμενα “Βραδινά” τους τής Χιτλερικής Νεολαίας<sup>26</sup> και στις ώρες που παρευρίσκονται σε αυτές τις ένώσεις νεολαίας στις όποίες μās λένε ότι προσεχώρησαν οικειοθελώς με τή συγκατάθεση τών γονέων τους; Τί άκοϋνε στα σχολεία που όλα τά παιδιά σήμερα αναγκάζονται να παρακολουθοϋν, χωρίς να λαμβάνονται ύπ’ όψιν οί επιθυμίες τών γονιών τους; Τί διαβάσουν στα νέα σχολικά βιβλία; Χριστιανοί γονείς, βάλτε τά παιδιά σας να σās δείξουν τά βιβλία, ιδιαίτερα τά βιβλία ιστορίας τής Δευτεροβάθμιας Έκπαίδευσης. Θα τρομάξετε, βλέποντας με πόση περιφρόνηση για τήν ιστορική αλήθεια επιδιώκεται να γεμίσουν τά άπειρα παιδιά με δυσπιστία άπέναντι στον Χριστιανισμό και τήν Έκκλησία, πραγματικά με μίσος για τή χριστιανική πίστη! Στα εύνοούμενα κρατικά εκπαιδευτικά ιδρύματα, τά χιτλερικά σχολεία και τις νέες σχολές κατάρτισης διδασκάλων και διδασκαλισσών, άποκλείεται εκ προοιμίου κάθε χριστιανική έπιρροή, και άκόμα κάθε πραγματικά θρησκευτική δραστηριότητα.

26 ‘Ο von Galen αναφέρεται στα »Heimabende« (αϋτά άποδίδουμε έδω, κάπως χαλαρά, ως «Βραδινά»), που άποτελοϋσαν έντελώς κεντρική δράση τής Χιτλερικής Νεολαίας (Hitlerjugend). Σε αϋτά τά «Βραδινά», μικρότερες τοπικές ομάδες τής Χιτλερικής Νεολαίας συναντιώνταν, μία φορά τήν έβδομάδα, για να προετοιμάσουν και να συντονίσουν τις δράσεις τους. Τά «Βραδινά» περιλάμβαναν τήν άκρόαση προπαγανδιστικών ραδιοφωνικών προγραμμάτων που παράγονταν ειδικά για τή νεολαία. Έπρόκειτο οϋσιαστικά για εκδηλώσεις έντατικής έθνικοσοσιαλιστικής προπαγάνδας.



Μνημείο άφιερωμένο στον von Galen, με τó σφυρι και τó άμολι τής περίφημης εικόνας τού κηρύγματος τής 20ής Ιουλίου 1941.

Και τί γίνεται με τά παιδιά που στάλθηκαν τήν περασμένη άνοιξη σε άπομακρυσμένες περιοχές τής χώρας, για να γλιτώσουν από τις άεροπορικές έπιδρομές; Τί θρησκευτική διδασκαλία παίρνουν και πόσο μπορούν να άσκήσουν τή θρησκεία τους;»<sup>27</sup>.

27 Clemens August Kardinal von Galen. Predigten in dunkler Zeit, σελ. 33-34: »Was in dieser Zeit geschmiedet wird zwischen Hammer und Amboß, ist unsere Jugend: die heranwachsende, die noch unfertige, die noch bildungsfähig weiche Jugend! Wir können sie den Hammerschlägen des Unglaubens, der Christentumsfeindlichkeit, der falschen Lehren und Sitten nicht entziehen. Was wird ihnen vorgetragen und aufgedrängt in ihren Heimabenden und den Dienststunden jener Jugendvereinigungen, denen sie, wie man sagt, unter Zustimmung ihrer Eltern freiwillig beigetreten sind? Was hören sie in den Schulen, in die heute alle Kinder ohne Rücksicht auf den Willen der Eltern hineingezwungen werden? Was lesen sie in den neuen Schulbüchern? Laßt euch doch, christliche Eltern, die Bücher zeigen, besonders die Geschichtsbücher der höheren Schulen! Ihr werdet entsetzt sein, mit welcher Unbekümmertheit um die geschichtliche Wahrheit dort versucht wird, die unerfahrenen Kinder mit Mißtrauen gegen Christentum und Kirche, ja mit Haß gegen den christlichen Glauben zu erfüllen! In den bevorzugten staatlichen Lehranstalten, den Hitlerschulen und den neuen Lehranstalten für künftige Lehrer und Lehrerinnen, wird jeder christliche Einfluß, ja jede wirklich religiöse Betätigung grundsätzlich ausgeschlossen. Und was geschieht mit den im

Και δὲν εἶναι μόνο ἡ ζοφερὴ κατάστασις πού περιγράφει ὁ von Galen ἡ ὁποία μᾶς κάνει νὰ νιώθουμε σὰν νὰ μιλάει γιὰ τὴ δική μας ἐποχή. Οἱ φωτισμένες συμβουλές του στοὺς γονεῖς, τοὺς φαινομενικὰ ἀδύναμους νὰ προστατεύσουν τὰ παιδιά τους ἀπὸ τὴν ἀθεϊστικὴν προπαγάνδα, ἔχουν πολλὰ νὰ ποῦν καὶ σὲ μᾶς σήμερα:

*«Χριστιανοὶ γονεῖς, πρέπει νὰ ἀσχοληθεῖτε μὲ ὅλα αὐτά, διαφορετικὰ παραμελεῖτε τὰ πιὸ ἱερά σας καθήκοντα, διαφορετικὰ δὲν θὰ μπορέσετε νὰ σταθεῖτε μπροστὰ στὴ συνείδησή σας καὶ μπροστὰ σὲ Αὐτὸν πού σᾶς ἐμπιστεύεται τὰ παιδιά, γιὰ νὰ τὰ ὀδηγήσετε στὸν δρόμο πού φέρει στὸν Οὐρανό!*

*Εἴμαστε τὸ ἀμόνι, καὶ ὄχι τὸ σφυρί! Δυστυχῶς, δὲν μπορεῖτε νὰ κρατήσετε τὰ παιδιά σας, αὐτὸ τὸ εὐγενὲς ἀλλὰ ὄχι ἀκόμα σκληρυνμένο καὶ χαλυβδωμένο ἀκατέργαστο μέταλλο, μακριὰ ἀπὸ τὰ κτυπήματα τοῦ σφυριοῦ τῆς ἐχθρότητας πρὸς τὴν πίστη, τῆς ἐχθρότητας πρὸς τὴν Ἐκκλησία. Ἀλλὰ καὶ τὸ ἀμόνι βοηθαίει στὴ διαμόρφωσή τους. Κάντε τὸ οἰκογενειακό σας σπίτι, κάντε τὴ γονικὴ σας ἀγάπη καὶ πίστη, κάντε τὴν ὑποδειγματικὴν χριστιανικὴν ζωὴ νὰ εἶναι τὸ ἰσχυρό, σκληρό, σταθερὸ καὶ ἀκλόνητο ἀμόνι πού ἀπορροφᾷ τὴ δύναμη τῶν κτυπημάτων τοῦ ἐχθροῦ, πού συνεχῶς ἐνδυναμώνει καὶ ἐνισχύει τὴν ἀκόμα ἀσθενικὴν δύναμη τῶν νέων στὴν ἱερὴ θέληση νὰ μὴν ἐπιτρέψουν στοὺς ἑαυτοὺς τους νὰ ἀπομακρυνθοῦν ἀπὸ τὸν δρόμο τοῦ Θεοῦ»<sup>28</sup>.*

*letzten Frühjahr unter Hinweis auf die Luftgefahr in ferne Gegenden verschickten Kindern? Wie steht es mit dem Religionsunterricht für sie und mit der Übung der Religion? Christliche Eltern, um all das müßt ihr euch kümmern, sonst versäumt ihr eure heiligsten Pflichten, sonst könnt ihr nicht bestehen vor eurem Gewissen und vor jenem, der euch die Kinder anvertraut, damit ihr sie auf den Weg zum Himmel führt!«.*

28 Clemens August Kardinal von Galen. Predigten in dunkler Zeit, σελ. 34: »Christliche Eltern, um

Κλείνοντας πιά τὸ κήρυγμά του, ὁ von Galen ἀναγνωρίζει ὅτι τὸ σφυροκόπημα τοῦ σφυριοῦ τῆς ἀθεΐας ἐπηρεάζει πρακτικὰ ὅλους, γιὰτὶ ὅλοι, ἄλλος περισσότερο καὶ ἄλλος λιγώτερο, εἶναι ἐξαρτημένοι ἀπὸ τὸ κράτος, ἄλλος μὲ μιὰ σύνταξη, ἄλλος μὲ ἓνα ἐπίδομα τέκνων, ἄλλος μὲ κάτι ἄλλο, πρᾶγμα πού περιορίζει σημαντικὰ τὰ περιθώρια ἐλευθερίας του. Καὶ βεβαίως ἀναγνωρίζει ὅτι ὁ ἰσχυρὸς κεντρικὸς κρατικὸς ἔλεγχος εἶναι ἀπὸ μιὰ ἄποψη ἀπαραίτητος, ἰδιαίτερα σὲ καιρὸ πολέμου, καὶ οἱ πάντες θὰ ἦταν πρόθυμοι νὰ τὸν δεχθοῦν ἀπὸ ἀγάπη γιὰ τὸν λαὸ καὶ τὴν πατρίδα. Ἀπὸ τὴν ἄλλη, ὅμως, αὐτὸς ὁ κρατικὸς ἔλεγχος δημιουργεῖ δεσμοὺς ἐξάρτησης ἀπὸ πρόσωπα καὶ ὑπηρεσίες, ὅπως γράφει χαρακτηριστικὰ, *«πὸν ὄχι μόνο περιορίζουν τὴν ἐλευθερία δράσης, ἀλλὰ ἐπίσης θέτουν σὲ σοβαρὸ κίνδυνο καὶ πειρασμὸ τὴν ἐλευθερία τῆς συνείδησης, ὅταν αὐτὰ τὰ πρόσωπα καὶ αὐτὲς οἱ ὑπηρεσίες ἀντιπροσωπεύουν ταυτόχρονα μιὰ ἐχθρικὴ πρὸς τὸν Χριστιανισμὸ κοσμοθεωρία καὶ προσπαθοῦν νὰ τὴν ἐπιβάλλουν στοὺς ἀνθρώπους πού βρίσκονται ὑπὸ τὴν ἐξάρτησή τους»<sup>29</sup>.*

*all das müßt ihr euch kümmern, sonst versäumt ihr eure heiligsten Pflichten, sonst könnt ihr nicht bestehen vor eurem Gewissen und vor jenem, der euch die Kinder anvertraut, damit ihr sie auf den Weg zum Himmel führt!*

*Wir sind Amboß nicht Hammer! Ihr könnt eure Kinder, das Edle, aber noch ungehärtete und ungestählte Rohmetall, leider den Hammerschlägen der Glaubensfeindlichkeit, der Kirchenfeindlichkeit nicht entziehen. Aber auch der Amboß formt mit. Laßt euer Elternhaus, laßt eure Elternliebe und -treue, laßt euer vorbildliches Christenleben der starke, zähe, feste und unerschütterliche Amboß sein, der die Wucht der feindlichen Schläge auffängt, der die noch schwache Kraft der jungen Menschen immer wieder stärkt und befestigt in dem heiligen Willen, sich nicht verbiegen zu lassen aus der Richtung zu Gott«.*

29 Clemens August Kardinal von Galen. Predigten

Και για τὸ τέλος, ὁ ἐπίσκοπος τοῦ Münster τονίζει, γιὰ μία ἀκόμα φορά:

«Αὐτὴ τὴ στιγμή εἴμαστε τὸ ἀμόνι, ὄχι τὸ σφυρί! Μείνετε δυνατοὶ καὶ σταθεροὶ

Ἡ εἰκόνα τοῦ ἄκμονος, τοῦ ἀμονιοῦ, ποὺ χρησιμοποιεῖ ἐδῶ ὁ von Galen, εἶναι πραγματικὰ ἐκπληκτικὴ. Δὲν ἔχει τόση σημασία νὰ ἀναζητήσουμε τὴν πηγὴ της,

«Εἴμαστε τὸ ἀμόνι, καὶ ὄχι τὸ σφυρί! Δυστυχῶς, δὲν μπορεῖτε νὰ κρατήσετε τὰ παιδιά σας, αὐτὸ τὸ εὐγενὲς ἀλλὰ ὄχι ἀκόμα σκληρυμένο καὶ χαλυβδωμένο ἀκατέργαστο μέταλλο, μακριὰ ἀπὸ τὰ κτυπήματα τοῦ σφυριοῦ τῆς ἐχθρότητας πρὸς τὴν πίστη, τῆς ἐχθρότητας πρὸς τὴν Ἐκκλησία. Ἀλλὰ καὶ τὸ ἀμόνι βοηθάει στὴ διαμόρφωσή τους. Κάντε τὸ οἰκογενειακό σας σπίτι, κάντε τὴ γονικὴ σας ἀγάπη καὶ πίστη, κάντε τὴν ὑποδειγματικὴ χριστιανικὴ σας ζωὴ νὰ εἶναι τὸ ἰσχυρό, σκληρὸ, σταθερὸ καὶ ἀκλόνητο ἀμόνι ποὺ ἀπορροφᾷ τὴ δύναμη τῶν κτυπημάτων τοῦ ἐχθροῦ, ποὺ συνεχῶς ἐνδυναμώνει καὶ ἐνισχύει τὴν ἀκόμα ἀσθενικὴ δύναμη τῶν νέων στὴν ἱερὴ θέληση νὰ μὴν ἐπιτρέψουν στοὺς ἑαυτοὺς τους νὰ ἀπομακρυνθοῦν ἀπὸ τὸν δρόμο τοῦ Θεοῦ»

καὶ ἀκλόνητοι σὰν τὸ ἀμόνι, ἀπέναντι σὲ ὅλα τὰ κτυπήματα ποὺ πέφτουν πάνω του· ὑπηρετώντας πιστὰ τὸν λαὸ καὶ τὴν πατρίδα, ἀλλὰ καὶ ἔτοιμοι ἀνὰ πᾶσα στιγμή νὰ δράσετε στὸ πνεῦμα τῆς ὑπερτατης θυσίας, σύμφωνα μὲ τὴν ἐπιταγή: “Πιστεύειν δεῖ Θεῷ μᾶλλον ἢ ἀνθρώποις”. Μέσα ἀπὸ τὴ συνείδηση ποὺ διαμορφώνεται ἀπὸ τὴν πίστη μιλάει ὁ Θεὸς στὸν καθένα ἀπὸ μᾶς. Νὰ ὑπακοῦτε πάντοτε ἀπαρέγκλιτα στὴ φωνὴ τῆς συνείδησης»<sup>30</sup>.

*in dunkler Zeit, σελ. 34-35: »Aber damit ist auch eine Abhängigkeit jedes einzelnen von vielen Personen und Dienststellen gegeben, die nicht nur die Freiheit des Handelns beschränken, sondern auch die freie Unabhängigkeit der Gesinnung in schwere Gefahr und Versuchung bringen, wenn diese Personen und Dienststellen zugleich eine christentumsfeindliche Weltanschauung vertreten und bei den von ihnen abhängigen Menschen durchzusetzen suchen.«*

30 Clemens August Kardinal von Galen. Predigten in dunkler Zeit, σελ. 35: »Wir sind zur Zeit Amboß, nicht Hammer! Bleibt stark und fest und unerschütterlich wie der Amboß bei allen

τὴν ὁποία πιθανὸν νὰ εἶχε κατὰ νοῦν ὁ ἐπίσκοπος τοῦ Münster. Σίγουρα, ὑπάρχει ἡ προτροπὴ τοῦ Ἰγνατίου Ἀντιοχείας, «Στῆθι ἐδραῖος ὡς ἄκμων τυπτόμενος»<sup>31</sup>, ὅπως ἐπίσης ὑπάρχει καὶ τὸ δίστιχο τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου: «Μέγιστος ἄκμων οὐ φοβεῖται τοὺς κτύπους / καὶ νοῦς ἐχέφρων πᾶσαν ἔλκουσεν βίαν»<sup>32</sup>. Ὅσον ἀφορᾷ, τώρα, τὴ λατινικὴ πατερικὴ γραμματεία, ἡ ὁποία προφανῶς ἦταν περισσότερο μέσα στὰ ἀκούσματα καὶ τὰ ἀναγνώσματα τοῦ von Galen, δυστυχῶς

*Schlägen, die auf ihn niedersausen; in treuestem Dienst für Volk und Vaterland, aber auch stets bereit, in äußerstem Opfermut nach dem Wort zu handeln: “Man muß Gott mehr gehorchen als den Menschen!” Durch das vom Glauben geformte Gewissen spricht Gott zu jedem von uns. Gehorcht stets unweigerlich der Stimme des Gewissens.«*

31 Ἰγνατίου Ἀντιοχείας, Πρὸς Πολύκαρπον ἐπιστολὴ, ed. P. T. Camelot, Ἐπιστολὴ Ζ' 3, 1.2-3.

32 Γρηγορίου Ναζιανζινοῦ, Ἐπιθῆτικά, ΑΒ' Γνωμικὰ δίστιχα, ed. J. - P. Migne, PG 37, 920.10-11.

δεν έχουμε την έξοικείωση που θα μās επέτρεπε να ανεύρουμε τυχόν ανάλογες εικόνες. Αυτό όμως που έχει σημασία δεν είναι τόσο τὸ νὰ ἀναζητήσουμε τὴν πιθανὴ πηγὴ τῆς εἰκόνας που χρησιμοποιεῖ

ριακὴ Καταιγίδα»), που εἶχε προκαλέσει τὴ μῆνι τοῦ ἐπισκόπου τοῦ Münster, ἀνεστάλη μὲ διαταγὴ τοῦ Χίτλερ<sup>33</sup>. Προφανῶς, αὐτὸ δὲν σήμαινε ὑπαναχώρηση ἐπὶ τῆς οὐσίας, ἀλλὰ ἀπλῶς ἀναβολὴ τοῦ τελικοῦ

*Οἱ ἐκφοβιστικὲς πρακτικὲς τῆς Γκεστάπο δὲν ἔπιαναν τόπο σὲ αὐτὸν που εἶχε ἤδη ἀρχίσει νὰ γίνεται γνωστὸς ὡς «Τὸ Λιοντάρι τοῦ Münster». Ὁ von Galen ὄχι ἀπλῶς δὲν πτοήθηκε, ἀλλὰ ἐτοιμάσθηκε γιὰ τὴν ἐπόμενη πράξη τῆς δημόσιας ἀντιπαράθεσής του μὲ τὸ ἐθνικοσοσιαλιστικὸ καθεστῶς. Αὐτῆς που ἐπρόκειτο νὰ εἶναι ἡ πιὸ συγκλονιστικὴ ἀπὸ ὅλες.*

ὁ von Galen, ὅσο νὰ ἀπολαύσουμε τὸν ἀριστουργηματικὸ τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο τὴ χρησιμοποιεῖ, γιὰ νὰ εἰκονίσει εὐγλωττα καὶ γλαφυρὰ τόσο τὸ ἀντιχριστιανικὸ σφυροκόπημα τῆς πίστεως καὶ τῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ πλευρᾶς τοῦ ἐθνικοσοσιαλιστικοῦ καθεστῶτος, ὅσο καὶ τὴν ἐνδεδειγμένη στάση τοῦ πιστοῦ χριστιανοῦ.

\* \* \*

Τὰ δύο διαδοχικὰ κηρύγματα τοῦ ρωμαιοκαθολικοῦ ἐπισκόπου τοῦ Münster προκαλέσαν τεράστια αἴσθησι. Στὸ καθεστῶς προκαλέσαν ἓνα εὐλογο μούδιασμα. Ὁ ἐπίσκοπος τοῦ Münster δὲν ἦταν κάποιος ἀφανής, τὸν ὁποῖο ἡ Γκεστάπο μποροῦσε νὰ ἀρπάξει μέσα στὴ νύκτα ἀπὸ τὸ σπίτι του, καὶ κανεὶς νὰ μὴ μάθει ποτὲ τίποτα γι' αὐτόν. Ὁχι! Ὁ von Galen ἦταν σημεῖο ἀναφορᾶς, καὶ εἶχε γίνει ἀκόμα περισσότερο σημεῖο ἀναφορᾶς μὲ τὴν ψυχωμένη στάση του. Καὶ ἔτσι, ἡ ἐμβληματικὴ ἀντίδρασί του, ἀπὸ μιὰ ἄποψη, ἔπιασε τόπο. Ὁ Χίτλερ φοβήθηκε ὅτι θὰ προκαλεῖτο ἓνα εὐρύτερο κύμα ἀντίστασις στὶς τάξεις τοῦ καθολικοῦ πληθυσμοῦ, κλιμακούμενο σὲ μαζικὲς διαδηλώσεις, οἱ ὁποῖες θὰ κινδύνευαν ἀκόμα καὶ νὰ ὑποσκάψουν τὴν πολεμικὴ προσπάθεια στὸ Ἀνατολικὸ Μέτωπο. Ἔτσι, στὶς 30 Ἰουλίου 1941 ἡ Ἐπιχείρηση »Klostersturm« (»Μοναστη-

»ξεκαθαρίσματος τῶν λογαριασμῶν» γιὰ εὐθετώτερο χρόνο.

Ἀπὸ τὴν ἄλλη, βέβαια, τὸ καθεστῶς δὲν ἀπέστη ἀπὸ τὶς συνηθισμένες πρακτικὲς του τῆς κατατρομοκράτησης καὶ τοῦ ἐκφοβισμοῦ. Σὲ μιὰ προσπάθεια νὰ στείλει ἓνα «μῆνυμα» καὶ νὰ τρομοκρατήσει τὸν von Galen, ἡ Γκεστάπο διενήργησε ἔφοδο στὸ μοναστήρι ὅπου μόνաζε ἡ ἀδελφὴ τοῦ ἐπισκόπου καὶ τὴν ἔθεσε ὑπὸ περιορισμό. Αὐτὴ κατόρθωσε νὰ ἀποδράσει καὶ νὰ ἀφηγηθεῖ στὸν ἀδελφὸ της ὅσα εἶχαν γίνει.

Ἀλλὰ οἱ ἐκφοβιστικὲς πρακτικὲς τῆς Γκεστάπο δὲν ἔπιαναν τόπο σὲ αὐτὸν που εἶχε ἤδη ἀρχίσει νὰ γίνεται γνωστὸς ὡς «Τὸ Λιοντάρι τοῦ Münster». Ὁ von Galen ὄχι ἀπλῶς δὲν πτοήθηκε, ἀλλὰ ἐτοιμάσθηκε γιὰ τὴν ἐπόμενη πράξη τῆς δημόσιας ἀντιπαράθεσής του μὲ τὸ ἐθνικοσοσιαλιστικὸ καθεστῶς. Αὐτῆς που ἐπρόκειτο νὰ εἶναι ἡ πιὸ συγκλονιστικὴ ἀπὸ ὅλες.

[Συνεχίζεται]

ΓΙΑΝΝΗΣ Κ. ΤΣΕΝΤΟΣ

33 Annette Mertens, *Himmlers Klostersturm. Der Angriff auf katholische Einrichtungen im Zweiten Weltkrieg und die Wiedergutmachung nach 1945*, Schönningh, Paderborn, München, Wien, Zürich 2006, σελ. 33, 120, 126.

## ΤΟ ΝΕΟ ΔΙΑΣΤΗΜΙΚΟ ΤΗΛΕΣΚΟΠΙΟ «ΤΖΕΪΜΣ ΓΟΥΕΜΠ» («JAMES WEBB SPACE TELESCOPE» Ή «JWST») ΠΟΥ ΑΝΤΙΚΑΤΕΣΤΗΣΕ ΤΟ «ΧΑΜΠΛ» («HUBBLE»)

**Τ**ὸ «Τζέιμς Γουέμπ» («James Webb Space Telescope») εἶναι τὸ διαστημικὸ τηλεσκόπιο ποὺ ἐκτοξεύθηκε στὶς 25 Δεκεμβρίου 2021, ἀπὸ τὸ διαστημικὸ κέντρο τῆς Γουιάνας, μὲ πύραυλο-φορέα «Αἰριάν-5» τῆς ESA, προκειμένου νὰ ἀντικαταστήσει τὸ προηγούμενο διαστημικὸ τηλεσκόπιο «Χάμπλ» («Hubble»). Τοποθετήθηκε στὸ σημεῖο «Λαγκράνζ-2», γύρω ἀπὸ τὴ Γῆ, σὲ ἀπόσταση 1,5 ἑκατομμυρίου χιλιομέτρων ἀπὸ αὐτή. Χρειάστηκε δὲ περίπου 3 μῖνες, γιὰ νὰ μπορέσει νὰ πάρει αὐτὴ τὴν κατάλληλη θέση τῆς τροχιάς του. Γιὰ τὸν σκοπὸ αὐτό, ἤδη τὸ 2005, ἄρχισαν νὰ συνεργάζονται οἱ ΗΠΑ («NASA»), ἡ Εὐρώπη («ESA») καὶ ὁ Καναδὰς («CSA»), ἐνῶ στὶς ἀρχὲς τοῦ 2009 οἱ συνεργαζόμενες χώρες ἔφθασαν τὶς 15.

Ἔχει βάρους 6,2 τόνους, δηλαδὴ λίγο περισσότερο ἀπὸ τὸ βάρους τοῦ «Χάμπλ». Τὸ κύριο κάτοπτρό του ἀποτελεῖται ἀπὸ 16 ἐξάγωνα ἐπίχρυσα τεμάχια μὲ συνολικὴ διάμετρο περίπου 6,6 μ. (ἀπαρτιζόμενο ἀπὸ 18 ἐπιμέρους ὀκτάγωνα), δηλαδὴ θὰ ἔχει 25 φορές μεγαλύτερη διάμετρο καὶ 6 φορές μεγαλύτερη ἐπιφάνεια ἀπὸ τὸ «Χάμπλ», γεγονός ποὺ δίνει στὸ «Γουέμπ» μεγαλύτερες δυνατότητες συγκέντρωσης τῆς ἀκτινοβολίας ποὺ ἔρχεται ἀπὸ τὸ Σύμπαν. Ἡ διακριτικὴ του ἰκανότητα εἶναι τόσο μεγάλη, ὥστε νὰ μπορεῖ νὰ φωτογραφίζει μιὰ μπάλα ποδοσφαίρου σὲ ἀπόσταση 550 χμ., μὲ ἀποτέλεσμα νὰ διακρίνει ἄστρα μέχρι καὶ 100 φορές

πιο ἀμυδρὰ ἀπὸ αὐτὰ ποὺ ἔβλεπε τὸ «Χάμπλ» καὶ 10 δισεκατομμύρια φορές ἀπὸ αὐτὰ ποὺ βλέπουμε μὲ γυμνὸ μάτι.

Ἄλλα πῆγαν καλὰ μετὰ τὴν ἐκτόξευση, καὶ διορθώθηκαν τὰ κάποια μικροσφάλματα, ὅποτε τὸ «Γουέμπ» ἄρχισε νὰ λειτουργεῖ λίγο μετὰ τὸ 2021, καὶ ἔτσι ἡ ἀνθρώπινη ματιὰ ἔφθασε 100 ἑκατομμύρια χρόνια μετὰ τὴ γένεση τοῦ Σύμπαντος, ὅποτε ἄρχισαν νὰ δημιουργοῦνται τὰ πρῶτα ἄστρα καὶ οἱ γαλαξίες.

Ἡ κατασκευὴ τοῦ τηλεσκοπίου αὐτοῦ εἶχε ὀλοκληρωθεῖ στὰ μέσα Ὀκτωβρίου τοῦ 2016, καὶ ἦταν πιὰ ἔτοιμο γιὰ τὶς τελικὲς δοκιμασίες ποιότητας καὶ λειτουργικότητας. Ἡ ἀνακοίνωση τοῦ «Γουέμπ» ὡς διαδόχου τοῦ «Χάμπλ» εἶχε γίνεῖ ἀπὸ τὸ 1996, καὶ ἔλαβε τὸ ὄνομα «Διαστημικὸ Τηλεσκόπιο τῆς Ἐπόμενης Γενιάς», προτοῦ πάρει τὸ ὄνομα «Διαστημικὸ Τηλεσκόπιο Τζέιμς Γουέμπ» (James Webb - JWST), τὸ 2002, ἀπὸ τὸ ὄνομά του πρώτου διοικητῆ τῆς NASA Τζέιμς Γουέμπ.

Ἀπὸ τοὺς πρωτεργάτες τοῦ ἐγχειρήματος εἶναι ὁ νομπελίστας ἀστροφυσικὸς τῆς «NASA» Τζὼν Μάθερ (John Mather, γεν. 1946), ὁ ὁποῖος σὲ μιὰ συνέντευξή του τόνισε ὅτι: *«Χρειαζόμαστε ἕναν ἀρχαιολόγο τοῦ Σύμπαντος, ποὺ θὰ σαρώνει τὸ φῶς τοῦ παρελθόντος, γιὰ νὰ μᾶς δώσει λεπτομέρειες (τοῦ σχηματισμοῦ τῶν γαλαξιών). Τὸ «Hubble» ἦταν ἕνα πολὺ καλὸ ἀλλὰ συμβατικὸ τηλεσκόπιο, μὲ ἕνα κύριο κάτοπτρο διαμέτρου 2 μ. Ἡ ματιὰ του στὸ Σύμπαν σάρωνε τὰ μήκη*

κύματος του οπτικού και του υπεριώδους φάσματος. Τώρα κρίναμε ότι χρειαζόμαστε ένα πολύ ισχυρότερο τηλεσκόπιο, που θα σάρωνε το υπόλοιπο φάσμα, το υπέρυθρο. Ο κύριος λόγος της επίλογής ήταν ότι τα μακρινά ουράνια σώματα απομακρύνονται με πολύ μεγάλες

«Γουέμπ» είναι να ανακαλύψει επίσης την ύπαρξη των αντικειμένων τα οποία θα ταίριαζαν στις θεωρητικές μας υποθέσεις για τη γένεση και την εξέλιξη των άστρων και των γαλαξιών. Με τη βοήθειά του θα δοῦμε καθαρά τη δημιουργία των πρωτοπλανητικών δίσκων αερίων

**Ἡ διακριτικὴ ἰκανότητα τοῦ «Γουέμπ» τὸ κάνει νὰ εἶναι ἕνας ἰδανικὸς παρατηρητὴς στὴν ἀνακάλυψη καὶ μελέτη τῶν πρώτων ἄστρων καὶ γαλαξιών ποὺ δημιουργήθηκαν μετὰ τὴ Μεγάλῃ Ἐκρηξῆ καὶ γέννησαν τὸ Σύμπαν, στὴν παραγωγὴ τῶν χημικῶν στοιχείων τῶν ἄστρων, καθὼς καὶ στὸν ὑπολογισμὸ τῆς δομῆς (γεωμετρικῆς) ποὺ ἔχει τὸ Σύμπαν καὶ τῆς διανομῆς τῆς σκοτεινῆς ὕλης μέσα σ' αὐτό.**

ταχύτητες, με ἀποτέλεσμα τὸ φῶς τους νὰ φθάσει σ' ἐμᾶς «μετατοπισμένο» σὲ μικρότερα μήκη κύματος – στὸ κόκκινο τμήμα τοῦ φάσματος.

Ἡ σάρωση τοῦ ἐρυθροῦ φωτὸς προσφέρεται ἐπίσης γιὰ τὴ διάραση μέσα ἀπὸ τὰ ἐνοχλητικὰ σύννεφα σκόνης ποὺ συνήθως τυλίγουν ἀστέρια καὶ πλανῆτες, στὴ φάση τῆς δημιουργίας τους. Ἀντίστροφα, ὅμως, τὸ υπέρυθρο φῶς δὲν δι-  
απερᾶ τὴν ἀτμόσφαιρα τῆς Γῆς.

### **Προτερήματα καὶ δυνατότητες τοῦ «Γουέμπ»**

Ἡ διακριτικὴ ἰκανότητα τοῦ «Γουέμπ» τὸ κάνει νὰ εἶναι ἕνας ἰδανικὸς παρατηρητὴς στὴν ἀνακάλυψη καὶ μελέτη τῶν πρώτων ἄστρων καὶ γαλαξιών ποὺ δημιουργήθηκαν μετὰ τὴ Μεγάλῃ Ἐκρηξῆ καὶ γέννησαν τὸ Σύμπαν, στὴν παραγωγὴ τῶν χημικῶν στοιχείων τῶν ἄστρων, καθὼς καὶ στὸν ὑπολογισμὸ τῆς δομῆς (γεωμετρικῆς) ποὺ ἔχει τὸ Σύμπαν καὶ τῆς διανομῆς τῆς σκοτεινῆς ὕλης μέσα σ' αὐτό.

*Ἔνας ἀπὸ τοὺς στόχους τοῦ*

καὶ σκόνης, μέσα στοὺς ὁποίους γεννιοῦνται τὰ ἄστρα (Σιμόπουλος – Δελιβοριάς, 2011).

### **Ἄλλες λεπτομέρειες τῶν πλεονεκτημάτων του**

Τὸ τηλεσκόπιο “James Webb” τέθηκε σὲ μιὰ τέτοια τροχιά γύρω ἀπὸ τὸν Ἥλιο, ὥστε νὰ βρίσκεται μόνιμα στὴν προέκταση τῆς εὐθείας ποὺ ἐνώνει τὸν Ἥλιο μὲ τὴ Γῆ καὶ σὲ ἀπόσταση 1.500.000 χμ. ἀπὸ τὸν πλανήτη μας, μὲ τὸ τηλεσκόπιο στραμμένο πρὸς τὴν ἀντίθετη κατεύθυνση ἀπὸ αὐτὴν τῆς Γῆς καὶ τοῦ Ἡλίου. Ἔτσι θὰ μπορεῖ νὰ κάνει παρατηρήσεις ἀπρόσκοπτα, ὅποιαδήποτε ὥρα καὶ στιγμῆ.

Μιὰ ἄλλη σημαντικὴ διαφορὰ τῶν δύο τηλεσκοπιῶν εἶναι οἱ περιοχὲς τῆς ἀκτινοβολίας στὶς ὁποῖες λειτουργοῦν. Τὸ τηλεσκόπιο “James Webb” εἶναι ἔτσι σχεδιασμένο, ὥστε τὸ κάτοπτρό του νὰ ἔχει πολὺ χαμηλὴ θερμοκρασία, ὄχι μεγαλύτερη ἀπὸ 220 βαθμοὺς Κελσίου ὑπὸ τὸ μηδέν, πράγμα ποὺ ἐπιτυγχάνεται μὲ τὴν τοποθέτηση μιᾶς «τέντας» ἀπὸ πέντε

επάλληλες όθόνες διαστάσεων 21x14 μ., ή όποία ένεργεί ώς άσπίδα θερμότητας, έμποδίζοντας την άκτινοβολία του Ήλιου, τής Γής και τής Σελήνης νά φθάσουν στο τηλεσκόπιο. Έπειδή αυτό τó έξάρτημα

Τό -κόστους 10 δισεκατομμυρίων δο-  
λαρίων- «James Webb», πού είναι πολύ  
ίσχυρότερο άπό τó “Hubble” και άποτε-  
λει τó άκριβότερο αλλά και άκριβέστερο  
διαστημικό τηλεσκόπιο πού έχει ποτέ

*Τό -κόστους 10 δισεκατομμυρίων δο-  
λαρίων- «James Webb»,  
πού είναι πολύ ίσχυρότερο άπό τó “Hubble” και άποτε-  
λει τó άκριβότερο αλλά και άκριβέστερο διαστημικό τη-  
λεσκόπιο πού έχει ποτέ δημιουργηθεί, έκτοξεύθηκε τά  
Χριστούγεννα τού 2021 και τράβηξε τισ πρώτες έπιστημο-  
νικές εικόνες του τó Καλοκαίρι τού 2022, έχοντας πιά ακό-  
μη καλύτερη έστίαση.*

είναι μεγαλύτερο άπό τόν χώρο φόρτωσης  
του πυραύλου, έκτοξεύθηκε διπλωμένο  
και ξεδιπλώθηκε, όταν τó τηλεσκόπιο  
έφθασε στόν προορισμό του.

## **Η πρώτη καθαρή εικόνα του νέου διαστημικού τηλεσκοπίου «James Webb»**

Η πρώτη εικόνα πού δόθηκε στη  
δημοσιότητα άπό τή NASA, δείχνει -μέ  
καθαρότητα μεγαλύτερη τού άναμενομέ-  
νου- ένα λαμπρό πορτοκαλί άστρο, ένφ  
στό φόντο φαίνονται χιλιάδες γαλαξίες,  
δημιουργώντας αισιοδοξία στην άστρο-  
νομική κοινότητα ότι τó τηλεσκόπιο έχει  
πράγματι τή δυνατότητα νά κάνει θαυ-  
ματικές άνακαλύψεις τά έπόμενα χρόνια.

«Η όπτική άπόδοση τού τηλεσκοπίου  
είναι έξαιρετικά έντυπωσιακή. Δουλεύει  
πραγματικά τρομερά καλά», ανέφερε, σε  
σχετική συνέντευξη Τύπου, ό ύπεύθυ-  
νος τού “James Webb”, Λι Φάινμπεργκ.  
«Όλες οι νύχτες άύπνιας και οι άησυχ-  
ίες πού είχα, όλα αυτά βρίσκονται πιά  
πίσω μας», σημείωσε με άνακούφιση ό  
Ζερμπούχεν.

δημιουργηθεί, έκτοξεύθηκε τά Χριστού-  
γεννα τού 2021 και τράβηξε τισ πρώτες  
έπιστημονικές εικόνες του τó Καλοκαίρι  
τού 2022, έχοντας πιά άκόμη καλύτερη  
έστίαση. Η πρώτη δοκιμαστική φωτο-  
γραφία τού τηλεσκοπίου είχε τραβηχτεί  
τόν Φεβρουάριο, αλλά άκόμη ήταν θολή,  
έπειδή δέν είχάν γίνει οι δέουσες ρυθ-  
μίσεις.

## **Νέες έντυπωσιακές εικόνες**

Στις 12.7.2022 ή NASA έδωσε στη  
δημοσιότητα νέες, άκρω έντυπωσιακές  
εικόνες τού «Γουέμπ» ύψηλης άνάλυσης,  
πού προέκυψαν μετά άπό έβδομάδες  
άκατέργαστων δεδομένων τού μεγαλύτε-  
ρου και ίσχυρότερου διαστημικού παρα-  
τηρητηρίου. «Κάθε εικόνα είναι και μιá  
νέα άνακάλυψη», σχολίασε ό διευθυντής  
τής NASA Μπιλ Νέλσον. «Η καθεμιá  
άπό αυτές θά δώσει στην άνθρωπότητα  
μιá άποψη τού Σύμπαντος τήν όποία δέν  
είχαμε δει ποτέ στο παρελθόν».

Σέ μιá άπό τισ νέες εικόνες πού πα-  
ρουσίασε ή NASA παρουσιάζει τó πλα-  
νητικό νεφέλωμα τού Βοτίου Στεφάνου.

Ἡ ἰσχυρή ὑπέρυθρη ὄψη τοῦ James Webb φέρνει τὸ δεύτερο ἀστὲρι αὐτοῦ τοῦ νεφελώματος σὲ πλήρη θέα, μαζὶ μὲ ἐξαιρετικές δομὲς ποὺ δημιουργοῦνται, καθὼς τὰ ἀστέρια διαμορφώνουν τὸ ἀέριο καὶ τὴ σκόνη γύρω τους.

Σὲ μιὰ δεύτερη τεράστια εἰκόνα, τὸ διαστημικὸ τηλεσκόπιο James Webb τῆς NASA ἀποκαλύπτει λεπτομέρειες τῆς ομάδας γαλαξίων «Stephan's Quintet» (Κουιντέτο τοῦ Στεφάνου), ποὺ εἶναι ομάδα τεσσάρων γαλαξίων στὸν ἀστερισμὸ Πήγασου.

Τὸ διαστημικὸ τηλεσκόπιο "Webb"

τοὺς ἀστρονόμους νὰ κατανοήσουν πῶς σχηματίστηκε καὶ ἐξελίχθηκε αὐτὸ τὸ πολὺπλοκο σύστημα ἀστεριῶν, σκόνης καὶ ἀερίου.

Ὁ γαλαξίας «Σομπρέρο» βρίσκεται περίπου 30 ἑκατομμύρια ἔτη φωτὸς μακριὰ ἀπὸ τὴ Γῆ, στὴν ἄκρη τοῦ σμήνους γαλαξίων τῆς Παρθένου, καὶ ἔχει μᾶζα ἴση μὲ περίπου 800 δισεκατομμύρια Ἥλιους. Φιλοξενεῖ περίπου 2.000 σφαιρωτὰ σμήνη, ἢ συλλογὲς ἑκατοντάδων χιλιάδων παλαιῶν ἀστεριῶν ποὺ συγκρατοῦνται μεταξύ τους μὲσφ τῆς βαρύτητας.

*Στις 12.7.2022 ἡ NASA ἔδωσε στὴ δημοσιότητα νέες, ἄκρως ἐντυπωσιακὲς εἰκόνας τοῦ «Γουέμπ» ὑψηλῆς ἀνάλυσης, ποὺ προέκυψαν μετὰ ἀπὸ ἑβδομάδες ἀκατέργαστων δεδομένων τοῦ μεγαλύτερου καὶ ἰσχυρότερου διαστημικοῦ παρατηρητηρίου. «Κάθε εἰκόνα εἶναι καὶ μιὰ νέα ἀνακάλυψη», σχολίασε ὁ διευθυντὴς τῆς NASA Μπιλ Νέλσον. «Ἡ καθεμιὰ ἀπὸ αὐτὲς θὰ δώσει στὴν ἀνθρωπότητα μιὰ ἄποψη τοῦ Σύμπαντος τὴν ὁποία δὲν εἴχαμε δεῖ ποτὲ στὸ παρελθόν».*

ἀποκάλυψε, ἐπίσης, ἀναδυόμενα ἀστρικά φυτώρια καὶ μεμονωμένα ἀστέρια στὸ Νεφέλωμα τῆς Καρίνας (Carina Nebula), τὰ ὁποῖα ἦταν προηγουμένως «κρυμμένα» ἀπὸ κοσμικὴ σκόνη.

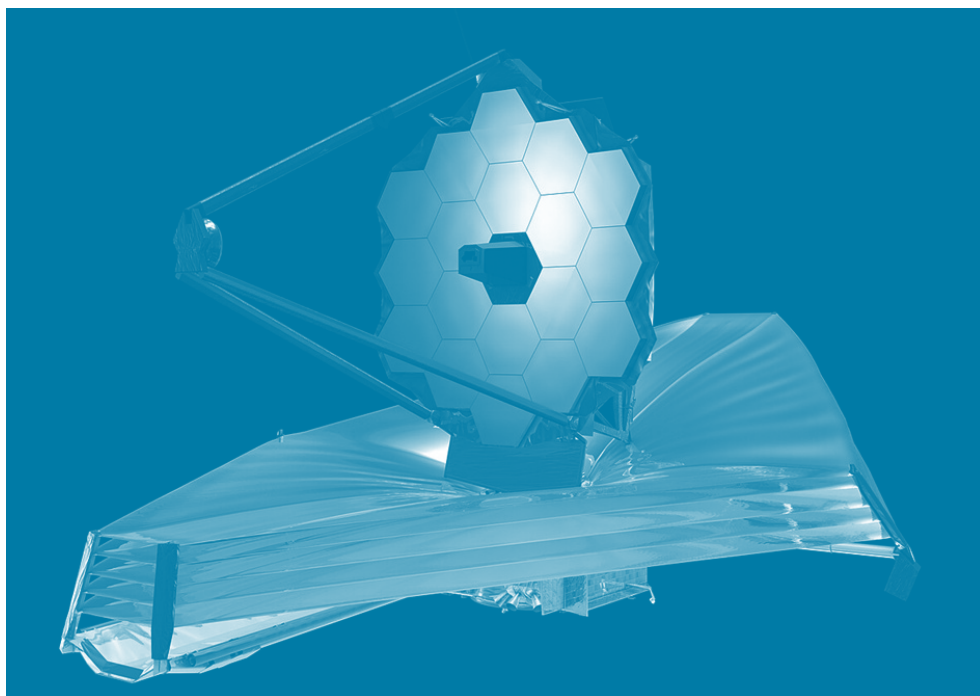
## Πληθώρα νέων ἀνακαλύψεων καὶ φωτογραφιῶν

Απὸ τὸ διαδίκτυο ἐπιλέγουμε τὶς ἀκόλουθες τέσσερις νέες ἀνακαλύψεις καὶ σχετικὲς φωτογραφίες τοῦ διαστημικοῦ τηλεσκοπίου «Τζέιμς Γουέμπ»:

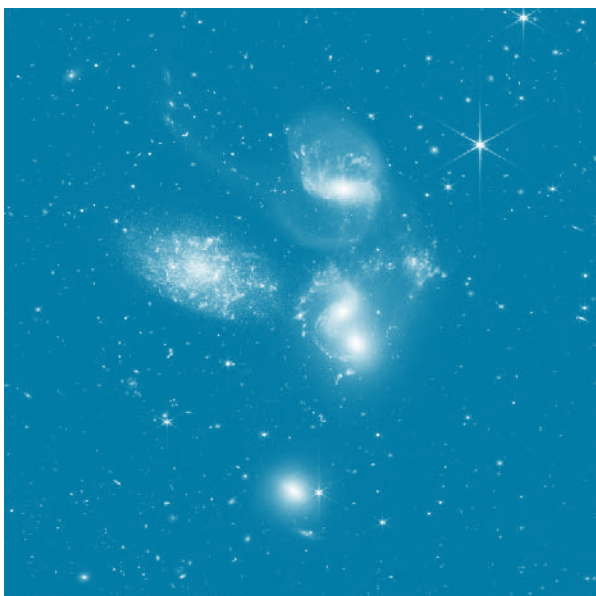
1.- Ὁ γαλαξίας «Σομπρέρο». Ἡ μελέτη γαλαξίων ὅπως τοῦ Σομπρέρο μὲ τὸ "Webb" (δεξιὰ τῆς εἰκόνας 3) καὶ μὲ τὸ "Hubble" (ἀριστερὰ τῆς εἰκόνας 3) βοηθᾷ

2.- Δακτύλιος μὲ παγοκρυστάλλους γύρω ἀπὸ τὸν ἀστὲρα HD 181327. Εἶναι τὸ παγωμένο νερὸ διάσπαρτο σὲ συστήματα γύρω ἀπὸ ἀστέρες. Οἱ ἀστρονόμοι ἀνέμεναν ἐδῶ καὶ καιρὸ ὅτι εἶναι, ἐν μέρει, βασιζόμενοι σὲ προηγουμένως ἀνιχνεύσεις τῆς ἀέριας μορφῆς των ὕδρατων καὶ τῆς παρουσίας του στὸ δικό μας ἡλιακὸ σύστημα. Τώρα ὑπάρχουν ὀριστικὰ στοιχεῖα:

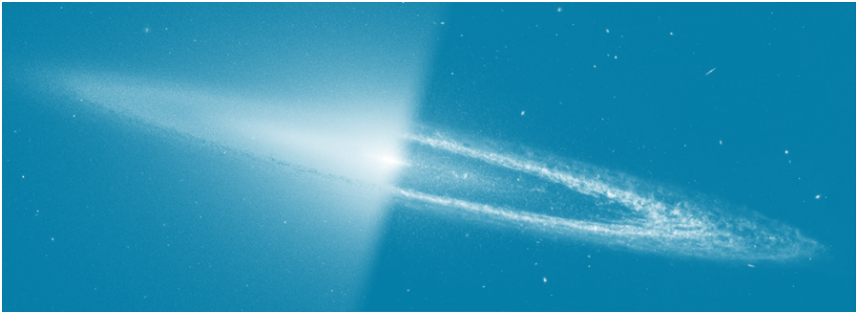
Οἱ ἐρευνητὲς ἐπιβεβαίωσαν τὴν παρουσία κρυσταλλικοῦ πάγου νεροῦ σὲ ἓνα σκονισμένο δίσκο σωματιδίων ποὺ περιστρέφεται γύρω ἀπὸ ἓνα ἄστρο παρόμοιο μὲ τὸν Ἥλιο, 155 ἔτη φωτὸς μακριὰ, χρησιμοποιώντας λεπτομερῆ δεδομένα, γνωστὰ ὡς φάσματα, ἀπὸ τὸ Διαστημικὸ Τηλεσκόπιο "James Webb" τῆς NASA.



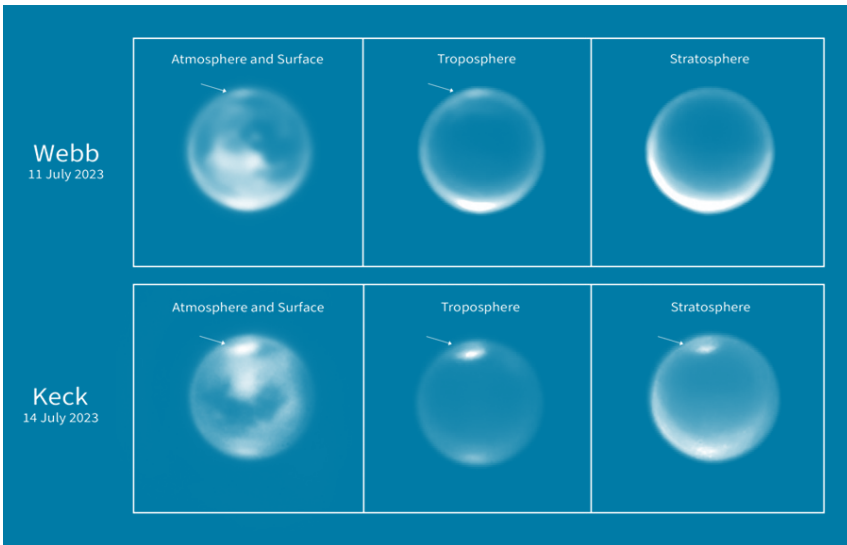
*Εικόνα 1: Άποψη του James Webb Space Telescope από το πίσω μέρος, αντίθετο του Ήλιου.*



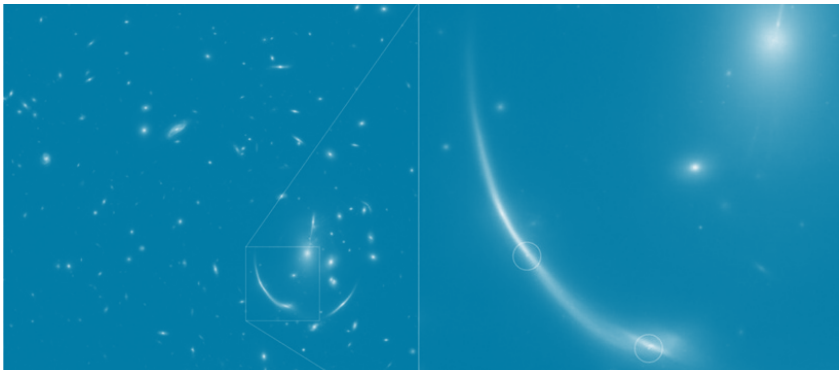
*Εικόνα 2: Το «Κουντέτο του Στεφάνου» με τους τέσσερις γαλαξίες.*



Εικόνα 3: Ο γαλαξίας «Σομπρέρο», όπως φαίνεται με το Webb (δεξιά της εικόνας) και με το Hubble (αριστερά της εικόνας).



Εικόνα 4: Σύγκριση εικόνων της ατμόσφαιρας, της τροπόσφαιρας και της στρατόσφαιρας του Τιτάν με το Webb και το επίγειο τηλεσκόπιο Keck.



Εικόνα 5: Πολλαπλά απεικονισμένοι σουπερνόβα σε ένα μακρινό γαλαξία, που ονομάζεται, MRG-M0138.

Ο πάγος νερού είναι ένα ζωτικό συστατικό στους δίσκους γύρω από νεαρούς αστέρες, που επηρεάζει σε μεγάλο βαθμό τον σχηματισμό γιγάντιων πλανητών, και μπορεί επίσης να μεταφερθεί από μικρά σώματα, όπως κομήτες και αστεροειδείς, σε πλήρως σχηματισμένους βραχώδεις πλανήτες.

Τώρα που οι έρευνητές έχουν ανιχνεύσει πάγο νερού με το “Webb”, έχουν ανοίξει την πόρτα για όλους τους ερευνητές να μελετήσουν πώς αυτές οι διαδικασίες εξελίσσονται με νέους τρόπους σε πολλά άλλα πλανητικά συστήματα.

3.- Φωτογράφιση του Τιτάνια, δορυφόρου του Κρόνου. Σε αντίθεση με τη Γη, της οποίας ο καιρός καθορίζεται από την εξάτμιση και τη συμπύκνωση του νερού, ο παγωμένος Τιτάνιας έχει έναν κύκλο μεθανίου, που παίζει παρόμοιο ρόλο με το νερό της Γης όσον αφορά τον καιρό. Ξεατμίζεται από την επιφάνεια και ανεβαίνει στην ατμόσφαιρα, όπου συμπυκνώνεται, σχηματίζοντας σύννεφα μεθανίου. Ο Τιτάνιας είναι το μόνο άλλο μέρος του ήλιακού μας συστήματος που έχει καιρό σαν τη Γη, με την έννοια ότι έχει σύννεφα και βροχοπτώσεις μεθανίου στην επιφάνειά του.

Μια ομάδα ερευνητών παρατήρησε τον Τιτάνια τον Νοέμβριο του 2022 και τον Ιούλιο του 2023, χρησιμοποιώντας τόσο το “Webb” όσο και ένα από τα δίδυμα επίγεια τηλεσκόπια των Αστεροσκοπειών Keck. Ένω προηγούμενες μελέτες έχουν παρατηρήσει μεταφορά νεφών στα νότια γεωγραφικά πλάτη, αυτή είναι η πρώτη φορά που παρατηρούνται στοιχεία για τέτοια μεταφορά στον βορρά. Αυτό είναι σημαντικό, επειδή οι περισσότερες λίμνες και θάλασσες του Τιτάνια βρίσκονται στο βόρειο ημισφαίριό του, και η εξάτμιση από τις λίμνες αποτελεί μια σημαντική πιθανή πηγή μεθανίου. Η

συνολική τους έκταση είναι παρόμοια με αυτή των Μεγάλων Λιμνών στη Βόρεια Αμερική.

4.- Τον Νοέμβριο του 2023, το Διαστημικό Τηλεσκόπιο “James Webb” της NASA παρατήρησε ένα τεράστιο σμήνος γαλαξιών με το όνομα MACS J0138. Μέσω ενός φαινομένου που ονομάζεται βαρυτικός φακός (το οποίο προβλέφθηκε για πρώτη φορά από τον Άλμπερτ Άινστάϊν), ένας μακρινός γαλαξίας με το όνομα MRG-M0138 εμφανίζεται παραμορφωμένος από την ισχυρή βαρύτητα του ενδιάμεσου σμήνους γαλαξιών. Εκτός από την παραμόρφωση και τη μεγέθυνση του μακρινού γαλαξία, το φαινόμενο βαρυτικού φακού που προκαλείται από το MACS J0138 παράγει πέντε διαφορετικές εικόνες του MRG-M0138.

Το 2019, οι αστρονόμοι ανακοίνωσαν το εκπληκτικό εύρημα ότι μια αστρική έκρηξη, ενός σουπερνόβα, είχε συμβεί μέσα στον MRG-M0138, όπως φαίνεται σε εικόνες από το Διαστημικό Τηλεσκόπιο “Hubble” της NASA που τραβήχτηκαν το 2016. Όταν μια άλλη ομάδα αστρονόμων εξέτασε τις εικόνες “Webb” του 2023, ξεπλάγησαν, όταν διαπίστωσαν ότι επτά χρόνια αργότερα, ο ίδιος γαλαξίας φιλοξενεί έναν δεύτερο σουπερνόβα. Η εξήγηση που δόθηκε είναι:

Το Διαστημικό Τηλεσκόπιο James Webb της NASA εντόπισε έναν πολλαπλά απεικονισμένο σουπερνόβα σε έναν μακρινό γαλαξία, που ονομάζεται MRG-M0138.

*«Όταν ένας σουπερνόβα εκρήγνυται πίσω από έναν βαρυτικό φακό, το φως του φτάνει στη Γη από αρκετές διαφορετικές διαδρομές. Μπορούμε να συγκρίνουμε αυτές τις διαδρομές με πολλά τρένα που φεύγουν από έναν σταθμό ταυτόχρονα, όλα ταξιδεύοντας με την ίδια ταχύτητα και με προορισμό την ίδια*

τοποθεσία. Κάθε τρένο ακολουθεί διαφορετική διαδρομή και, λόγω των διαφορών στο μήκος του ταξιδιού και στο έδαφος, τα τρένα δεν φτάνουν στον προορισμό τους ταυτόχρονα. Όμοιας, εικόνες σουπερνόβα με βαρυτικό φακό εμφανίζονται στους αστρονόμους σε διάστημα ημερών, εβδομάδων ή και ετών ακόμη. Μετρώντας τις διαφορές στους χρόνους που εμφανίζονται οι εικόνες σουπερνόβα, μπορούμε να μετρήσουμε το ιστορικό του ρυθμού διαστολής του Σύμπαντος, γνωστό ως “σταθερά Hubble”, ή οποία αποτελεί μια σημαντική πρόκληση στην κοσμολογία σήμερα. Το πρόβλημα είναι ότι αυτοί οι πολλαπλά απεικονισμένοι σουπερνόβα είναι εξαιρετικά σπάνιοι, αφού λιγότεροι από δώδεκα έχουν ανιχνευθεί μέχρι τώρα».

Τέλος, ως σημειωθεί ότι στο διαδίκτυο έχουν καταχωρηθεί πολυάριθμες φωτογραφίες και ανακαλύψεις που έλαβε το “James Webb Space Telescope”, οι οποίες μελετώνται εισέτι από τους εξειδικευμένους επιστήμονες, και πολλές ανακοινώσεις γίνονται, ακόμη δέ και πολλά διδακτορικά εξυφαίνονται από τις διαρκώς ανακαλυπτόμενες και συνεχώς ανανεούμενες ιδέες για τις διάφορες πτυχές και θαυμαστές αποκαλύψεις των μυστικών του Σύμπαντος.

## Ο διαστημικός επιστήμονας Τζέιμς Γουέμπ

Μερικά βιογραφικά στοιχεία για τον πρώτο διευθυντή της NASA Τζέιμς Γουέμπ (James Webb, 1906-1992), του οποίου το όνομα έλαβε το διαστημικό τηλεσκόπιο «Γουέμπ», είναι τα εξής:

Ήταν Άμερικανός διαστημικός επιστήμονας, που το 1961 ανέλαβε διευθυντής της NASA και στις 19.9.1961 ανακοίνωσε το άμεσο επανδρωμένο δια-

στημικό πρόγραμμα αυτής. Τον Ιανουάριο του 1967, όποτε συνέβη το πρώτο δυστύχημα του προγράμματος «Απόλλων» με θύματα τρεις αστροναύτες, ο Γουέμπ, συντετριμμένος όμολόγησε: «Πάντα γνωρίζαμε ότι κάτι τέτοιο θα συνέβαινε, αργά ή γρήγορα. Ποιός θα περίμενε ότι η πρώτη τραγωδία θα συνέβαινε στο έδαφος;».

Ο Γουέμπ παρέμεινε διευθυντής της NASA μέχρι το 1968, όποτε παραιτήθηκε, και λίγο αργότερα, το 1969, ανέλαβε διευθυντής ο Θωμάς Πείν.

## ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Δ. ΜΑΥΡΟΜΜΑΤΗΣ Μαθηματικός – πρώην Λυκειάρχης

### Σπουδαιότερα βοηθήματα

- Άρθρα και φωτογραφίας διαδικτύου
- Βάρβογλη Χάρι: *Ιστορία και εξέλιξη των ιδεών στη Φυσική*, Θεσσαλονίκη 2011
- Bell Jim: *Το βιβλίο του Διαστήματος* (επιμέλεια: Ε. Πλειώνης), Αθήνα 2018.
- Cham Gorge – Whiteson Daniel: *Δέν έχουμε ιδέα*, Παν/κές εκδόσεις Κρήτης, 2021.
- Δαγκλιΐ Ίωάννη: *Φυσική του Διαστήματος*, ηλεκτρονική έκδοση «Κάλλιπος», 2023
- Γεωργούλη Μανώλη: *Διαστημικός καιρός*, Αθήνα 2019.
- Μαυρομάτη Κωνσταντίνου: *Το Άλφαβητάρι του Σύμπαντος*, Βόλος 2021.
- Σιμόπουλου – Δελιβοριά: *Παράθυρα στο Σύμπαν*, «Ευγενίδειο Πλανητάριο», 2011.

# Εἰς Μνημόσυνον

## ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΔΑΪΚΟΣ

(1918-2025)

Μὲ βαθὺ σεβασμὸ καὶ αἰσθημα χρέους, θὰ καταθέσω λίγα λόγια –ὡς ἐλάχιστο φόρο τιμῆς– γιὰ τὴν προσωπικότητα καὶ τὸ ἔργο τοῦ Καθηγητῆ Γεωργίου Δαΐκου, ποὺ μετέβη στὴ χώρα τῶν Ζώντων στὶς 10 Ἰουνίου 2025. Γνωρίζω καλά ὅτι κανένας λόγος δὲν μπορεῖ νὰ ἀποδώσει τὸ εὖρος τῆς προσφορᾶς, τοῦ ἥθους καὶ τῆς παρουσίας τοῦ Καθηγητῆ Δαΐκου, οὔτε νὰ ἀποτυπώ-



σει τὸ πολυσχιδές του ἔργο ὡς ἱατροῦ, πανεπιστημιακοῦ δασκάλου, καινοτόμου ὁραματιστῆ, προσιτοῦ καθοδηγοῦ πολλῶν γενεῶν γιαιτρῶν, συμπονετικοῦ συνοδοιπόρου ἀμέτρητων ἀνθρώπων σὲ δύσκολες ὥρες ἀσθενείας καὶ πόνου.

Ὁ Γεώργιος Δαΐκος γεννήθηκε τὸ 1918 στὴ Ζαχάρω Ἠλείας. Σπούδασε Ἱατρικὴ στὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν, ἀποφοίτησε τὸ 1940 καὶ ἀπέκτησε τὴν εἰδικότητα τῆς Παθολογίας. Μετεκπαιδεύτηκε στὴν Παθολογία στὰ πανεπιστήμια Χάρβαρντ καὶ Βοστώνης (1947-1951) καὶ ἐξειδικεύτηκε στὶς λοιμῶξεις. Τὸ 1952 ἐπέστρεψε στὴν Ἑλλάδα καὶ ἀρχικὰ ἐργάσθηκε στὴ Δ΄ Παθολογικὴ Κλινικὴ τοῦ Νοσοκομείου «Ὁ Εὐαγγελισμός», καὶ στὴ συνέχεια στὴ Θεραπευτικὴ Κλινικὴ τοῦ Νοσοκομείου «Ἀλεξάνδρα», ὅπου δημιούργησε καὶ τὸν πρῶτο πυρῆνα γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τῆς Λοιμωξιολογίας στὴν Ἑλλάδα.

Ὁ Γεώργιος Δαΐκος ἦταν μιὰ κορυφαία μορφή τῆς Ἑλληνικῆς ἱατρικῆς κοινότητας, ἓνας ὀξυδερκὴς ἐρευνητής, ἓνας

πρωτοπόρος στὴν ἀναμόρφωση τῆς ἱατρικῆς ἐκπαίδευσης. Τὸ 1961 ἴδρυσε, μαζὶ μεῖ ἄλλους πανεπιστημιακούς, τὴν Ἑταιρεία Ἱατρικῶν Σπουδῶν, ὑπεύθυνη γιὰ τὴν ἔκδοση τοῦ περιοδικοῦ *Ἱατρικὴ*. Αὐτὴ στόχευε στὴ συνεχιζόμενη ἐκπαίδευση τῶν γιαιτρῶν, μεγίστης σημασίας σὲ μιὰ χώρα ὅπως ἡ Ἑλλάδα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ὅπου ὑπῆρχαν δυσκολίες πρόσβασης καὶ παρακολούθησης

τῶν διεθνῶν ἐπιστημονικῶν δεδομένων. Ἐπιπροσθέτως, ὁ Καθηγητὴς Δαΐκος ἀναδιάρθρωσε τὸν τρόπο ἐκπαίδευσης τῶν φοιτητῶν, εἰσάγοντας τὴν τοποθέτησή τους σὲ συνεργαζόμενες μί-πανεπιστημιακὲς κλινικὲς, αὐξάνοντας ἔτσι τὴν ἐκθεσή τους σὲ ἀσθενεῖς καὶ κατ' ἐπέκταση ἐμπλουτίζοντας τὴν ἐμπειρία τους. Τὸ παράδειμά του τὸ ἀκολούθησαν στὴ συνέχεια καὶ ἄλλες πανεπιστημιακὲς κλινικὲς. Τέλος, εἰσήγαγε μεταρρυθμίσεις στὶς μεθόδους μάθησης καὶ ἀξιολόγησης δεξιοτήτων τῶν μαθητῶν του, ἀκολουθώντας τὶς ἐξελίξεις στὰ πιδὸ προηγμένα πανεπιστημιακὰ κέντρα τοῦ ἐξωτερικοῦ. Ὁ Καθηγητὴς Δαΐκος δημιούργησε «σχολή» καί, μαζὶ μεῖ ἄξιους μαθητές του, ἀνέπτυξαν τὸ ἐπιστημονικὸ πεδίο στὸ ὁποῖο τοὺς εἰσήγαγε σὲ βαθμὸ διεθνῶς ἀξιολόγητο, εἰδικὰ λαμβάνοντας ὑπόψη τὶς περιορισμένες οἰκονομικὲς δυνατότητες τῆς χώρας μας.

Πέραν, ὅμως, τοῦ ἔργου του ὡς κλινικοῦ, ἐρευνητῆ καὶ πανεπιστημιακοῦ δα-

σκάλου, ο Καθηγητής Δαΐκος ήταν ένας στοργικός, προσπνής και ολοκληρωμένος άνθρωπος. Ήταν φιλικός προς τους φοιτητές του, τους αφιέρωνε πολύ χρόνο, και απομνημόνευε τα ονόματά τους από τις κάρτες που είχαν τη φωτογραφία τους, για να τους απευθύνεται με το μικρό τους όνομα. Ήταν αφοσιωμένος στον πάσχοντα και έμφοροϋταν από θυσιαστική διάθεση. Καλλιέργησε την Ιατρική Παιδεία, την οποία ο ίδιος αντιδιέστειλε από την τεχνοκρατική μόνο εκπαίδευση. Συνδύαζε με μοναδικό τρόπο τη σύγχρονη Ιατρική με τις Ιπποκρατικές και αρχαιοελληνικές φιλοσοφικές ήθικες αρχές, καθώς και την εκκλησιαστική παράδοση. Χαρακτηριστικό της αγωνίας του για την ολοκληρωμένη καλλιέργεια των μαθητών του ήταν οι κατ' έτος έκδρομες με τους φοιτητές και εκπαιδευόμενους του στον αρχαιοελληνικό χώρο του Άμφιαραίου στο Μαρκόπουλο Αττικής, συνήθως τη δεύτερη Κυριακή μετά το Πάσχα. Αυτές περιλάμβαναν Θεία Λειτουργία, ξενάγηση στον χώρο, εισηγήσεις από τους φοιτητές πάνω στον Όρκο και άλλα Ιπποκρατικά κείμενα, και συζητήσεις που αφορούσαν την ιατρική εκπαίδευση.

Σταχυολογώ τους τίτλους κάποιων από τα κείμενα που δημοσίευσε στο Περιοδικό *Ακτίνες* της Χριστιανικής Ένωσης Επιστημόνων, που δείχνουν επίσης αυτή του την αγωνία: «Η ιατρική παιδεία και ο άνθρωπος» (1989), «Η ποιότητα της ιατρικής και η ποιότητα της ζωής» (1991), «Το πρότυπο του γιατρού» (1995), «Ευθανασία» (2001), «Η ιατρική παιδεία και οι ήθικες αξίες» (2003). Στο άρθρο του μάλιστα για το πρότυπο του γιατρού διαφαίνεται η θυσιαστική διάθεση του Καθηγητή Δαΐκου. Εκεί χρησιμοποιεί μεταξύ άλλων την παραβολή του καλού Σαμαρείτη, πού, όπως χαρακτηριστικά γράφει, «*μᾶς διέσωσε ἡ γλαφυρὴ γραφίδα τοῦ ἱατροῦ Εὐαγγελιστοῦ Λουκά*», για να

δείξει ποιός είναι ο πλησίον. Γράφει ο Καθηγητής: «*Ὁ γιατρός-ἄνθρωπος εἶναι πού θά φερθεῖ στόν πάσχοντα-ἄνθρωπο πού θά βρεθεῖ στό δρόμο του σάν πλησίον με ἀγάπη κι ἐνδιαφέρον, ὡς σεαυτόν*».

Ὁ Καθηγητής Δαΐκος ήταν ένα πρότυπο ἐπιστήμονα και πνευματικοῦ ἀνθρώπου. Ἡ δική μου γενιά δὲν εἶχαμε τὴν εὐκαιρία νὰ τὸν ἔχουμε ὡς δάσκαλο ἀπὸ ἔδρας, ἀλλὰ εὐεργετηθήκαμε ἀπὸ τοὺς καρποὺς τῶν ἔργων του κι ἀπὸ τοὺς μαθητὲς του. Εἴμαστε εὐγνώμονες, πού σὲ μιὰ ἐποχὴ δύσκολη γιὰ τὴν Ἑλλάδα ἀποφάσισε νὰ ἐπιστρέψει και νὰ δημιουργήσει, νὰ ἐκπαιδεύσει, νὰ καθοδηγήσει, νὰ ἐμπνεύσει, νὰ μορφώσει. Μεταξὺ τῶν διδακτορικῶν φοιτητῶν του ἦταν και ἡ μπτέρα μου, ὅποτε συγκινοῦμαι και σεμνύνομαι διπλᾶ, πού ἔχω τὴν τιμὴ νὰ ἀναφερθῶ στό πρόσωπό του γιὰ τὴ μεγάλη αὐτὴ προσφορὰ του. Ἡ Ἑλληνικὴ Ἱατρικὴ τοῦ χρωστάει πολλὰ, πού ὁ ἴδιος ἔδωσε ἀπλόχερα.

Αἰωνία του ἡ μνήμη!

## ΜΑΡΙΝΟΣ ΚΥΡΙΑΚΟΠΟΥΛΟΣ

Ἐπικουρος Καθηγητὴς  
Παιδοψυχιατρικῆς Ἱατρικῆ Σχολῆς  
Ἐθνικὸ καὶ Καποδιστριακὸ  
Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν

### Βιβλιογραφία

- Μουντοκαλάκης Θ. Δ., «Γεώργιος Κ. Δαΐκος (1918-): Ἡ διαχρονικὴ συμβολὴ του στὴν ἐκπαίδευση τῶν Ἑλλήνων γιατρῶν», *Αρχεῖα Ἑλληνικῆς Ἱατρικῆς* 36(4) (2019), 439-443.
- Δαΐκος Γ., «Ἡ ἱατρικὴ παιδεία και ὁ ἄνθρωπος», *Ακτίνες* 497 (1989), 50-59.
- Δαΐκος Γ., «Ἡ ποιότητα τῆς ἱατρικῆς και ἡ ποιότητα τῆς ζωῆς», *Ακτίνες* 522 (1991), 185-191.
- Δαΐκος Γ., «Τὸ πρότυπο τοῦ γιατροῦ», *Ακτίνες* 562 (1995), 186-192.
- Δαΐκος Γ., «Εὐθανασία», *Ακτίνες* 617 (2001), 34-35.
- Δαΐκος Γ., «Ἡ ἱατρικὴ παιδεία και οἱ ἠθικὲς ἀξίες», *Ακτίνες* 644 (2003), 269-273.

## ΤΗΛΕΟΠΤΙΚΕΣ ΣΕΙΡΕΣ ΠΟΥ ΣΥΖΗΤΗΘΗΚΑΝ

**Μ**ιά μίνι σειρά ή όποια προβλήθη στο Netflix έκέρδισε πλήθος τηλεθεατών και έγινε θέμα συζητήσεως μεταξύ Ψυχολόγων, Κοινωνικών Λειτουργών, Έκπαιδευτικών και Παιδαγωγών, αλλά και μεταξύ των απλών ανθρώπων οι όποιοι έχουν παιδιά στην ηλικία της έφηβείας. Άναφορές έγιναν στα έντυπα και ηλεκτρονικά μέσα ενημερώσεως, καθώς και στα κοινωνικά δίκτυα.

Η σειρά των τεσσάρων επεισοδίων είχε τον τίτλο “Adolescence” (= Έφηβεία) και άφορούσε στην σύλληψη και ανάκριση από την Αστυνομία ενός δεκαεξατάχρονου αγοριού ως ύποπτου για την δολοφονία ενός συνομηλίκου του κοριτσιού.

Στά επεισόδια της σειράς αναλύονται ή συνθηματική γλώσσα την όποια χρησιμοποιούν οι έφηβοι στις διαδικτυακές τους συνομιλίες, καθώς και τα σύμβολα του διαδικτύου, στα όποια δίνουν δικό τους περιεχόμενο, άγνωστο έν πολλοίς στον κόσμο των ενήλικων. Παρουσιάζονται ακόμη οι «άξιες» και οι «στόχοι» τους για την ζωή και τονίζεται ιδιαίτερος ή αγριότης της συμπεριφοράς τους, ή όποια εκπλήσσει τους ενήλικους οι όποιοι έρχονται σε έπαφή μαζί τους (γονείς, εκπαιδευτικούς, ψυχολόγους, αστυνομικούς, κοινωνικούς λειτουργούς).

Από τις πολλές και άξιόλογες αναλύσεις οι όποιες έδημοσιεύθηκαν στον έντυπο και ηλεκτρονικό τύπο, παραθέτομε ώρισμένα άποσπάσματα:

«Ο Βρετανός σεναριογράφος και θεατρικός συγγραφέας Τζάκ Θόρν έχει γράψει πολλά τηλεοπτικά δράματα που ήλπιζε ότι θα προκαλοῦσαν πολιτικές

συζητήσεις. Μέχρι την περασμένη εβδομάδα δεν “άπογειώθηκαν” ποτέ. Μέχρι που ήρθε το “Adolescence” στο Netflix, το όποιο προκαλεί πάταγο και σήκωσε πολλές συζητήσεις. Κυκλοφόρησε στις 13 Μαρτίου και πρόκειται για δράμα τεσσάρων ώριαίων επεισοδίων. Ένα 13χρονο αγόρι είναι ύποπτο ότι σκότωσε ένα κορίτσι από το σχολείο του, άφου φαίνεται πως είχε έκτεθει σε μισογυνιστικές τάσεις και ιδέες από το διαδίκτυο και τα social media. Άμέσως, έγινε ή τελευταία έπιτυχία του Netflix.

Στή Βρετανία, όμως, ή δραματική σειρά είναι κάτι περισσότερο από ένα σόου σε όθόνη ή ένα θέμα συζήτησης στον χώρο εργασίας με τα άπαραίτητα σχόλια, αν άρεσε στον τηλεθεατή ή όχι. Στο νησί, έχει αναζωπυρώσει τη συζήτηση για το εάν ή κυβέρνηση θα πρέπει να περιορίσει την πρόσβαση των παιδιών σε smartphone, για να τα έμποδίσει να έχουν πρόσβαση σε έπιβλαβές περιεχόμενο, όπως συνέβη στο “Adolescence”, με τον νεοφερμένο πρωταγωνιστή να φθάνει στη δολοφονία!

Οι έφημερίδες έχουν δημοσιεύσει δεκάδες άρθρα για το “Adolescence”! Οι “Times” του Λονδίνου χαρακτηριστικά κυκλοφόρησαν με τον τίτλο: “Το τηλεοπτικό δράμα που πρέπει να παρακολουθήσει κάθε γονιός”. Έφθασε ή κουβέντα ακόμα και μέσα στο βρετανικό κοινοβούλιο. Οί νομοθέτες χρησιμοποίησαν τη δραματική σειρά, για να εκφράσουν πολιτικά σημεία, ενώ την περασμένη εβδομάδα ο Πρωθυπουργός Κιρ Στάμερ ειπέ ότι παρακολούθησε το “Adolescence” με τα δύο παιδιά του. Τόνισε μάλιστα ότι χρειάζεται δράση για την αντιμετώπιση των “μοιραίων συνεπειών” νεαρών

άνδρων και αγοριών που βλέπουν επιβλαβές περιεχόμενο στο διαδίκτυο.

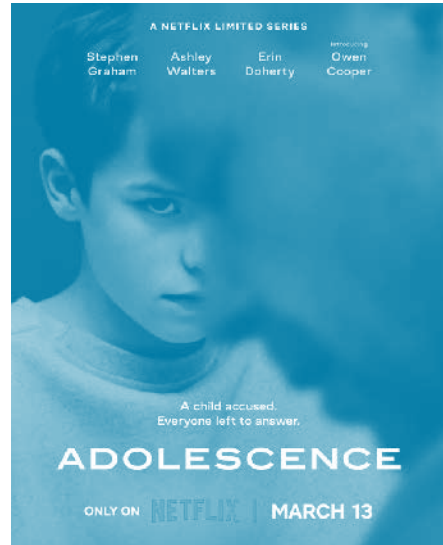
Ο Θόρν είπτε ότι άρχισε να εργάζεται στο “Adolescence” πριν από περίπου δύομισι χρόνια, όταν ο Στέφεν Γκράχαμ, ο ήθοποιός και συν-δημιουργός της σειράς, επικοινωνήσε μαζί του, για να του πει ότι είχε σοκαριστεί από μια σειρά δολοφονιών, κατά τις οποίες αγόρια μαχαιρώνουν κορίτσια μέχρι θανάτου. Ήθελε λοιπόν να γράψει μια σειρά που να διερευνά γιατί συνέβησαν αυτά τα εγκλήματα.

Αρχικά, προσπάθησαν να βρουν ένα κίνητρο για τον κύριο χαρακτήρα της σειράς, τον Τζέιμι Μίλερ, που παίζει ο Όουεν Κούπερ. Μέχρι που ένας βοηθός πρότεινε στους δημιουργούς να ερευνήσουν την κουλτούρα των incels, ανδρών που βλέπουν τους εαυτούς τους ως άκουσια αγαμούς και στρέφονται εναντίον των γυναικών στο διαδίκτυο.

Ο Θόρν αγόρασε ένα κινητό τηλέφωνο και δημιούργησε νέους λογαριασμούς στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, και μετά πέρασε έξι μήνες “βουτώντας σε πολύ σκοτεινές τρυπές” περιεχομένου της κουλτούρας incel στο διαδίκτυο. Τον έκανε να συνειδητοποιήσει, όπως είπτε, ότι η ζοφερή κοσμοθεωρία του incel –δηλαδή, η πεποίθηση ότι το 80% των γυναικών έλκονται από το μόλις 20% των ανδρών, άρα τα αγόρια πρέπει να χειραγωγούν τα κορίτσια, αν θέλουν να βρουν σεξουαλικούς συντρόφους– μπορεί να φαίνεται “απίστευτα έλκυστική” σε πολλούς νέους άνδρες.

Η έρευνα, είπτε ο Θόρν, τον κατατρόμαξε, καθώς σκέφτηκε ότι ο γιός του, ηλικίας μόλις 8 ετών, θα “συναντούσε” τέτοιες ιδέες, όταν αποκτούσε ένα smartphone.

Οι ήθοποιοι πέρασαν δύο εβδομάδες, κάνοντας πρόβες για ένα επεισόδιο, το 3ο, το οποίο, είναι ένα μόνο πλάνο, που διαρκεί περίπου μία ώρα. Στη συνέχεια



βιντεοσκόπησαν 11 λήψεις, και ο σκηνοθέτης επέλεξε την τελευταία. Μοντάζ δεν υπάρχει.

Παρ’ όλο που ο Θόρν έχει ζητήσει νόμους για τον περιορισμό της χρήσης smartphone σε συνεντεύξεις στα μέσα ενημέρωσης, είπτε ότι η σειρά του δεν επέριψε ευθύνες ποτέ αποκλειστικά στην τεχνολογία. Στο “Adolescence”, όπως είπτε, το σχολείο του αγοριού υποχρηματοδοτείται, και οι δάσκαλοι είναι πολύ αγχωμένοι και καταπονημένοι, για να σταματήσουν τον εκφοβισμό (bullying). Η αστυνομία αγνοεί πώς οι έφηβοι μιλούν μεταξύ τους στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, και οι φίλοι και η οικογένεια του αγοριού αγνοούσαν τι μπορούσε να κάνει.

Υπάρχει ένα παλιό ρητό στη Βρετανία που λέει ότι “χρειάζεται ένα χωριό, για να μεγαλώσει ένα παιδί”, αλλά ο Θόρν είπτε επίσης ότι “χρειάζεται ένα χωριό, για να καταστρέψει ένα παιδί”. Πρόσθεσε ότι ήθελε απλώς το “Adolescence” “να πείσει αυτό το χωριό να βοηθήσει αυτά τα παιδιά”».

(<https://www.thetoc.gr/diethni/article/pos-gennithike-to-adolescence-tou-netflix-pou-tarakounise-ton-kosmo--i-koultoura>)

ton-incels-pou-tromaxe-ton-dimiourgo-  
tou/).

Στὸν ἀντίποδα ἐνὸς κόσμου χωρὶς Θεοῦ καὶ χριστιανικὲς ἀξίες, ὅπως παρουσιάζεται στὴν τηλεοπτικὴ σειρὰ “Adolescence”, προεβλήθη στὴν χώρα μας τὸ δεύτερο μέρος τῆς σειρᾶς «Ἅγιος Παῖσιος. Ἀπὸ τὰ Φάρασα στὸν Οὐρανό», ἡ ὁποία ἀναφέρεται στὸν βίο καὶ στὰ ἔργα τοῦ δημοφιλοῦς ἀγίου τῶν ἡμερῶν μας, Γέροντος Παΐσιου τοῦ Ἁγιορείτου. Ἡ σειρὰ εἶχε τεραστία θεαματικότητα σὲ ὅλες τὶς ἡλικίες, ἀκόμη καὶ σὲ μαθητὲς ὄλων τῶν βαθμίδων. Τὸ κυριώτερο ὅμως εἶναι ὅτι ἡ σειρὰ τῶν δώδεκα ἐπεισοδίων

παραθέτομε κατωτέρω τὴν ἐξαιρετικὴ συνέντευξι τοῦ Προέδρου τοῦ Ἰδρύματος «Μάξιμος ὁ Γραϊκός», ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἔγινε ἡ χρηματοδότησις τῆς παραγωγῆς τῆς σειρᾶς, Ὁμοτίμου Καθηγητοῦ κ. Ἀποστόλου Νικολαΐδη:

*«Πολλοί, καὶ ἐξ ἡμῶν, διερωτῶνται εὐλόγα πῶς γίνεται σὲ μιὰ ἐποχὴ αὐξημένης ἀποϊεροποίησης, κατεστημένης ἐκκοσμίκευσις, κορύφωσις τῆς παραδοσιακῆς ἀντιθρησκευτικότητος, δαιμονοποίησης καὶ γελοιοποίησης τῶν παραδοσιακῶν ἀξιῶν, κακοποίησης τῆς αἰσθητικῆς, ἀποθέωσις τοῦ εὐδαιμονισμοῦ, ἐπιβολῆς νέων μορφῶν ἠθικότητος,*

---

*Στὸν ἀντίποδα ἐνὸς κόσμου χωρὶς Θεοῦ καὶ χριστιανικὲς ἀξίες, ὅπως παρουσιάζεται στὴν τηλεοπτικὴ σειρὰ “Adolescence”, προεβλήθη στὴν χώρα μας τὸ δεύτερο μέρος τῆς σειρᾶς «Ἅγιος Παῖσιος. Ἀπὸ τὰ Φάρασα στὸν Οὐρανό», ἡ ὁποία ἀναφέρεται στὸν βίο καὶ στὰ ἔργα τοῦ δημοφιλοῦς ἀγίου τῶν ἡμερῶν μας, Γέροντος Παΐσιου τοῦ Ἁγιορείτου. Ἡ σειρὰ εἶχε τεραστία θεαματικότητα σὲ ὅλες τὶς ἡλικίες, ἀκόμη καὶ σὲ μαθητὲς ὄλων τῶν βαθμίδων. Τὸ κυριώτερο ὅμως εἶναι ὅτι ἡ σειρὰ τῶν δώδεκα ἐπεισοδίων ἐπέδρασε ποικιλοτρόπως στοὺς τηλεθεατές*

---

ἐπέδρασε ποικιλοτρόπως στοὺς τηλεθεατές. Ἀπὸ πολλοὺς ἱερεῖς διαπιστώθηκε μιὰ αὐξησι στὴν προσέλευσι καὶ παραμονὴ στοὺς Ναοὺς κατὰ τὴν Μεγάλῃ Ἑβδομάδα καὶ κατὰ τὴν παννυχίδα τῆς Ἀναστάσεως, τὴν ὁποία ἐρμηνεύουν ὡς θετικὸ ἀποτέλεσμα τῆς τηλεοπτικῆς αὐτῆς σειρᾶς. Καὶ γιὰ τὴν σειρὰ αὐτὴ ἐγράφησαν καὶ ἐδημοσιεύθησαν πολλὰ. Ὁ ἠθοποιὸς μάλιστα ὁ ὁποῖος ἔπαιξε τὸν ρόλο τοῦ ὁσίου Παΐσιου ἔδωσε πολλὰς καὶ συγκινητικὰς συνεντεύξεις γιὰ τὴν ἐμπειρία του. Ἀπὸ τὶς πολλὰς ἀναλύσεις

εἰδωλοποίησης τῆς τεχνολογίας, μεταλλαγῆς τῆς κανονικότητος καὶ βιασμοῦ τῆς φυσικότητος, ἡ τηλεοπτικὴ προβολὴ τῆς ζωῆς ἐνὸς ἀγίου, καὶ συγκεκριμένα τοῦ ὁσίου Παΐσιου τοῦ Ἁγιορείτου, νὰ διασφαλίζει τόσο μεγάλῃ ἀποδοχὴ καὶ νὰ ἀφήνει τόσο συγκλονιστικὰ ἀποτυπώματα στὶς ψυχὰς τῶν νεοελλήνων, ἀνεξάρτητα ἀπὸ ἡλικίες, ἐπαγγέλματα, τάξεις, μορφωτικὸ ἐπίπεδο, ἀκόμη καὶ ἀπὸ τὸν βαθμὸ ἀτομικῆς καὶ θεσμικῆς θρησκευτικότητος. Τὸ ἴδιο συνέβη καὶ μὲ προηγούμενη τηλεοπτικὴ παραγωγὴ

μὲ κέντρο ἀναφορᾶς τὸν ἅγιο Νεκτάριο.

Αὐτὸ τὸ πρωτοφανὲς γιὰ τὰ τηλεοπτικὰ πράγματα στὴ χώρα μας φαινόμενο ἐμφανίζεται μὲ μιὰ τέτοια δυναμικὴ, ὥστε νὰ ἐκπλήσσει καὶ νὰ δυσκολεύει ὄσους θὰ ἤθελαν εἴτε νὰ συνεχίσουν εἴτε νὰ ξεκινήσουν μιὰ συκοφαντικὴ, ἐμπαικτικὴ, μηδενιστικὴ καὶ ἀπαξιωτικὴ κριτικὴ, μὲ σκοπὸ νὰ πλήξουν πρῶτα τὴν ὅλη προσπάθεια τοῦ Ἰνστιτούτου καὶ τῆς Μονῆς Βατοπαιδίου, καὶ ὕστερα τὸ βαθὺ θρησκευτικὸ συναίσθημα τοῦ λαοῦ, ἀφοῦ πρῶτα θὰ ἔχουν μετέλθει πλῆθος ἀθεϊστικῶν ἐργαλειῶν, γιὰ νὰ μεταλλάξουν ἢ καὶ νὰ ξεριζώσουν τὴν ἐκκλησιαστικὴ συνείδηση καὶ προσήλωσι τῶν Ἑλλήνων στὶς καθαρὲς καὶ ἀυθεντικὲς ρίζες τοῦ Γένους. Ἄντ' αὐτοῦ, γιὰ μιὰ ἀκόμη φορὰ, καὶ μάλιστα ἐν μέσῳ πολλαπλῶν κρίσεων, ἔρχεται στὴν ἐπιφάνεια αὐτὸ πού λόγῳ τῆς περιρρέουσας ἀτμόσφαιρας ναι μὲν δὲν κραυγάζει, παραμένει ὁμως βαθιὰ ἀποτυπωμένο στὸ μεδούλι τῆς χριστιανικῆς συνείδησης.

Ποῦ ὀφείλονται λοιπὸν ὄχι μόνον αὐτὴ ἡ ἐκπληκτικὴ ἀποδοχὴ τῆς σειρᾶς, ἀλλὰ καὶ ἡ δυναμικὴ ἀνταπόκριση τοῦ λαοῦ στὰ μηνύματα πού ἐκπέμπει ἡ σειρὰ "Ἅγιος Παῖσιος ἀπὸ τὰ Φάρασα στὸν Οὐρανό";

Κατὰ τὴν γνώμη μου ὀφείλεται σὲ δύο παράγοντες: Πρωτίστως στὸ φῶς πού ἐκπέμπουν τὸ πρόσωπο καὶ ἡ ζωὴ τοῦ ἁγίου Παΐσιου, ὅπως αὐτὰ προβάλλονται ἀπὸ ἐξαίρετους ἐρμηνευτές, πού ὅπως ὁμολογοῦν σχεδὸν ταυτίστηκαν μὲ τοὺς ρόλους, καὶ δευτερευόντως στὴν ἀσυνείδητη μὲν ἀλλὰ ἀδήρητη ἀνάγκη ὑπέρβασης τῆς πνευματικῆς πτώχευσης πού ἔντεχνα σχεδιάζεται καὶ καλλιεργεῖται σὲ τοπικὸ καὶ παγκόσμιο ἐπίπεδο ἀπὸ ὄλους σχεδὸν τοὺς θεσμούς.

Ὁ ἀγιολογικὸς τύπος τοῦ ὁσίου Παΐσιου διαφοροποιεῖται ἀπὸ ἄλλα ἀγιολογικὰ πρότυπα, ἐπειδὴ ἔχει χαρακτη-



ριστικὰ πού ἐκτὸς τῶν ἄλλων τὸν καθιστοῦν λίαν προσιτὸ καὶ ἀγαπητὸ στὸ λαό:

- Δὲν εἶναι ἅγιος, ἐπειδὴ εἶχε ἀπαλλαγεῖ ἀπὸ τὴν ἁμαρτία, ἀλλὰ ἐξ αἰτίας τῆς παρουσίας τῆς θείας Χάριτος. Δὲν αἰσθάνεται οὔτε καὶ συμπεριφέρεται ὡς ἀναμάρτητος, ἀλλὰ ὡς ὁ χειρότερος ὄλων.

- Τίποτε ἀπὸ ὅσα ἐνάρετα καὶ θαυμαστὰ ἔκανε δὲν τὰ ἀπέδιδε στὴν ἀξιολογίαν του, ἀλλὰ στὴ Χάρη τοῦ Θεοῦ καὶ τὴ βοήθεια τῆς Παναγίας, πού τόσο ἀγαποῦσε. Εἶχε δὲ ἕναν ἰδιαιτέρου, καὶ μάλιστα χαριτωμένο, τρόπο νὰ τὰ κρύβει. Ἔκανε ὅ,τι μπορούσε, γιὰ νὰ διαψεύδει τὴν δοξαστικὴ κοινὴ γνώμη καὶ νὰ ἀκυρώνει ὅσο μπορούσε κάθε προσπάθεια αὐτοδιαφήμισης. Ὁ ἴδιος μάλιστα ἔλεγε ὅτι ἕνας ἅγιος θὰ ἦταν ἀνόητος, ἂν φανέρονε στοὺς ἄλλους ὅσα ζεῖ ὁ ἴδιος ἐν τῷ κρυπτῷ.

- Σκεφτόταν καὶ φερόταν κόντρα στὸν καθωσπρεσπισμὸ, στὴν τρέχουσα λογικὴ, αὐτὴ πού ἀποσκοπεῖ στὴν ἐξυπηρέτηση τοῦ οἰκείου συμφέροντος, καὶ ἀκολουθοῦσε μιὰ ὑπέρλογη καὶ γιὰ τὸν κόσμον παράλογη λογικὴ. Ὅ,τι ἦταν καὶ ὅ,τι εἶχε ἦταν γιὰ τοὺς ἄλλους, καὶ ὄχι γιὰ τὸν ἴδιο.

- Δὲν ἐπένδυε σὲ κάποια ἐπίκτητη κοσμικὴ σοφία, ὅπως κάνουν συνήθως οἱ θεσμικοὶ ἐκπρόσωποι τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ στὴν βιωματικὴ θεολογία, καρπὸ

της στενῆς κοινωνίας του με τὸ ἅγιο Πνεῦμα, συνδυασμένη με τὴν ἀπόλυτη ταπείνωση, τὴν ἐπίπονη ἄσκηση καὶ τὴν θαυμαστή ἄρνηση τοῦ ἰδίου θελήματος. Ἔτσι ἦταν σὲ θέση με τὸν ἀπλό, περιεκτικό, παραδειγματικό καὶ σοφὸ κατὰ πάντα λόγο νὰ ξεκλειδώνει καρδιές, νὰ κατοικεῖ σ' αὐτές, νὰ φωτίζει τὸν νοῦ, νὰ δίνει εὐπρόσδεκτες ἀπαντήσεις σὲ ὑπαρξιακὰ προβλήματα τῶν ἀνθρώπων, νὰ προβληματίζει ὅσους δυσκολεύονταν λόγω συνθηκῶν νὰ ἀκολουθήσουν τὶς συμβουλές του. Καὶ μόνο ἡ παρουσία του, ἡ ὄψη τοῦ προσώπου, τὸ καταδεκτικὸ βλέμμα του, τὸ ἔξυπνο χιοῦμορ, ὁ τόνος τῆς φωνῆς, ὁ ἀπλὸς καὶ κατανοητὸς λόγος του μετέδιδαν ἀπὸ μόνα τους τὰ ἀναγκαῖα σωστικὰ μηνύματα.

– Πάντα ἦταν ἔτοιμος νὰ μιμηθεῖ τὸν Ἰωβ στὸ νὰ ἀποδέχεται ὡς θεῖες δωρεές ὄχι μόνο τὶς εὐεργεσίες, ἀλλὰ καὶ τὶς δοκιμασίες. Ἐντυπωσιάζει δὲ ἡ ἐτοιμότητά του νὰ φορτώνεται ἐκεῖνος τὰ ἀσθενήματα καὶ τὶς ἀσθένειες τῶν ἄλλων, ἀρκεῖ νὰ ἀπαλλάσσονταν ἐκεῖνοι ἀπὸ αὐτά.

– Εἶχε καὶ τὰ τρία χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα ἐνὸς ἀγίου, ὅπως τὰ ὄρισε ὁ ἴδιος, ὄχι βέβαια γιὰ τὸν ἑαυτό του, ἀλλὰ γιὰ τοὺς ἀγίους πού συναναστρεφόταν: τὴν ἀγάπη, τὴν ταπείνωση, τὴν ἀπλότητα καὶ τὴν διάκριση.

– Ἀκολουθοῦσε, ἀκόμη, τὴν πάγια τακτικὴ τῶν ἀγίων: Σμίκρυνε ἢ δικαιολογοῦσε τὰ λάθη τῶν ἄλλων, ἐνῶ μεγαλοποιοῦσε τὰ δικά του, σκεπτόμενος ὅτι, ἂν ἦταν στὴ θέση τῶν ἄλλων, θὰ ἔκανε πολὺ χειρότερα.

– Ἐντυπωσιάζει ὁ τρόπος πού ἀντιμετώπιζε τὶς ἀδικίες, τὶς προσβολές, τὶς κατηγορίες καὶ τὶς ταπεινώσεις, ἐπιστρατεύοντας τὴν προσευχή, τὴν ὑπομονή, τὴν ὑπακοή, τὴν συγχώρηση καὶ τὴν ἀγάπη, σεβόμενος δὲ ἀπολύτως τὶς θεσμικὲς ἐξουσίες, παρὰ τὴν ἀπόρριψη καὶ τὴν περιφρόνηση πού εἰσέπραττε ἀπὸ κάποιους

φορεῖς τους. Ταυτόχρονα δίδασκε τὸν ἀποτελεσματικὸ τρόπο ἀντιμετώπισης τῶν πειρασμῶν πού προβάλλει ὁ μισάγιος διάβολος, με σκοπὸ νὰ ἀλλοτριώσει τὸν ἀνθρώπο ἀπὸ τὸ Θεό.

– Δίδασκε με τὰ λόγια καὶ τὰ ἔργα του ὅτι ἡ χριστιανικὴ ζωὴ δὲν εἶναι οὔτε δύσκολη οὔτε καὶ περίπλοκη, ἀλλὰ εὐκολὴ καὶ ἀπλῆ. Με αὐτὴν τὴν αἴσθηση ἀναχωροῦσαν ἀπὸ κοντά του ὅσοι τὸν πλησίαζαν. Τὴν ἴδια αἴσθηση ἀποκομίζουν πολλοὶ ἀπὸ τοὺς τηλεθεατές, κατὰ τὴ μαρτυρία τους, με τὸ πέρας τῶν τηλεοπτικῶν ἐπεισοδίων. Ἀξίζει νὰ ἀναφέρουμε τὸ περιστατικὸ πού ἄκουσα αὐτὲς τὶς ἡμέρες γιὰ κάποιο μικρὸ παιδί πού τὸ πῆγαν οἱ γονεῖς του φοβισμένο νὰ ἐμβολιαστεῖ, ἀλλάξε δὲ στάση, ὅταν μπροστὰ στὸ γιατρὸ ἄρχισε νὰ προσεύχεται φωνακτὰ, ὅπως ὁ τηλεοπτικὸς Παῖσιος τὸ προηγούμενο βράδυ, λέγοντας τὸ «Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ ἐλέησόν με» καὶ τὸ «μέγα τὸ ὄνομα τῆς ἀγίας Τριάδος», θέτοντας στὴ συνέχεια ἄφοβο καὶ ἤρεμο τὸν ἑαυτό του στὴ διάθεση τοῦ γιατροῦ.

– Τέλος, ὁ ὅσιος ἀκολούθησε σὲ ἀπόλυτο βαθμὸ τὸν δρόμο τῆς πλήρους ἀφέσεως καὶ ἐμπιστοσύνης στὴν πρόνοια τοῦ Θεοῦ, πρωτίστως στὴν πρόνοια καὶ τὴν καθοδηγητικὴ δύναμη τῆς Θεοτόκου. Ἐντυπωσιάζει τὸ γεγονὸς ὅτι, πρὶν ἐνεργήσει ὀτιδήποτε, ἔσπευδε νὰ πάρει τὴν εὐχὴ τοῦ γέροντά του καὶ τὴν εὐχὴ τῆς Παναγίας. Δεῖγμα τῆς ἄκρας ταπείνωσης καὶ τῆς βαθιᾶς κοινωνίας του με τὸ Θεό.

Μιὰ τέτοια λοιπὸν εἰκόνα ἀγίου ἀνθρώπου ἦταν ἀδύνατο νὰ μὴν συγκινηθεῖ, νὰ μὴν συναρπάσει καὶ νὰ μὴν ξεσηκώσει πιστοὺς καὶ ἄπιστους. Ὡστόσο, αὐτὴ εἶναι ἡ μιὰ πλευρά, καὶ χωρὶς ἀμφιβολία ἡ πλέον καθοριστικὴ γιὰ τὴν ἀποδοχὴ ἐνὸς ἀγίου στὴ σύγχρονη ἀθροιστικὴ ἐποχὴ. Ὑπάρχει βέβαια καὶ ἡ ἄλλη, πού ἀναφέρεται στὶς πραγματικὲς συνθήκες, πού δὲν ἀρκοῦνται ἀπλῶ καὶ

μόνο στην ανοχή, για λόγους που έχουν να κάνουν με τα ανθρώπινα δικαιώματα και την έθιμη πολιτισμική παράδοση, αλλά ανοίγουν το δρόμο, και αναγκάζουν θά έλεγα, σε μια αγωνιώδη αναζήτηση του αληθινού, του αυθεντικού, του ανθρώπινου, του αληθινά αγαπτικού και σωτήριου. Αυτό σημαίνει ότι η αγιότητα δεν έκλαμβάνεται πλέον ως κάτι περιθωριακό, γραφικό, ουτοπικό, σκοταδιστικό, ξεπερασμένο, αλλά ως κάτι αναγκαίο για την ανατροπή της διάχυτης κακοδαιμονίας, ή όποια αυξάνεται με τους ίδιους ρυθμούς που αυξάνεται και η τεχνολογική πρόοδος.

Η αγιότητα είναι πλέον ο καταλληλότερος τρόπος, για να ανατραπούν όλα τα κατεστημένα που καμιά πρόοδος δεν είναι σε θέση να τα αντιμετωπίσει, και αναφερόμαστε στις αδικίες, την απανθρωπιά, τις διακρίσεις, τους αποκλεισμούς, την έκμετάλλευση και την κάθε μορφή αλλοτριώσης.

Με την αγιότητα ξεσκεπάζεται η διάχυτη υποκρισία, κρίνεται η διπλή ήθικη, ανακρίνεται η ανθρώπινη δικαιοσύνη, δοκιμάζεται η ειλικρίνεια των κινήτρων της επιστήμης και της τεχνολογίας, αλλά και η αξιοπιστία των θεσμών. Με την αγιότητα κρίνεται, άκομη, η ποιότητα της θρησκευτικότητας, αξιολογείται η πιστότητα και η αυθεντικότητα της χριστιανικής ταυτότητας, επαναξιολογούνται τα πρότυπα, κάνει επανεκκίνηση ο μηχανισμός σωτηρίας του κόσμου με αληθινούς, υγιείς και αποτελεσματικούς όρους.

Επιπλέον, ένδυναμώνονται όσοι κινούνται στα όρια της χλιαρότητας ή είναι έτοιμοι να εγκαταλείψουν λόγω των θεσμικών εκκλησιαστικών σκανδάλων.

Τέλος, με την ήρεμη, ανεπιτήδευτη, και προπαντός με όρους ελευθερίας προβολή της αγιότητας καλύπτονται βασικές έσωτερικές ανθρώπινες ανάγκες του κου-

ρασμένου, εγκαταλελειμμένου, άδιασμένου, απογοητευμένου και προδομένου ανθρώπου, όπως ή αγάπη, ή στοργή, ή ανοικτή αγκαλιά, ή κατανόηση, ή έλπίδα, ή ασφάλεια, προπαντός ή πίστη, μέσω της οποίας μπορεί ο σύγχρονος άνθρωπος να δίνει νόημα και προοπτική στη ζωή του. Πίστη που δεν στηρίζεται στις τεχνητές ικανότητες του ανθρώπου, οι όποιες συχνά τον γεμίζουν με ανασφάλεια και τον αναγκάζουν να βρίσκεται πάντα μπροστά σε διλήμματα, αλλά στο διαχρονικό και πάντα στέρεο θεμέλιο του Θεανθρώπου Χριστού, το κέντρο αναφοράς όλων των αγίων, προφανώς και του αγίου Παϊσίου.

Το πλέον πειστικό για όσα αυτόν τον καιρό συμβαίνουν είναι ότι τα παραπάνω συναισθήματα δεν κινούνται στη σφαίρα του εύκταίου, επίθυμητου ή του ιδεατού, αλλά αποτελούν στοιχεία συνταύτισης της ζωής του σύγχρονου νεοέλληνα με την ιστορική πορεία του αγίου από τα Φάρασα της Καππαδοκίας στην προσφυγιά, με όσα αυτή συνεπάγεται. Ο Παΐσιος άρα δεν είναι ένας ξένος και απρόσιτος, αλλά σπλάγχο από τα σπλάγχνα του καθημερινού ανθρώπου, γνήσιο τέκνο της ταλαιπωρίας, της κακουχίας, της απόρριψης. Είναι ο δικός του άγιος, ο αδύνατος, ο καχεκτικός, ο ταπεινός, αλλά ταυτόχρονα αυτός που υπερβαίνει όλα τα εμπόδια, διασκεδάξει τις δυσκολίες, κατανοεί τα προβλήματα, καταργεί τους φυσικούς νόμους, όταν χρειάζεται, θαυματουργεί χάρι των ανθρώπων. Ένας τέτοιος, βαθιά ανθρώπινος άγιος πρέπει στους ανθρώπους της εποχής μας, και δεν χάνουν την ευκαιρία να τον έχουν.

Αν αυτή είναι η τεράστια σε σημασία δυναμική της αγιότητας στη σύγχρονη εποχή, τότε κανείς δεν μπορεί να παραβλέψει αφ' ενός την καθοριστική συμβολή της Ιερᾶς Μεγίστης Μονῆς Βατοπαιδίου, που με τον Γέροντά της

Έφραϊμ έμπνεύστηκε, σχεδίασε και όργάνωσε την τηλεοπτική παραγωγή, και του Ίνστιτούτου «Άγιος Μάξιμος ό Γραικός» που τό πραγμάτωσε, και άφ' έτέρου του τηλεοπτικού καναλιού MEGA, που δέχτηκε να υίοθετήσει και να προβάλλει τή σειρά, χωρίς να ύπολογίσει όχι μόνο τή άρνητικά ή και είρωνικά σχόλια που θα έπέσυρε μιή τέτοια έπιλογή, αλλά και τό ένδεχόμενο μιής οικονομικής άποτυχίας. Και μόνο τό γεγονός ότi μιή τέτοια παραγωγή με καθαρό θρησκευτικό περιεχόμενο προβάλλεται άπό ένα κοσμικό κανάλι, άνεξάρτητα άπό τή κίνητρά του, δέν πολλαπλασιάζει μόνο τή έπιτυχία τής

προβολής, αλλά και τόν βαθμό δραστηκότητας στο κοινό. Έπιβεβαιώνεται δέ για μιή άκόμη φορά ότi ή πρόνοια του Θεού δέν κινείται όπως τό προκαθορίζουν οι άνθρωποι, παρερμηνεύοντας τό θέλημά του, αλλά με πολλούς και διάφορους και καμιά φορά “άνορθόδοξους” τρόπους».

(Δημοσιεύτηκε στον Τηλεθεατή <https://www.orthodoxianewsagency.gr/gnomes/i-tiletheasi-tis-agiotitas/>).

Θεωρούμε ότi περιττεύουν τή δική μας σχόλια.

**I. K. ΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΣ**



**Η άνανέωση τής συνδρομής μπορεί να γίνει με τούς εξής τρόπους:**

#### **Για συνδρομή Έσωτερικού**

- α) Με κατάθεση στην τράπεζα Eurobank, στον λογαριασμό που διατηρεί ή Χριστιανική Ένωσις Άκτινων ύπ' άριθμ.: 0026-0201-94-0100366081 (IBAN: GR 1102602010000940100366081). Να ζητάτε να σημειώνεται ρητώς τό όνοματεπώνυμό σας στην Αίτιολογία.
- β) Στα ΕΛΤΑ με ταχυδρομική έπιταγή στη διεύθυνση του περιοδικού (Καρύτση 14, 105 61 Άθήνα). Προβλέπεται έπιβάρυνση με ταχυδρομικά τέλη.
- γ) Στα ΕΛΤΑ με έντυπο ταχυπληρωμής που συναποστέλλεται με τό τελευταίο τεύχος κάθε χρονιάς για όσους έχουν όφειλή. Σε αύτην τήν περίπτωση δέν προβλέπεται έπιβάρυνση με ταχυδρομικά τέλη.

δ) Στα Βιβλιοπωλεία «ΖΩΗ» και συνεργαζόμενα βιβλιοπωλεία.

ε) Σε κατά τόπους συνεργάτες και αντιπροσώπους, οι όποιοι και θα κόβουν σχετικές αποδείξεις.

#### **Για συνδρομή Έξωτερικού**

Παρακαλούμε μην άποστέλλετε έπιταγές, γιατί άδυνατούμε να τής εισπράξουμε. Η συνδρομή μπορεί να κατατεθεί με τραπεζικό έμβασμα. Τή στοιχεία που θα χρειαστείτε είναι:

– IBAN: GR1102602010000940100366081  
– BIC/Swift Code: ERBKGRAA

**ΠΡΟΣΟΧΗ!** Όταν κατατίθεται ένα ποσό στον τραπεζικό λογαριασμό, χωρίς να άναγράφεται στην Αίτιολογία τό όνοματεπώνυμο του συνδρομητή / τής συνδρομήτριας (άκόμη και αν άναγράφεται: «Ακτίνες συνδρομή 2025» ή ό,τι άλλο), δέν είμαστε σε θέση να γνωρίζουμε ποιά συνδρομή άφορά τό συγκεκριμένο ποσό! Αν τυχόν έχετε κάνει κατάθεση, αλλά έχετε άμελίσει να καταγράψετε τή στοιχειά σας στην Αίτιολογία, παρακαλούμε έπικοινωνήστε με τή γραφεία του περιοδικού (κατά προτίμηση με μίνιμα ηλεκτρονικού ταχυδρομείου), για να μιής ενημερώσετε και να μιήρεσουμε να πιστώσουμε σωστά τό ποσό.

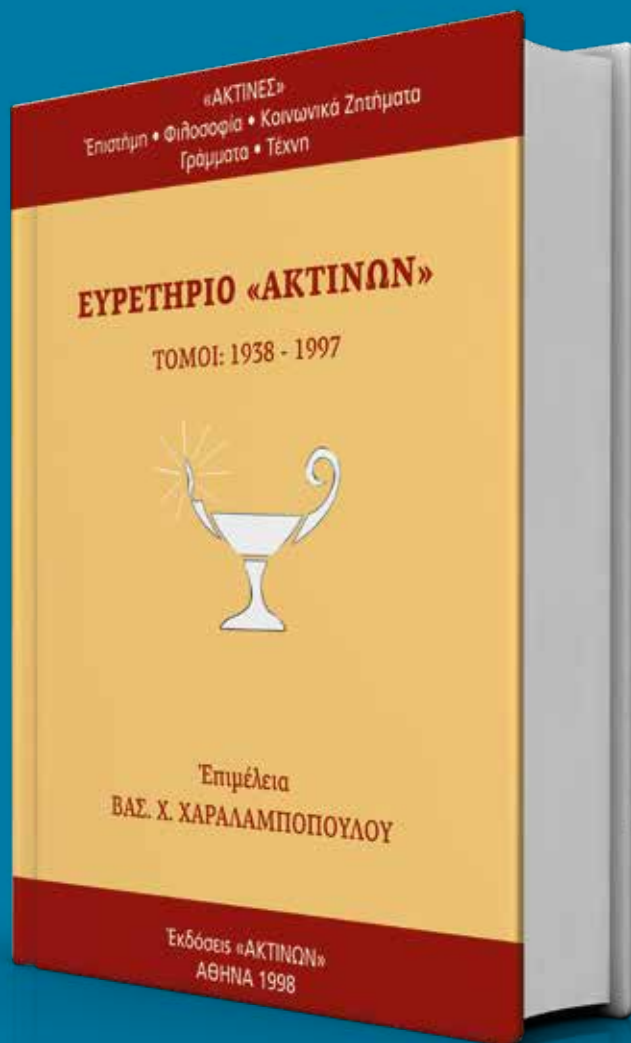


ΚΩΔΙΚΟΣ:  
01 1692



«ΑΚΤΙΝΕΣ»  
ΚΑΡΥΤΣΗ 14, Τ.Τ. 10561  
ΑΘΗΝΑ

## ΚΥΚΛΟΦΟΡΟΥΝ: όλοι οι τόμοι του περιοδικού «Ακτίνες» καθώς και τό εϋρετήριο τῶν ἐτῶν 1938-1997



«Χριστιανική Ένωση Έπιστημόνων»

Καρύτση 14, 105 61 Άθηναι, Τηλ. 210 32.35.023